

Велико Георгиев

**ЕЗИКЪТ
НА
РАСТЕНИЯТА**

Издаването на настоящия труд на биолога и учителя Велико Ненчев Георгиев е израз на уважението на ръководството и колектива на ППМГ „Добри Чинтулов“ към историята и традициите на училището, в духа на които учат и се развиват и възпитаниците. Особено място в този процес заемат естествените науки, особено науката за живота – биологията.

Велико Георгиев има значителен принос като учител и директор на гимназията в изучаването на биологията. Неговите усилия са насочени към нови методически и дидактически подходи, чрез които се повишава интересът към изучаването на растителния и животинския свят. Целта е да се разширят и задълбочат биологичните знания, което улесняват запомнянето.

Това са основните цели, които авторът полага при създаването на труда си за имената на много растителни видове, т. е. своеобразен кратък справочник по фитонимия. Резултат от задълбочените му проучвания са посочените от автора научни и почти всички разговорни имена, като той подробно изяснява техния произход във връзка с различни биологични, езикови и исторически особености. Интересен е паралелът между някои имена на различни езици.

Проучването на Велико Георгиев няма научна стойност и принос към систематиката на растенията, нито към анатомията и морфологията. Нещо повече, някои научни биологични термини са употребени като разговорни форми. Предназначен е за по-широка аудитория – природолюбители, ученици, учители. Основният акцент е етимологията на имената на растенията. Интегралното обяснение на имената на значителна част от растенията в исторически, езиков и научнобиологичен аспект е различното, предизвикващо по-голям интерес към растителното многообразие. Този подход отразява стремежа на учителя за интегрални, многоаспектни асоциации за имената на растителните видове, което води до по-лесното им усвояване и по-голям интерес.

Ганка БЕРКОВСКА,
учител по биология и заместник-директор в ППМГ „Добри Чинтулов“

ВМЕСТО ПРЕДГОВОР

*Няма там, аго, по вази,
няма там стени таквизи,
зиме със здравчец обрасли,
лете със сива лиляка;
няма там бяло кокиче,
ни теменужка дъхава
между къдрави шубрачки;
в поля черноока аглика
на всяко рамо пладнище –
злат мннзухарец в равнище,
ни ален божур в странище...*

П. Р. Славейков

Кой даде тези звучни имена на хилядите бисери, пръснати навсякъде в природата? Защо това растение наричаме „сладник“, а другото до него „отровачка“? Произволно ли е името или то се налага от определени изисквания? Всеки ли може да именува и защо някои растения на различни места носят различни имена? Какво крие името и какво можем да се учи от него? Можем ли да общуваме с природата и да разбираме езика ѝ? След тези въпроси известният автор на романа „Последният мохикан“ Фенимор Купър, ще отговори: „Няма нищо по-лесно за вас, които прекарвате времето си сред природата, от това, да усвоявате нейните уроци“.

Тези въпроси се разглеждат в предлаганата книжка. Тя ще се ползва от всички любители на природата, туристи, билкосъбирачи, учители, ученици, ръководители на летни ученически лагери и пр.

След прочитането на книжката ще възникнат още много въпроси, на които читателят сам трябва да намери отговор. За тях в края е приложен списък на книги, които ще доизяснят засегнатите въпроси.

На всички, които отправят критични бележки, сърдечно благодаря.

Велико Н. Георгиев

КАК СА СЪЗДАДЕНИ И КАКВО ГОВОРЯТ ИМЕНАТА НА РАСТЕНИЯТА

(Загадъчният език на растенията)

Човекът е тясно свързан с природата. Особено добра е била връзката на първобитния човек със заобикалящата го среда. В онези много далечни времена той се е занимавал главно с лов и събиране на растителни корени, стълба, плодове, ловил насекоми, птички, събирал охлюви, червеи, мед и пр. С тази дейност той задоволявал своите потребности от храна, облекло, оръдия за ловуване и пр., а същевременно съвсем непринудено опознавал природата. Още тогава той установил, че е необходимо при събиране на храната да знае кои растения са полезни, кои вредни.

Още в онези далечни времена забелязал, че растенията имат определени постоянни признаци, по които ясно може да ги различава едни от други и ги разпределил на безопасни, отровни, лековити, ароматични, хранителни и пр. По-късно започнал да отглежда различни животни и някои растения. Познанията се предавали от поколение на поколение. За да бъдат предадени, нещата трябва да бъдат назовани. Така се стига до необходимостта от названия. Назоваването на растенията става средство за общуване. Трудно е да си представим живота на хората без природонаучните названия.

Както при раждането на детето, една от грижите на родителите е да му дадат име за цял живот, така и в историческото развитие на човека, „откривайки“ дадено растение, животно, минерал или скала, първата му грижа е да го назове с подходящо име. Чрез имената човек е постигнал конкретизиране на знанията си за организмите в природата.

Откъде идват названията на растенията? Защо кокичето наричаме „кокиче“, защо казваме дъб, явор, леска, синчец, кукуряк и пр.? Защо всяко растение има определено име? Подобни въпроси задават (вълнуват) децата, но от отговорите им често се интересуват и възрастните хора.

Наименованието на природните обекти са определя най-често от формата и вида им или пък от мястото, където се срещат.

От дълги наблюдения над природата човекът е забелязал най-типичното в живите същества и го е отразил в названията. Така например в български език се появили названията: зеленика, червенушка, киселец, магарешки бодил, горчивче, синчец и др.

По същия начин в руския език се появили названията: водосбор (кандилка - цветовете ѝ събират вода в шпорите си), подорожник (живовлек, който се среща навсякъде по пътищата), медвежая ягода (горската ягода, предпочитан плод от мечката) и др.

Езиковата принадлежност на названията позволява да се установи

произходът на дадено растение - неговото отечество. Например Лактобацилус булгарикус ясно показва, че родината на този интересен микроорганизъм е България; Леонтоподиум алпинум говори, че растението се среща в Алпите или в Алпийската географска зона и пр. За съжаление, не винаги е възможно да се определи езиковата принадлежност на дадено название, понеже народите, населявали определена територия, са отстъпвали на друга народност, а името на растението се е запазило и първоначалното му смислово значение се изгубва. Такива са названията исиот, тутунига, паклен, ченут и т. н.

С историята за произхода и значението на думите се занимава специална наука (етимология). Тя обяснява зараждането и установяването на названията. Например да вземем думата „кукувица“. Няма съмнение, че името на тази птица идва от това, че тя се обажда с постоянен глас „ку-ку“. На много езици нейното име прилича на българското. Чехите я наричат „кукичка“, руснаците – „кукушка“, гърците – „кукос“, сърбите – „кукавица“, немците – „кукук“, французите – „куку“, испанците – „куко“, италианците – „кукука“, турците – „кукуджик“ и пр.¹

Примерът ясно показва, че споменатите народи при определяне на името са обърнали внимание върху песента на птицата и поради това названието ѝ на много езици звучи еднакво.

По аналогична причина почти на всички езици името на слънчогледа е свързано със слънцето. Преди няколко хилядолетия инките виждали и почитали слънчогледа като бог на слънцето. Обожаването му не им попречило да използват слънчогледа за храна. Когато испанските завоеватели дошли в Америка, били учудени от множеството ястия, които местното население можело да приготвя от слънчоглед и преди около 450 г. те пренесли първите слънчогледови семена, които в 1510 г. засели в Мадридската ботаническа градина. Растението нарекли „слънчогледово цвете“.

От Испания слънчогледът бил разпространен из цяла Европа - най-напред като декоративно, а после като маслодайно растение. Навсякъде, където новият преселник проникнал, получил име, което отразява характерното му свойство, изразено в научното название *Хелиантус ануус*, което означава, че растението е едногодишно цвете на слънцето. Французите го нарекли *Turnesol* (обърнато към слънцето), румънците – *Floares soarelui*

¹ На руски, английски, немски, латински и много други езици един от твърдокрилите представители на класа насекоми е наречен бръмбар-елен. Причините за това единство в названието са повече от ясни: главата на този бръмбар, както и главата на елена е снабдена с рога.

(слънчево цвете), чехите - *Slunečnice* (слънчевче), молдавците - ярба осулуй (слънчецвят), руснаците – подсолничек, турците - гюнденди (от гюн - слънце), гърците - илиоспорус (от илиос - слънце), сърбите - сунцокрет и т. н. Названието на слънчогледа на всички езици отразява свойството на растението да се обръща към слънцето. Такива отличителни признаци са включени в названията на много растителни и животински организми. Развитието на науката е свързано с раждането на нови имена, нови термини и понятия. Зад сухите названия на растенията и животните се крият значения, които привличат вниманието на всеки, който се интересува от живите същества.

Названията се подбират и изразяват с възможната най-кратка, най-точна, най-звучна и леснозапомняща се дума, така че всеки, който чуе или прочете името, лесно да разбере, по отразените в него природни признаци, за кое растение или животно се говори - дребен здравец, миризлива теменуга, червена детелина, горско лютиче, жълт минзухар, магарешки бодил и пр. Много често имената на растенията са едносрични – лен, мъх, мак, бук, ръж, дъб, клен, клек, лук, глог и др.

Интересно е човек да се спре над 20-30 имена на растения и се позамисли какво говорят тези имена. Още по-интересно би било да се състави списък от названия, изразени на различни езици, да се преведат различните думи и да се изясни техният произход. Навярно едно такова съпоставяне ще даде много познавателен материал, защото природонаучните названия означават конкретни обекти и в такъв смисъл те отразяват единични природонаучни понятия. Всяко име има своя смисъл и значение. Например, името „блатняк“ е свързано с характера на мястото където той расте, „дамско сърце“ показва формата на цвета, „тлъстига“ сочи характерни особености на растението и т. н.

Подражателни са имената шушнир, скрипка, зейка, клопачка, миризливка, пищялка и т. н.

Професор А. Е. Ферсман пише: „Ако знаете смисъла на всяко название, много по-лесно ще го запомните“, защото имената на организмите ни навеждат на характерни техни признаци и особености.

Обяснението на смисъла и значението на природонаучната терминология и по-специално на произхода на имената на растенията може да служи като допълнително средство за усвояване и задълбочаване на знанията по биология, защото те съдържат в себе си значителна информация, имаща познавателно значение. Като обясним смисловото значение на определено название и неговия произход, биологичните знания се разширяват и задълбочават. За съжаление, в практиката рядко се използва този допълнителен материал за събуждане на интерес към изучаването на

растителния свят. Името най-често крие същността на обекта (синец, кандилка, сладник). Разкриването на тази същност има не само образователно, но и възпитателно значение. Узнае ли се смисълът и произходът на дадено название, установи ли се причината, която го е наложила в науката, то добива съдържание, лесно се запомня, запознава ни с очевиден признак на организма и оказва голямо методическо и възпитателно въздействие. Например руснаците казват „медведь“ (мечка), което значи, че животното обича да яде мед. Ние казваме „петел“, а на руски „петух“, от което веднага разбираме, че названието се отнася до птица, която пее и т. н.

Имената, с които българският народ е нарекъл растенията, имат ясен смисъл. В тях личи неговото живо въображение и фина наблюдателност над природата (зимзелен, киселец, смрадлика, златовръх, вранско око). Изучаването на тези имена има голямо научно и практическо значение.

Някои от българските названия на растенията са тясно свързани с историята на народа и с развитието на езика ни.

Има случаи, когато названията носят отпечатъка на епохата, в която са били създадени (класическа, тракийска, славянска, прабългарска, съвременна). Знае се, че преди българите нашата страна е била заселвана и от други народи - предтракийски племена, а след тях от траки, гърци, римляни, славяни. Главен бог на славяните бил бог Перун. Днес неговото име се носи от растението перуника (*Iris*). След идването на българите често са нахлували кумани, печенегите, татари. Всеки от тези народи е оставил отпечатък върху природонаучната терминология. Турците са господствали близо пет века и са оставили най-трайни следи в това отношение. Влиянието на техния език може да се открие при вникване в названията на растенията. От тях са останали широко познатите названия „тетрия“, „япракова шумка“ (*Ruscotinus Rhus cotinus* - смрадлика), „наим биле“ (*Glycyrrhiza* - сладник), „кърски чай“ (*Hypericum perforatum* - жълт кантарион), „сахатче“ (*Ononis spinosa* - гръмотрън), „курдан оту“ (*Helleborus odoratus* - кукуряк), „чичак камшик“ (*Agrimonia eupatoria* - камшик) и много други.

В Родопите асимилаторското (потурчващото) влияние върху езика на населението се чувства и досега върху назоваването на някои растения. Например в Горно Калиново, Кърджалийско, населението казва на млечката „сютле“ (от сют - турска дума, която значи мляко), на бука казват „гаин“ (турското наименование на бук), „чам“ казват на всички видове иглолистни дървета, а „гарамаг“ - на съплодието на къпината и пр.

От друга страна, в езика на потурченото родопско население могат да се открият наши, старобългарски думи, които ясно показват единството им с непотурчените българи: българомохамеданското население на Авренското

плато казва „сънър“ или „гъръм“ на дъба. Това название напомня частнособственическите владения на земята, когато наследената бащина нива е трябвало да се раздели между наследниците - синове и за да не се заличи границата между дяловете, хората поставяли трайни знаци (камък, кол) и най-често засаждали дъбови дръвчета, на които местното население дава името „сънър“ (синур, граница, слог, межда). Това название на дъба постепенно изчезва, но и досега се употребява заедно с името „гъръм“.

Източно родопското название на сойката е „призованка“, чисто българско име, дадено поради особените призови, които птицата издава при забелязана опасност или при намиране на храна. Много стари названия вече са съвсем неразбираеми, а липсват всякакви данни, които биха хвърлили светлина върху произхода и значението им. Колкото по-старо е едно име, толкова по-трудно е да се обясни. Неясен смисъл имат имената, наследени от стари времена. Такива са „русен“ - старо название на растението змийско мляко, „хардал“ - синап, „герульовка“ - вишна, „тутунига“ - калина, „бамботура“ - кукуряк, „тарус“ – лечебна ружа, „абдуселятник“ – кърлеж (*Ricinus communis*) и пр. Тези и още много други названия от този род нищо не говорят на съвременния българин.

Често ще чуем название, от което не можем веднага да разберем за кое растение става дума - например „окрелче“ (това е *Malva sylvestris* - слез), или „кадънка“ (*Papaver rhoeas* - див мак), ашлама боя (*Rhamnus cathartica* - зърника) и др.

На различни места в нашата страна на едно и също растение дават различни названия. По тази причина имената са много повече от броя на застъпените растения в България. Много от видовете са известни сред народа с различни синоними. Кокичето има повече от двадесет названия (кокиче, кокички, кочиче, кочичка, качиче, качка, какички, качутка, качунка, качунчица, гаджунка, костиче, кошеринка, каръпче, калоянче, карличе, карчиджак, конски зъби, бабки, белучки и др.). В статията „Български наименования на растенията“ от лесовъда Т. Тамамджиев се изтъква: „У нас всяка една област, всяка една околия, дори всяко едно селище си има свои местни наименования на растенията“. По-нататък авторът превежда над 20 имена за растението *Achillea* (равнец), които почерпил от Сборника на Академия на науките. На същото място се изтъква, че само за дъба са известни над 70 имена. Могат да се изредят още много растения като звъниката, мака, момината сълза, камшика, делянката и пр., които имат по няколко имена, плод на богато народно творчество (например мащерката е известна с името „бабина душица“ - матерка, валеника, овчарска мерудия, овчарски босилек и пр.).

Същото явление се среща и у другите народи. Известният български

ботаник Б. Ахтаров прави една съпоставка на изобилието от народни имена за растенията у различните народи. Той привежда следната таблица:

Вид	Немски	Френски	Руски	Английски	Български	Сърбо - хърватски	Италиански
<i>Pulsatilla vulgaris</i> (котенце, ветреник)	20	12	15	7	6	8	4
<i>Papaver rhoeas</i> (полски мак)	30	26	7	20	21	17	14
<i>Malva sylvestris</i> (слез)	6	7	10	6	10	5	4
<i>Hypericum perforatum</i> (жълт кантарион)	22	18	20	16	10	12	13

Цифрите показват колко синонима са известни за едно растение. Таблицата говори за богатото народно творчество. Един от всички синоними за всяко растение се приема за популярно ботаническо наименование.

Как да си обясним това явление? Защо едно и също растение носи толкова много названия?

Отговорът е прост: на различни места хората взели под внимание различни белези, въз основа на които са наименовали растението. Например: кърпикожух, пъдиовчар, клашник, есенен минзухар, чаирска китка, отровен минзухар и пр. са имена на едно и също растение - мразовеца (*Colchicum autumnale*).

Той цъфти през есенните дни, когато времето започва да се преобразява, да изстива и човек трябва да вземе мерки за приближаващата зима. Оттук идват първите три имена (кърпикожух, пъдиовчар, клашник). Времето, когато той почва да цъфти, клони към есента. Оттук идва названието есенен минзухар. По това време той няма листа, поради това руският народ го нарича „поляк“. Народът забелязал, че животните не ядат растението - нарекли го отровен минзухар (той в действителност е силно отровен, поради съдържанието на алкалоида колхицин). Нарекли го чаирска китка, защото се среща по ливадите (турската дума „чаир“ значи ливада). Научното му име „колхикум“ идва от местността Колхида по Кавказкото крайбрежие на Черно море, където есенният минзухар бил описан за първи път.

Друг пример. В руската литература на теснолистния кипрей (*хаменериум ангустифолиум*) дават най-различни названия. Най-често го наричат „Иван чай“, понеже растението е достъпно за хората и много полезно; наричат го още „хитроцвет“ заради неедновременното цъфтене на всички цветни пъпки

- долните са разтворени, средните - набъбнали, а връхните - едва се зародили, или по-късно - долните плодчета са узрели и се носят във въздуха, средните пъпки прецъфтяват, а връхните започват цъфтежа. Известен е още с името „горски часовник“, понеже венчето на цвета вечер се затваря и към 7 часа сутринта се отваря. Лесовъдите го наричат „първозаселник“, защото по изгаснали стари огнища, неплодородни почви, сечища и пр. пръв пониква кипреят. Познат е още като медова трева, пир трева, див коноп, копорски чай и най-малко с названието кипрей, макар че растението заслужено го носи и със своите бледовиолетови цветове се „кипри“ и разхубавява най-голите места в природата. Приведените примери показват, че причина за голямото число синонимни названия се дължи на избрания белег, включен в съдържанието на името.

Има и обратното явление: с едно и също название да се наричат различни растения. Названието „великденче“ в различните краища на България се дава на различни растения. В Източна България великденче казват на мъртвата коприва, в Сливенско - на огнивчето, на други места - на медуницата и т. н. Названието „крем“, „ружа“ носят много растения.

Всичките названия на растенията можем да разделим на следните групи:

1. Названия български, смисълът на които е ясен (синец, жълтурче, седефче, столетник, лютиче, меденик, великденче, сладник, смрадлика).

2. Названия, идващи от езика на определен народ, но изменени и даже преосмислени (маточина – от *мать* - майка на руски език; намеква за привличане и хващане майката на рояка; девисил – от руското девясил, дъб - от руското название дуб; вранско око - от руското название воронми глаз; димниче - от руското дымянка и пр.).

3. Названия, наследени от друг език и пригодени към нашия (гинко, жоджен, диплотаксис, криптограме, жасмин, конрингия, паронихия, рибес, хиацинт, цинерария и др.).

4. Хибридни названия, съчетание на два езика - напр. кокиче е *галантус нивалис*. Научното название е образувано от гръцките думи „гала“ - мляко, „антос“ - цвят и от латинската дума „нивалис“ - снежен.

В най-ранния период от развитието на българската ботаническа наука названията на растенията са давани произволно, стихийно, от самия народ, но след това се установяват определени изисквания, на които трябва да отговаря дадено название. Преди всичко, за основа, на която се изграждат българските научни имена на растенията, се вземат българските народни имена на растенията. Те са своеобразни паметници, запазили в себе си острата наблюдателност и творческото въображение на хората. Подбира се най-сполучливото название. Другите произволни имена се изоставят. Те отстъпват място на названията, почиващи на научни принципи.

Образуването и използването на научните названия на растенията се определя от „Международния кодекс на ботаническата номенклатура“, но и досега може да се срещнат най-разнообразни, понякога фантастични предположения за произхода на дадено название. Науката за наименованията на растенията (ботанична номенклатура) или съвкупността от названията на растенията наричат фитонимия (фитолингвистика). Ще се спрем на някои от основните изисквания при именуване на растенията:

1. Името на растението се дава по приликата (сходството) с други предмети.

Казваме „**кърлеж**“ (*Ricinus communis*), защото семената на растението имат голяма прилика с паразитните членестоноги кърлежи;

„**звездица**“ (*Stellaria*), защото цветовете на растението приличат на малки бели звездички;

„**звънче**“ (*Campanula*) – цветовете, единични или в съцветия, винаги наподобяват формата на звънец;

„**мотовилка**“ (*Valerianella*) - стъблото се разклонява дихотомно и наподобява края на мотовилка; „**пачи крак**“ (*Gagea*) - растенията от този род са приели това име, защото цветовете отвътре са жълти и по окраската си напомнят жълто-червената кожа на крака на патица;

„**петльово перо**“ (*Gladiolus*) - цветовете на това растение са събрани в едри класовидни, спирално завити съцветия, които по външна форма наподобяват извитите, ярко обагрени пера на петела;

„**решетка**“ (*Carlina*) - цветното дъно на съцветието (кошничката) е надупчено и прилича на малко решето;

„**копитник**“ (*Asarum*) - листата на растението имат форма на конско копито;

„**конски зъб**“ („кучешки зъб“ - *Erythronium*) - перигонните листчета имат форма на нашите кучешки зъби;

„**волски език**“ (*Scolopendrum*) - листата му са дълги, целокрайни, езиковидни;

„**вранско око**“ (*Parus*) - узрялата многосеменна ягодка е черна и разположена сред цветните части - има сходство с вранско око;

„**котенце**“ (*Pulsatilla*) - цялото растение е покрито с нежни, меки трихоми, които го правят гладко и меко на пипане и човек добива усещането, че се допира до котка;

„**метла**“ (*Cochia*) - клончетата на стъблото така се разполагат, че образуват метла;

„**овчарска торбичка**“ (*Capsella*) - плодовете ѝ са шушулки и имат форма на торбичка;

„**росица**“ (*Parnassia*) - сред тичинките ѝ се намират пет стаменоиди по

ръба с дълги ресници, които завършват с жълти жлези;

„пчела“ (*Orhis*) - цветовете на това растение приличат на кацнала пчела. Тази прилика е дала повод растението да получи това название;

„фунийка“ (*Petunia*) - декоративно растение, на което цветовете са фуниеvidни и пр.

Така можем да обясним произхода на названията: меча стъпка, котешка стъпка, лисича опашка, зайча сянка, заешки уши, козя брада, свиларка, седефче, кошутина, лъвска муцунка и т. н. Да вземем названието лъвска муцунка (кученце) - име на растение с хубави жълти цветове с приятен мирис. Стиснем ли с два пръста цвета от страни, той се отваря подобно на устата на лъва или кучето, готов да ухапе нещо.

Имената на някои растения отразяват външния вид на хората или техните преживявания. Такива са: дядов зъб (*Digitalis viridiflora*), момина сълза (*Convallaria majalis*), момино сърце (*Dicentra spectabilis*), мъжки обичник (*Saxifraga rotundifolia*), венерин косъм (*Adiantum capillus veneris*) и др.

Природата е надарила някои цветове с красота и подражателна форма на органи от човешкото тяло и тялото на животните. Заради тези особености растенията получили съответни имена - цвят-ръка, лъвска уста (лъвска муцунка), царски очи, юдини уши, маймунска глава, райска трева, мечо ухо, вранско око и пр.

В с. Орлица и с. Дрангово, Кърджалийски окръг, населението дава името „заешки ножинки“ на малката иглика (*Primula minima*), защото, погледнат отгоре, цветът се проектира като заешка стъпка.

Някои растения са наречени по имената на животни, с които човек има по-чести срещи - куче грозде, волски език (еленов/биволски език), овча опашка, мечо грозде, лисичи зъби и др. От същия характер са названията пача трева, орлови нокти, гарванов лук, петльови гащи, пуйча трева. Не са останали без внимание влечугите и насекомите. Такива названия са змийско мляко, костенурково зеле, жабова нога; калинка, пчела, бръмбар, пчелник и пр.

2. Името е дадено по характера на мястото, където растението се среща.

Например: ливадина (*Poa*), блатница (*Heleocharis*), орница (*Specularia*), гороцвет (*Adonis*), песъчарка (*Arenaria*), блатно кокиче (*Leucodium*), блатняк (*Caltha*), водна леща (*Lemna*), горска майка (*Lathraea*), морска трева (*Zostera*), ручейница (*Catabrosa*), усойниче (*Echium*), припънка - гъба, която се среща до пъновете, като образува туфи от много индивиди на едно място и пр.

3. Името отразява характерно свойство на растението - цвят, вкус, мирис и др.

Например: горчивче (*Picris*), сладка папрат (*Polypodium*), луда

краставица (*Ecbalium*), миризливка (*Anthoxathum*), меденик (*Cerinthe*), медуница (*Pulmonaria*), шекерче (*Nonea*), медовица (*Holcus*), кисел трън (*Berberis*), киселец / киселиче, кислец (*Oxalis*), синчец (*Scilla*), синя жлъчка (*Cichorium*), сребърник (*Dryas*), смрадлика (*Cotinus*), лютиче (*Ficaria*), жълтурче (*Ranunculus*), жълтуга (*Genista*), сладник (*Glycyrrhiza*), сапунче (*Saponaria*), омайниче (*Geum*), чернушка (*Nigritella*), хрущялка (*Scleranthus*), шушнир (*Rhinanthus*), динче (*Sanguisorba*), мухоморка, мухоловка, росянка и др.

По такива силно изразени признаци са дадени имената:

шипка (*Rosa*), защото стъблото на растението е обсипано със защитни шипове;

млечка (*Euphorbia*), защото от наранените му органи изтича млечно бял сок;

млечница (гъба *Lactarius*) - пак по същата причина;

трепетлика (*Populus*), защото листата ѝ имат дълги дръжки, перпендикулярно разположени към петурата, така че и от най-слабия ветреца те започват да се движат (треперят);

свиларка (*Lychnis*), органите на това растение са гъсто покрити с трихоми, които им предават изглед на свила (коприна);

подбел (*Tussilago*), защото листата на долната страна са бели и пр.

4. Някои растения са наречени според времето, в което цъфтят:

ранилист (*Stachys*), еньовче (*Galium*), великденче (*Veronica*), лазаркиня (*Asperula*), гергьовче, димитровче, зимзелен (*Vinca*), вихрогон/ветрогон (*Eryngium*), есенен минзухар (*Colchicum autumnale*) и др.

5. Не са малко растенията, чиито имена са отражение на епохата, в която църквата и суеверието са играли роля в живота на българина. В представата на суеверните хора растенията могат да причиняват добро или зло. Народната фантазия е създала предания, които по свой начин се опитват да обяснят редица природни явления, в това число и редица факти от растителния свят. От тази епоха са названията боже дръвце (*Thuja*), божа ръчица (*Abutilon*) - сега носи името „абутилон“, богородична лъжичка (*Menyanthes*) - сега е водна детелина, русалка (*Najas, Nymphaea*), аврамово дърво (*Vitex agnus castus*), дяволски орех (*Trapa*), дяволска дъвка (*Nostoc*), дяволска уста (*Leonurus*), самодивско лале (*Lilium jankae*) и т. н.

Някои растения носят имена на чужди богове – нарцис (*Narcissus*), кипарис (*Cupressus*), венерин косъм (*Adiantum*) и пр. Други растения са наречени с имената на герои от антични легенди, приказки, предания. На всеки бог вярващите са посвещавали по една растение (най-често цвете), което по-късно се превръщало в негов символ. Гърците възплътели Афродита в роза, младежа Адонис - в горското растение гороцвет. Индийците виждат

символа на своята богиня на красотата Лакшми в лотоса и пр.

От казаното за имената на абутилона, водната детелина и някои други се разбира, че природонаучните имена имат свое минало, своя история, свой живот. Те не са вечни, а само консервативни и имат тенденция към устойчивост. Въпреки това обаче българският природонаучен състав постепенно се изменя. Едни имена отпадат и отстъпват място на други - нови имена, отговарящи по-пълно на изискванията на науката, като с това речниковият фонд на езика ни става по-богат. Освен приведените два примера, могат да се изброят още следните:

- блатен тъжник, наричали са го филипендула улмария, сега се нарича епирея;
- *Rhus cotynus* е вече старо име, заменено с *Cotynus coggyria* (смадлика);
- името божо дръвце отстъпи място на името туя;
- названието „портокал“ е било преди това „апелсин“, което посочва родината на растението - Южен Китай. В днешно време се установява пак „апелсин“, което преведено от немски език на български език означава „китайска ябълка“.
- известното растение хрян, по-рано се наричаше *Cochlearia armoracia*, а сега - *Armoracia lapathifolia* и т. н.

6. Казахме по-рано, че българските названия на растенията са звучни и съдържателни. Едно точно наименование характеризира обекта не по-лошо от подробно описание. Много от тях се открояват като бисери, като паметници в общата номенклатура и остават завинаги пример за сполучливо наименование на растението, отразявайки най-съществения му белег. Всеки би се учудил и възхитил от разнообразието и изразителната изящност на имена като:

Златовръх / Петров кръст (*Lilium martagon*), ветрогон (*Eryngium*), звънче (*Campanula*), седефче (*Ruta*), росен (*Dictamnus*) или названия, останали от древността, като алтънче (*Chrysosplenium*), лудо биле (*Atropa*) и др.

Много от названията дават конкретен образ на определено растение. Например: секвоя гигантея извиква у нас представа за нещо голямо - гигантско, за грамадно дърво, за което ботаниката ни дава сведение, че някои екземпляри достигат до 10 м в диаметър и че доживяват 4 000 - 5 000 години. Или друг пример: волфия арриза, което ни дава да разберем, че растението е без корен; мелилотус ни напомня за медоносно растение и пр.

7. За много растения в българската ботаническа наука са приети имена, които показват за какво се използва или за какво се е използвало растението в живота.

Такива са: исципливче (*Herniaria*) - билка с която се лекува херния, урока

(*Bupleurum*) - билка против "лоши очи", стражник (*Acanthus*), срещниче (*Ajuga*), срамниче (*Orlaya*), отвратниче (*Filipendula*), здравец (*Geranium*), пропадниче (*Pedicularis*), разковниче (*Marsilea*), очиболец (*Potentilla*), омразниче (*Onosma*), обичник (*Thalictrum*), незабравка (*Myositis*), наумка (*Cynoglossum*), ленивче (*Lysimachia*), камшик (*Agrimonia*) - с този камшик се „изгонва“ болестта на пострадалия. Днес това растение се използва като средство за регулиране функциите на черния дроб и жлъчката. Има запичащо, потогонно и пикочогонно действие. Прилага се и при стомашни и чревни заболявания. Народната медицина го използва против белодробна и кожна туберкулоза. Друго растение, с което се лекува туберкулозата, е живениче (*Prunella*), гъшарка (*Arabis*), шапиче (*Alchemilla*) и др.

Всяко растение, след старателно проучване и дълги наблюдения над него, получава название, което най-пълно отразява характерните му особености.

8. Има растения, чиито имена са взети от чужди езици и в нашата наука са записани побългарено. Като пример може да изброим: спирея, азмацук, аубриеция, зокум, карпезиум, саркофай, петуня, хиерохлое, зюмбюл, хутчинзия, цанихелия, швак, мимоза, глехома, дрозера, спирогира, зигнема, хара, ламинария и др.

Други от названията, макар и да са чужди имена, са малко видоизменени и побългарени. Например: **риган** - от латинското название Ориганум, **трифил** - от трифолиум, **върбинка** - от Вербена, **татул** от Датура, **босилек** - от Отиум базиликум, **лян** - от Кериум олеандер и пр.

Има и такива названия, които са буквален превод на научното име. Такива са: звънче, исипливче, чадърцветни и др.

Когато названията са наши - български, лесно вникваме в смисъла и значението им, но изброените по-горе названия на растения показват, че ние ползваме и чужди имена, а има растения, които не се срещат в България. Тогава техните имена се вземат от езика на местното население. На пръв поглед имената на такива растения за нас са неразбираеми. Тях ние приемаме, както са дадени на съответния език или пък ги превеждаме. Например: саксаул, халоксилон и др. Названието „халоксилон“ е съставено от две гръцки думи - халос (сол) и ксилон (дърво). Цялото име бихме превели като солено дърво. Това име му е дадено, защото е солеустойчиво и на вкус е солено. Особено солени са младите клонки и плодовете му. В старо време са ги използвали в готварството. Поради голямото количество от соли, дървото има голямо относително тегло - потъва във водата.

Покрай названия, чийто смисъл и значение са обясними, като вникнем в съответния език - има и такива, произхода на които не можем да открием и за нас те остават загадка.

9. Имена на растения, в които е отразен начинът на храненето или вида на храната.

Някои от названията на растенията показват тясно специализиране в подбора на храната и изхранването. Например името „мухоловка“ (*Dionaea muscipula*) - растение, което спада към семейство росянки (*Droseraceae*). Растенията от това семейство и специално мухоловката имат развити органи, с помощта на които примамват и хващат насекомите, с които се хранят.

Много пъти признакът, по който се определя името на даден организъм, е толкова очебиен, че растения и животни получават еднакво име.

Например:

ветрушка (*Apera*) - вид класица, чиито семена са толкова леки, че и най-слабият вятър ги подгонва като силен вихър, и **ветрушка** (*Falco vespertinus*) - дневна граблива птица, която, вдигната във въздуха, може да противостои на силни ветрове;

водолюбче (*Butomus*) - растение, което обитава блатистите места, изворните разливи и бавнотечащите реки в цяла България, и **водолюбче** (*Hydrophilus piceus*) - насекомо, което плува в сладките води.

кърлеж (*Ricinus*) - маслодайно растение, чиито семена по форма и окраска, а даже и по големина приличат на животинския паразит **кърлеж** (*Ixodes*);

мухоловка (*Dionaea muscipula*) - насекомоядно растение, и **мухоловка** (*Muscicapa*) - птичка, която се храни с насекоми и основно с мухи;

поточарка (*Nasturtium*) - кръстоцветно растение по влажните места и бялата стърчиопашка - поточарка (*Motacilla*);

калинка (*Viburnum*), **калинка** (нар. *Punica granatum*), от една страна, и **калинка** (*Coccinella*) от друга, носят едно и също название поради червения си цвят.

Изброените примери ясно показват, че образуването на растителните названия съвсем не е нещо случайно, а дейност, подчинена на строги принципи.

10. С наименованието на растенията са свързани различни забавни истории:

Карл Линей (1707-1778) - шведски учен, ботаник, често пъти давал на новооткритите растения твърде злъчни имена. Например едно отровно растение той нарекъл „Бюфоново“, за да подчертае името на Бюфон, негов научен противник. А ботаникът Плюкент имал странни идеи и неправилни разбирания за систематиката на растенията и в скоро време Карл Линей нарекъл едно растение с уродлива форма с името Плюкентения.

Остроумният шведски учен не оставил без внимание и своите приятели. Растения с широки двустранни листа той нарекъл баугинии в чест на братята

Баугинови. Така Линеј стигнал до названието „едроцветна баугиния“ – *Bauhinia grandiflora*.

Растението прави впечатление с едрите си бели цветове, които приличат на цветовете на бялата лилия и при внимателно оглеждане в неговите листа се вижда, че формата им наподобява огромна зелена пеперуда с две широко разперени крила. Листът се състои от две симетрични овални половини, сраснали по средата една с друга. Тази своеобразна форма на листата е дала повод на Карл Линеј да нарече растението по името на швейцарските братя ботаници - Йохан и Гаспар Баугини. Те се занимавали със систематиката на растенията и са предшественици на Линеј. Именно затова той решил да увековечи техните имена и нарекъл растенията с двустранна симетрия „баугинии“.²

Един от представителите на рода комелина (*Commelina*) има три тичинки - една къса и две дълги. Линеј нарекъл това растение в чест на братята Комелинови³, от които двамата били знаменити хора, а третият - редовен човек, неизвестен между хората.

11. Названия, дадени в чест на видни учени ботаници, планини и страни.

Между названията на природните обекти изобилстват имена, дадени като символични паметници за безсмъртия, като дълбоко уважение, в чест на видни хора на науката. Например рихтерово вълмо (*Salsola richteri*), кернерова метличина (*Centaurea kernerana*), жерардова класица (*Alopecurus gerardii*), арника шамисо – име, дадено в чест на немския поет и ботаник А. Шамисо (1781-1838), циния - наречена така по името на Йохан Готлибов Цинов, вороново кокиче (*Galanthus woronowii*) - по името на руския ботаник И. Н. Воронов (1874-1911), бегония - по името на френския учен Бегон, пушкиния - по името на ботаника Мусина Пушкин, сръбски воловодец (*Orobanchе serbica*), силивряк (*Haberlea rhodopensis*), черноморска вълча ягода (*Daphne pontika*), гръцка коприва (*Urtica urens*), урумов окситропис (*Oxytropis urumovii*), урумово лале (*Tulipa urumovii*), стояново еньовче (*Galium stoyanovi*), йорданово зеле (*Brassica yordanovii*)⁴, йорданово

² Каспар Баугин (1560-1624). Две от неговите произведения съдържат описания на около 6 000 вида растения. Бил е професор по гръцки език, изучавал е анатомия и физиология, занимавал се е с медицина, но живота си завършва като ботаник. Ботаника той преподавал в Базелския университет. Неотменни негови качества са били любознателност, трудолюбие и работоспособност. По-големият му брат, Йохан Баугин, е също ботаник.

³ Известните Ян и Гаспар Комелинови създали ботаническа градина през 16 в. в Холандия. Те първи отгледали кафеено дърво в Европа.

⁴ Растения открити и описани от академик проф. Даки Йорданов, за първи път в световната наука.

подрумче (*Anthemis yordanovii*), ахтарова метличина (*Centaurea achtarovii*), дрянуска кандилка (*Fritillaria drenovskii*) и др.

Такива са още: гергина, камелия, рудбекия, лобелия - названия, които идват съответно от името на руския академик И. Георги, мисионера Камели, шведския ботаник Рудбек, Лобелий (1538-1616).⁵

Известни са повече от 300 вида от рода Коило (*Stipa*). Много от тях са характерни за субтропическите и умерените пояси на двете земни полукълба. В пределите на СССР⁶ растат около 80 вида, а у нас - 2-3 вида. Един от всички видове Коило носи името на Лесинг (*Stipa lessingiana*). Среща се в степите на СССР.

Един от видовете кактуси на рода *Opuntia* е наречен от професор Хенслоу *Opuntia darwinovii* в чест на Дарвин, който го е открил Патагония. Дарвин се възхищавал от голямата чувствителност на цветовете на този кактус. При разрязване на околоцветните листчета тичинките веднага се свиват към плодника.

Има и обратното повлияване: хората, които се занимават с отглеждане на определено растение приемат името му. Например в старата римска империя било на голяма почит отглеждането на културни растения. Това се подчертава в редица имена на стари патриции, взети от латинските названия на растенията, които са били главно тяхно занимание. Такива имена са: фабии - хора, които култивирали боб (*Faba*), пизони - отглеждали грах (*Pisum*), лентули - отглеждали леща (*Lens*), цицерони - отглеждали нут (*Cicer*) и др.

Може би по същата причина и у нас се срещат имена като Памукови, Лозанови, Трендафилови, Карамфилови, Чемширови и др. Много от женските имена са имена на растения (предимно цветя). Такива са: Лилия, Лиляна, Теменуга, Маргаритка, Валерия, Малина, Роза, Дафинка, Незабравка, Ружа, Носилка, Латинка и др., а между мъжките имена: Явор, Росен, Върбан, Здравко, Трендафил и др.

Много често географските обекти водят началото си от типа на растителността, характерна за даденото място или от вида на дървесната порода, застъпена в най-голямо количество. Как другояче ще си обясним имена на селища като Габрово, Тополово, Брестовица, Дъбово, Лясковец, Буковец, Дряново⁷, Боровец, Черничево, Оряхово, Шипка, Оризово,

⁵ Холандски учен, познавал отлично флората на Нидерландия. Открил много растения. В негова чест е наречено декоративното растения лобелия, за което става дума и по-горе.

⁶ Бившата СССР – бел. на ред.

⁷ „Името на града иде от дрян, който бил много разпространен по тия места”, се казва в Географски речник на България от Ж. Чанков.

Грахово, Брезник, Луковит, Копривщица, Лозарево, Крушаре и др.

Растението „Пау бразил“ е дало име на цяла държава - Бразилия. От тази гледна точка изучаването на названията на растенията може да се счита, в известни граници, като допълнителни документи и исторически знания.

Има случаи, когато отличителният белег, залегнал в основата на дадено географско название, не отговаря на днешното състояние (В Габрово не е типичен габърът, в Лясковец няма лески и т. н.). Причината се крие в това, че растителността сменя характера си в зависимост от различни фактори.

Например местността носи името „Букака“ - сега помен няма от бук, в „Мешелика“ (от „меше“ - дъб) няма дъб, „Лещака“ е без лески, в „Габрова кория“ сега тук-там се среща габър, пръснат между другата дървесна растителност, в „Папратака“ има малко папрат и т. н. В тези случаи наименованието има стойност на исторически документ.

Подобни документи са и останалите от деди и прадеди общоприети народни емблеми и символизации, като например: клонче от палма символизира мир, клонче от лаври е емблема на победа, житен клас - емблема на плодородие, стар дъб означава изобилие, сила и слава, теменуга - символ на радост и пролетно настроение, хризантема - величие, роза - любов, осен и кипарис - мъка, скръб и пр.

Много любители на ботаническата наука считат латинските названия за излишни, ненужни, безсмислени. А ако ги разшифроват? Оказва се, че в латинските наименования много интересно са отразени особеностите на организмите. Например названието Хомалоцефала тексензис - един от кълбовидните кактуси, тъмнозелен с множество ребра, вълновидно извити, украсени с иглести образувания, разположени като звезди по ръбовете на ребрата, цъфти с правилни червени, розови, оранжеви или лимонено жълти едри цветове. Цветовете се издигат на дълги дръжки като звънчета високо над стъблото. Първото име (названието на рода) в превод на български език означава „плоскоглав кактус“. Това название напълно определя формата на стъблото на растението. Стъблото прилича на сплеснато кълбо. Второто име (названието на вида⁸) показва родината на кактуса - американския щат Тексас (на границата до Мексико).

Откриването и опознаването на растителните видове е естествен процес, който е започнал от най-старо време, продължава и сега. Преминал е всички етапи на човешкото развитие. Векове наред хората са имали допир и работа с растенията. Съвсем непринудено са ги наблюдавали в продължение на

⁸ Видът е основна таксономическа единица. Академик проф. В. Л. Комаров дава следното кратко определение на това понятие): „Видът е съвкупност от поколения, които имат общ прадед“. (стр. 242, Учение о виде у растений - 1944 г.).

много години. Постепенно в съзнанието на човека се е запечатала определена представа за тях. Знанията от едно поколение се предавали на следващото. С това названията на растенията са преминали от бащи на синове, внуци и т. н. В края на XVII век видният шведски учен Карл Линей описал десет хиляди вида растения.

В наше време са известни около 500 хиляда вида растения, от които повече от 150 хиляди вида са цветни растения. От тях човек използва само 30 000, а култивира не повече от 600-650 вида растения⁹.

Стремежът на учените е чрез общоприети принципи (и признати изключения от тях) да се състави постепенно един списък за всички видове организми, който да стане задължителен за всички учени.

В периода от IV век преди н. е. до средата на XVIII век броят на описаните видове е нараствал, както е показано в следната таблица:

Автори	Брой на видовете, описани от ...	
	Растения	Животни
Аристотел (384-322 г. до н. е.)	-	454
Теофраст (372-287 г. до н. е.) ¹⁰	450	-
Плиний (23 – 79 г. от н. е.)	1 000	-
Каспар Баугин XVII в.	6 000	-
Карл Линей ¹¹ до 1735 г.	7 000	3 876
Карл Линей до 1758 г.	10 000	4 208
В днешно време	600 000	100 000

От тези организми в България са застъпени 3 000 вида диворастящи, папратовидни, голосеменни и покритосеменни растения. От нисшите растения лишеите са застъпени с около 900 вида, ва-риетети и форми, водорасли - с 1 013 вида.

За удобство при изучаване растителните видове са подредени по

⁹ Вж. стр. 102, „Человек и растение” от проф. С. С. Станков.

¹⁰ Според професор Сергей Сергеевич Станков (1892-1962) данните в книгата му „Человек и растение“, стр.77, са както следва: Теофраст и Плиний са знаели и описали 400-450 вида растения, Диоскорид - I век на новата ера, познавал 600 вида растения. В началото на XVI век числото на познатите растения възлиза на около 800 вида.

¹¹ Карл Линей - шведски природоизпитател (1707-1778), създаде в 1735 г. класификация на животинския и растителния свят и въвел двойно наименование, което се употребява досега. Според него в названието на всеки организъм влиза името на рода и на вида. За рождена дата, от която започва приоритетът на Карл Линей се счита 1737 г., когато е отпечатан трудът му „Растителни родове“, а за видовете - 1753 г., когато е отпечатан вторият му труд „Растителни видове“. Названията на родове и видове, дадени преди тези дати, не се вземат под внимание.

родствените им връзки в семейства, родове и видове. За да не се получи объркване, учените от цял свят са приели обща номенклатура. Растенията именуваат с латински названия (не всички названия са латински, много от тях са от старогръцки език¹²). В лечебната рецептура и в цялата наука за лекарствата и въобще в науката е приета латинската номенклатура.

При наименованието на всеки организъм се е изхождало единствено от неговите морфологични белези: жълтурче, паричка, звездаца, но в миналото тези названия са били дълги и неподходящи. Например името на шипката е било „обикновена горска роза с приятно миризливи, яркочервени цветове (*Rosa sylvestris vulgaris flore odorato incarnato*). Карл Линей дал кратко и лесно разбираемо име „роза“ (*Rosa canina*). В книгата си „Философия на ботаниката“ той предложил още в 1750 г. организмите да се наричат с двойни имена – едно съществително име и едно прилагателно име – белег, който характеризира съществителните (рода на растението). Това правило носи название „бинарна номенклатура“. Съществителното име означава рода, а прилагателното име – най-съществения признак на растението и заедно със съществителното определя вида. Например казваме нискостеблена иглика (*Prumula acaulis Jacq*), малка иглика (*Prumula minima L*), ланцетолистен живовлек (*Plantago lanceolate L*), голям живовлек (*Plantago major L*), жълт лен (*Linum flaum L*), жилковат лен (*Linum nervosum WK*) и т. н. Съществителните имена иглика (*Prumula*), живовлек (*Plantago*) и лен (*Linum*) са имената, които показват рода, а прибавените към тях прилагателни имена „нискостеблена“ (*acaulis*), „малка“ (*minima*), „ланцетовиден“ (*lanceolata*), „голям“ (*major*), „жълт“ (*flaum*) и „жилковат“ (*nervosum*) уточняват вида.

Систематиката на цветните растения се гради преди всичко на родството във възпроизводителните органи, т. е. цветовете и плодовете. Най-често се срещат прилагателни имена, които определят окраската (баграта) или мястото, където живее определено растение.

Прилагателното „*alba*“ (алба), което в превод на български език означава „бял, бяла, бяло“ се среща много често:

Sinapis alba (бял синап), *Nymphaea alba* (бяла водна роза), *Morus alba*

¹² Ч. Джеффри - английски биолог, завеждащ Хербария в Кралската ботаническа градина в Кю, когато говори за латинските наименования, прави такова сравнение: „...под думата латински трябва да разбираме латинския биологичен език, който се отличава от класическия латински толкова, колкото съвременният английски език от езика на Чосъровата епоха“. Него следва да разглеждаме като съвременен самостоятелен език, който е произлизал от ренесансовия латински език, но обогатен в значителна степен с думи от гръцки език и други езици...“

(бяла черница), *Orobanche alba* (бял воловодец), *Potentilla alba* (бял очеболец), *Melandrium album* (бял вечерник), *Amaranthus alba* (бял щир) и пр.

Прилагателното „*nigra*“ означава „черен, черна, черно“:

Brassica nigra (черен синап), *Morus nigra* (черна черница), *Ribes nigrum* (черно цариградско грозде), *Ballota nigra* (черно кандилниче), *Sambucus nigra* (черен бяз), *Cytisus nigricans* (черен зановец), *Populus nigra* (черна топола), *Lonicera nigra* (черно нокътче), *Empetrum nigrum* (черен емпетрум), *Nigritella nigra* (обикновена чернушка) и др.

Прилагателното „*officinalis*“ се превежда като „лечебен, лечерна, лечерна“:

Veronica officinalis (лечебно великденче), *Stachys officinalis* (лечебен ранилист), *Pulmonaria officinalis* (лечебна медуница), *Polygonatum officinalis* (лечебна момкова сълза), *Parietaria officinalis* (лечебна зидарка) и пр.

Прилагателното „*nana*“ (нана) изразява на латински език „дребен“, „джудже“. Например брезата, която живее в най-северните места на нашия континент *Betula nana* (дребна бреза), *Juniperus nana* (ниска хвойна), *Prunus nana* (див бадем) - храст, който достига 1 м височина и в сравнение с бадема, достигащ до 5 м, е много дребен.

Други прилагателни означават местонахождението:

Alchemilla montana (планинско шапиче), *Plantago montana* (планински жиловлек), *Ranunculus montana* (планинско лютиче), *Geum montana* (планинско омайниче) и т. н.

Прилагателното „*sylvestris*“ показва, че растението се среща в гористи биоценози:

Tulipa sylvestris (горско лале), *Anemone sylvestris* (горска съсенка), *Geranium sylvestris* (горски здравец), *Melandrium sylvestris* (горски вечерник) и др.

С някои прилагателни се подчертава планината, в която се среща растението. Такива са названията *Viola phodopaea* (родопска теменуга), *Tulipa phodopaea* (родопско лале), *Anemone phodopaea* (родопска съсенка), *Geum phodopeum* (родопско омайниче), *Haberlea phodopensis* (силивряк), *Alchemilla alpina* (алпийско шапиче), *Aster alpinus* (алпийска звезда), *Carduus alpestris* (алпийски магарешки бодил), *Leontopodium alpinum* (същински еделвайс), *Papaver alpinum* (алпийски мак) и пр.

По-често употребявани латински прилагателни за определяне вида на растението:

Род растения	Растение	Българско название	Латинско название
--------------	----------	--------------------	-------------------

X	Палустрис (блатна)	Блатна незабравка	<i>Myosotis palustris</i>
X	Рацемозум (кичуреста)	Кичуресто кукувиче грозде	<i>Muscari racemosum</i>
X	Бифолия (двулистна)	Синчец	<i>Scilla bifolia</i>
	Трифолия (трилистна)	Водна детелина	<i>Menyanthes trifoliata</i>
	Квадрифолия (четирилистна)	Вранско око	<i>Paris quadrifolia</i>
	Квинквефолия (петлистна)	Беседкова лоза	<i>Parthenocissus quinquefolia</i>
X	Минор (малка)	Малка зеленика	<i>Vinca minor</i>
X	Майор (голяма)	Голяма власица	<i>Eragrostis major</i>
X	Церулея (синя)	Синя кандилка	<i>Aquilegia coerulea</i>
X	Плумарис (переста)	Перест карамфил	<i>Dianthus plumarius</i>
X	Семпервивум (вечнозелен)	Вечнозелена каменоломка	<i>Saxifraga sempervivum</i>
X	Ориентале (източен)	Източен мак	<i>Papaver orientale</i>
X	Вулгаре (обикновено)	Обикновена луличка	<i>Linaria vulgaris</i>
X	Пинулосус (покрит с косми)	Солешник	<i>Hieracium pilosella</i>
X	Лутея (жълта)	Жълта тинтява	<i>Gentiana lutea</i>
X	Пурпурея (червена)	Червен напръстник	<i>Digitalis purpurea</i>
X	Арвензис (полска)	Полско огнивче	<i>Anagallis arvensis</i>

Международни конференции на ботаниците от цял свят решават въпроса как да се избягнат синонимите и да се ползват еднообразни имена.

Двойното наименование се налага, за да се избегнат недоразуменията, които биха възникнали от множеството синоними от местни наименования. До времето на Карл Линей (пък и сега сред народа) едно и също растение се е наричало различно по места или пък едно и също название се е давало на различни растения.

Научната номенклатура изключва такова неудобство. Списъкът на нови растителни и животински организми расте. Новооткритите организми получават имена, които имат ново съдържание, отговарящо на днешното

развитие на науката. При наименования на организмите винаги се спазват принципите, залегнали в Линеевата система, издадена още в 1735 година.

Към латинското прилагателно име на растението обикновено се прибавя в съкратен вид (или само инициали) името на автора, който пръв е открил вида, публикувал в печата и дал научното име. Така например много често след научното име, изразено на латински език, четем буквата L, което значи Linnaeus (Линей). Пише се *Trifolium pratense L* (ливадна детелина).

Пише се още *Danthonia provincialis DC*, *Ceratocephalus orthoceras DC* по името на Декандол (1806 – 1893) женевски ботаник, който в 1883 г. публикува „Произход на културните растения“. Декандол е открил и именувал още *Luzula* (светлика), *Muscari botryoides* (кукувиче грозде), *Achillea multifida* (многоделен равнец) и др.

Съкращението Maxim, поставено след латинското название означава, че името е дадено от руския ботаник Максимович (тангутски ревен – *Rheum tanguticum Maxim*, усурийска ведрица – *Fritillaria ussuriensis Maxim*, хълмова лигулария – *Ligularia clivarum Maxim*, хортензия – *Hydrangea scandens Maxim*, актинидия – *Actinidia kolomikta Maxim*, круша – *Pyrus ussuriensis Maxim*, клен – *Acer ginnala Maxim* и пр.

Adams означава името на Адансон (Мишел Адансон 1727-1806), направил опит да замести изкуствената систематика на Карл Линей с по-съвършена, почиваща на родствените връзки между растенията, изложени в съчинението му „Фамилии на растенията“. От него са названията паламида – *Cirsium Adams*, *Pyrethrum Adams* и др.

C Lam означават името на френския учен Ламарк - морска дзука (*Juncus maritimus Lam*, *Iris pallida Lam*, *Orhis simia Lam*, *Taraxacum vulgare Lam*)

По същия начин пишем родопско омайниче – *Geum rhodopeum Stoj et Stef*. Стоянов и Стефанов са видни български ботаници с голяма известност у нас и в чужбина.

Имената на други автори съкращаваме съответно *Petun* - Петунников, *Kom* - Комаров, *Vel* - Веленовски и др.

Латинските наименования уточняват езика на учените от целия свят. Те са, тъй да ги наречем, международен език на учените. Изключено е объркването на растенията, както би станало, ако си служим с народните имена.

КАКВО ОЗНАЧАВАТ НАЗВАНИЯТА НА НЯКОИ РАСТЕНИЯ

За да отговорят на този въпрос, учените се опират на науката за езика. По-долу следва обяснение на произхода и значението на някои фитоними (фитонимия - наука за имената на растенията). Измежду хилядите познати

растения тук се споменават само някои, които са типичен пример за илюстрация на принципите за именуване на растенията.

А. НИСШИ РАСТЕНИЯ

Те са най-просто устроени. Самото название „нисши“ показва тяхната древност и простота в морфологията. Няма разчленени органи (стъбло, листа), имат талус. Размножават се чрез спори.

Делят ги на 14 отдела:

1. Бактерии.
2. Синьо-зелени водорасли.
3. Еугленови водорасли.
4. Зелени водорасли.
5. Харови водорасли.
6. Пирофитови водорасли.
7. Златисти водорасли.
8. Жълто-зелени водорасли.
9. Диатомови водорасли.
10. Кафяви водорасли.
11. Червени водорасли.
12. Слизести гъби.
13. Гъби.
14. Лишеи.

ОТДЕЛ БАКТЕРИИ – *BACTERIORHITA*

Открити са от холандския микроскопист Антоан Лъовенхук през 1674 г.

Към този отдел се отнасят микроорганизми, които заедно със синьо-зелените водорасли образуват групата наречена **прокариоти**. Характерното за тях е, че клетката им няма митохондрии и пластиди, а функциите на ядро изпълнява нуклеоид – ДНК. (Типично ядро липсва).

Делят ги на 4 класа, от които най-застъпен е класът на същинските бактерии (еубактерии).

Към този клас се отнасят едноклетъчни организми, някои от които могат да се наблюдават само с електронен микроскоп.

По форма бактериите се делят на три основни групи:

1. Коки. Бактерии с кълбовидна форма в диаметър 1-2 микрона (микрон = 1/1000 мм). Коки, разположени по 2 една до друга наричат диплококи (от гръцката дума „диплос“ - двойни). Коки, разположени една до друга, образуват нишки, известни с названието стрептококи (от „стрептос“ - извит,

като огърлица). Ако коките са разположени по 4, наричат ги тетракоки (от „тетра“ - четири), а когато коките са в гроздовидни купчинки се наричат стафилококи (гръцката дума „стафинос“ значи грозд).

2. Пръчковидни (цилиндрични) бактерии с дължина 1-8 микрона (бактерии на туберкулозата, на паратифа и пр.) Сред тях са:

Bacterium proteus - наречени така в чест на божеството протеус, което имало свойството да изменя външността си. В своето многогодишно скитане Одисей се срещнал с това митическо същество и го проклед да расте, но да не остарява.

Lactobacterium bulgaricum – бактерията, която създава българското кисело мляко, прочуто по цял свят по своята хранителност и вкусови качества. В другите страни българско кисело мляко не може да се приготви. Пръв, който открива тази бактерия, е прочутият наш сънародник Стамен Григоров - лекар, биолог. В 1905 г. след дълго изследване чрез микроскопа той успява да открие бактерията, която подквасва млякото. Наскоро излиза научно съобщение в списание „Ревю медикал де ла сони романд“, бр. 10, 1905 г. Стамен Григоров тогава е студент в Женева при проф. Масол.

3. Извити форми - микроорганизми спирали.

По броя на извивките се различават: вибриони - завити като запетайка, спирали - завити няколко пъти, и спирохети - имат много и малки извивки.

ВОДОРАСЛИ – ALGAE

Латинското название означава растения, които живеят във водата. Българското название е буквален превод на латинското.

Всички водорасли имат хлорофил, който обуславя самостоятелното им хранене. У някои водорасли хлорофилът е замаскиран с други багрила (червени, кафяви, жълти).

Водораслите са най-старите представители на растителния свят. Благодарение на сравнително постоянните условия на водната среда, в която те са се появили и преживели милиарди години, някои водорасли са запазили до наши дни формата и устройството си.

По своите особености (оцветяване, устройство, начин на размножение и пр.) водораслите се делят на няколко отдела: зелени, синьо-зелени, златисти, двуразделки, жълто-зелени, пиропитови, еугленови, червени и кафяви (по А. А. Гуревич).

Ще се спрем само на някои отдели с по един представител.

ОТДЕЛ ЗЕЛЕНИ ВОДОРАСЛИ

Те са едноклетъчни, колониални, многоклетъчни и неклетъчни форми. Размножават се вегетативно, полово и безполово. Тук спада родът волвокс. Представителите му обитават течащи и стоящи води. Достигат 1-2 мм в диаметър. Между клетките има разпределение на функциите.

Названието „волвокс“ означава „търкалящ се“. Всяка колония се състои от 700 до 20 000 клетки с камшичета, които помагат на движението на цялата колония.

ОТДЕЛ КАФЯВИ ВОДОРАСЛИ

Те са многоклетъчни растения. Освен хлорофил, съдържат и кафяво багрилно вещество (фикофеин). Тук спада мехурестото водорасло. Наричат го така, защото разклоненията на талуса му завършват с по едно мехурче, изпълнено е въздух, което спомага на водораслото да се задържа близо до водната повърхнина.

ОТДЕЛ ЧЕРВЕНИ ВОДОРАСЛИ

Те живеят в моретата и с редки изключения в пресните води. Талусът съдържа, освен хлорофил, и други пигменти (фикоеритрин и фикоцианин). Размножават се безполово и главно по полов начин, който се характеризира с голяма сложност.

Ламинарии. Имат листовиден талус. Тази особеност е отразена в названието (ламина е пластинка).

ОТДЕЛ ГЪБИ – *FUNGI*

Гъбите са безхлорофилни. Затова те имат хетеротрофно хранене (сапрофитно или паразитно).

В наше време се наброяват повече от 100 000 вида гъби (В. Г. Хржановски). Различават се висши и нисши гъби. Делят се на пет класа:

1. Клас Архимицети - със слабо развит мицел;
2. Клас Фикомицети - с добре развит мицел;
3. Клас Торбести гъби - имат многоклетъчен мицел;
4. Клас Базидиеви гъби - мицелът им е многоклетъчен. Размножават се с банидоспори.
5. Клас Несъвършени гъби - имат само безполово спороношение.

ТОРБЕСТИ ГЪБИ

Наричат ги така, защото на върхната част на мицелиевите разклонения се образуват специални удължени клетки – торбички (асци).

Зелена плесен (*Penicillium crustaceum*)

Плодните телца на тази плесен образуват нещо като четчици, които на повърхността на плесента образуват корица. Преведено, названието *Penicillium crustaceum* означава плесен, която образува корица от четчици.

Мораво рогче

Паразитира по класовете на житните растения (специално по цветовете на ръжта). Названието показва формата и баграта на плодните тела на растението. Те се развиват в класа на гостоприемника, извиват се като рогче с пурпурен цвят.

БАЗИДИЕВИ ГЪБИ

Към този клас спадат онези „растения“, които народът нарича „гъби“.

Делят ги на:

1. Хименомицети - спорите им се развиват върху тънка ципица (химена), която се образува на различни места по талуса. Този пласт наричат химений.
2. Гастеромицети - техните спори се развиват в тръбици. Оттук идва названието им: гъби с тръбици.

Обикновена пархутка, пращница (*Bovista*)

Кълбовидна гъба. Стига до 2-3 см в диаметър. Докато е млада, тя е бяла, а по-късно става оловно сива. Щом узреят спорите (а тя дава милиони спори), разпуква горната страна на кълбовидното си тяло и при слабо притисване на гъбата от отвора полита облаче пращец от спори. Заради тази „димна завеска“ гъбата често я наричат „пращница“, откъдето идва и името пархутка. Родовото име „плумбе“ отразява цвета на гъбата в зряло състояние („плумбум“ значи олово).

Цезарова гъба, булка гъба (*Amanita caesarea*)

Гъбата се цени като голям деликатес. Със своя пурпурен червен цвят тя е най-красивата, най-фината и най-вкусна измежду всички ядливи гъби. В миналото тя е била любимо ядене на римските императори - цезари. Оттук идва названието ѝ. Името „Аманита“ произлиза от гръцката дума „амано“, както в древни времена наричали една от планините в Мала Азия, славеща се с голямо изобилие на ядливи гъби.

Мухоморка (*Amanita muscaria*)

Много прилича на предходната гъба (Цезаровата), но е силно отровна. Особено смъртоносна е тя за мухите, откъдето е дошло названието „мухоморка“.

Пачи крак, лисичка (*Cantharellus cibarius*)

Една от най-разпространените гъби в нашите гори. Често я наричат „пиленца“, поради сходството на цвета ѝ с цвета на малките пиленца.

Масловка (*Boletus lutens*)

Вкусна гъба. При влажно време и сутрин гуглата ѝ изглежда като изцапана и на пипане е лигава - лепкава. От тези особености се стига до българското ѝ название.

ОТДЕЛ ЛИШЕИ – *LICHENES*

Те са космополитни растения - срещат се по всички географски ширини. Талусът им е изграден от гъби и водорасли в съжителство. Това сложно устройство им осигурява живот при най-неблагоприятни условия - скали, дървета, пустини и др.

Стенен лишей (*Xanthoria parietina*)

Талусът на този лишей се развива във вид на розетка с жълт или портокалов цвят, по стъблата на дърветата, оградите, камъните и пр. Името „ксантория“ отразява цвета на лишея („ксантон“ – жълт, „париедина“ - стенен), а българското име показва местонахождението му.

Белодробен лишей (*Sticta pulmonaria*)

Образува големи неправилни форми по корите на дърветата. Талусът му прилича на тънка кораца с неправилни вдлъбнатини, които му придават вид на бял дроб. Оттам идва българското название.

Брадат лишей (*Usnea barbata*)

Талусът на този лишей е клонест, развива се в горите, далеч от селищата (при въздух, богат на кислород), по клоните на дърветата (най-често на бука). Разклонява се много пъти и крайните му разклонения приличат на бяла брада. Оттук идва названието му.

Исландски лишей (*Cetraria islandica*)

Научното му име отразява една характерна особеност на талуса на

растението. Той е листовиден, вилужно разклонен, с извити по дължината си ивици, по които се намират закръглени апотеции (спороносни органи). По формата си апотециите напомнят щит, което е дало повод растението да бъде наречено Цетрария (цетра - латинска дума, значи щит).

Б. ВИСШИ РАСТЕНИЯ

За разлика от нисшите, тези растения имат сложно устроени органи - стъбло, листа, корени. Висшите растения са потомци на нисшите.

Делят ги на 8 отдела:

1. Псилофитови.
2. Мъховидни.
3. Псилотови.
4. Плауновидни.
5. Хвощовидни.
6. Папратовидни.
7. Голосеменни.
8. Покритосеменни.

Спадащите растения към 1., 2., 3., 4., 5. и 6. отдел са спорови растения, а растенията от последните два отдела се размножават чрез семена.

ОТДЕЛ МЪХОВИДНИ – *BRYOPHYTA*

Латинското им название произлиза от „брион“ - мъх, и „фитон“ – растение. Към тях отнасяме чернодробните мъхове (*Hepaticae*) и листнатите мъхове (*Musci*).

1. Чернодробните мъхове (*Hepaticae*) нямат диференцирани вегетативни органи. Лентовидното им тяло се състои от пластове клетки, прикрепени към земята с ризиди. Названието е дадено поради приликата на някои от тях с устройството на черния дроб („хепар“ - латинска дума, на български значи „черен дроб“).

Кладенчов мъх (*Marchantia polymorpha*)

Названието идва от името Мархант, английски градинар, който първи забелязал особеностите на този мъх.

2. Листнатите мъхове (*Musci*) ги наричат така, защото у тях се развиват стъбла и малки листа. Корени нямат. Прикрепват се и изсмукват сокове от почвата чрез ризоиди.

Торфен мъх (*Sphagnum*)

Известно е, че торфеният мъх е силно хигроскопичен. Той може да поеме 20 пъти повече вода отколкото тежи тялото му. Това свойство се обяснява с особения строеж на листата. Клетките им са два вида: малки - зелени, хлорофилоносни, и големи - мъртви, прозрачни, без протопласти, свързани помежду си. Обикновено те са пълни с вода. При липса на влага клетките събират въздух. Той им придава бял цвят. По тази причина целият мъх изглежда белезникав. Оттук идва името „свагнум“ - гъба, което ще рече „бял мъх“, който попива водата като гъба.

ОТДЕЛ ПАПРАТОВИДНИ – *PTERIDOPHYTA*¹³

„Птеридофита“ означава растение с листа, прилични на птичи пера. Към тях спадат следните семейства:

1. Сем. Многоножкови папрати – *Polypodiaceae* (от гръцките думи „поли“ - множество, и „подос“ - крака);
2. Сем. Лейки - *Salviniaceae*;
3. Сем. Разковничеви – *Marsileaceae*;
4. Сем. Езичкови папрати – *Ophioglossaceae* (от „офис“ - змия, и „глосо“ - език);
5. Сем. Хвоцови – *Equisetaceae*;
6. Сем. Плаунови – *Lycopodiaceae*;
7. Сем. Бронецови – *Selaginellaceae*;
8. Сем. Шилолистови папрати, Изоетови – *Isoëtaceae*.

1. Семейство Многоножкови папрати.¹⁴

Магданозов папрат (*Cystopteris*)

Почти всички български названия на папратите отразяват ясно и точно най-характерния белег на растението. Листата на магданозовия папрат са насечени, три пъти пересто разделни и по външен изглед напълно приличат на листата на магданоза. ~

¹³ От този дял до края растенията са подредени по реда, даден в „Екскурзионна флора на България“, 1960 г. със съответните систематични единици.

¹⁴ Цифрата означава номера на семейството в „Екскурзионна флора на България“. Семейства без цифри са чуждоземски представители.

Мъжки папрат¹⁵, противоглистен (*Nephrodium filiforme*)

Произлиза от „филикс“ - латинска дума, значи папрат). Този папрат намира най-голямо приложение за приготвяне на разни препарати против метил. Използва се (с лекарско предписание) във вид на екстракт против тении. Заради приложението му като лекарство против глисти той е наречен „противоглистен“.

Волски език (*Scolopendrium vulgare*)

Листата на този папрат по форма и по дължина приличат на голям език, поради което нашият народ го нарича волски или еленов език.

Изтравниче, стражник (*Asplenium trichomanes*)

При запалване на изсушени части от растението се усеща приятна миризма. Суеверни хора смятат, че ако се опушат стаите и дрехите на болния, причинителите на болестта ще се отравят или ще избягат. Това явление е отразено в двете български имена.

Златист папрат (*Ceterach officinarum*)

Листата на този папрат имат на долната си повърхност ръждиво жълти люспи, които придават златист цвят на цялото растение погледнато отдолу, което е дало повод да бъде наречен „златист“.

Венерин косъм (*Adiantum capillus veneris* L)

Наричат го още богородичен косъм. Родовото име на този папрат произхожда от думата „адиантос“ - не се мокри, понеже водните капки не се задържат по листата й.

Орлов папрат (*Pteridium aquilinum*)

При напречен пререз на листната дръжка - под микроскопа се вижда фигура наподобяваща разперен орел. Това са проводящите тъкани, разположени симетрично в две противоположни посоки като криле на хвърчащ орел. Това е причина папратът да бъде наречен „орлов“.

Сладък папрат (*Polypodium vulgare*)

Коренището на този папрат при дъвчене има отначало сладък, а после горчив и неприятен вкус. Това свойство е залегнало в българското наименование. Папратът се използва в народната медицина против

¹⁵ До 2012 година съществителното име „папрат“ е от женски род. В последния правописен речник то е от мъжки род. Тук спазваме актуалните в момента езикови норми – бел. ред.

бронхиален катар.

3. Семейство Разковничеви.

Разковниче, четирилистен папрат (*Marsilea quadrifolia*)

Този папрат се среща в бавно течащите води на реките Марица, Струма, Дунав и по Черноморското крайбрежие. Има дълги листни дръжки, завършващи с по четири листчета, с което наподобява листата на детелината. Народът вярва, че ако някой открие детелина с четири листчета, щастието скоро ще дойде при него. Затова листата на разковничето (с 4-те си листчета) се счита, че са ключ към щастлив живот.

4. Семейство Езичкови папрати.

Лунен папрат (*Botrychium lunaria*)

Ниска дребна папрат с перестонаделени листа. Отделите на листата са полулунни, откъдето се идва до името на растението.

5. Семейство Хвощови.

Полски хвощ (*Equisetum arvense*)

Научното название на това растение е дадено в 1753 г. от Карл Линей в труда му „Видове растения“. То идва от думите „еквус“ – кон, и „сета“ - четинка (коса или опашка). „Еквизетум“ в превод ще рече „конска опашка“. Руската дума „хвост“ (хвощ) значи опашка. Хлорофилоносното стъбло на растението се разклонява прешленесто и по външен вид прилича на конска опашка. Децата го наричат още „елхичка“, защото много прилича на намалена клонеста елха. Видовото име „арвензе“ значи полски. От съчетанието на двете чужди думи се стига до наименованието „полски хвощ“ за разлика от „блатен“, „голям“, „зимен“ и др.

6. Семейство Плауни.

Плаун (*Lycopodium*)

В превод научното название означава „вълчи крак“. Знаменитият Карл Линей поставил това латинско име на растението вероятно за това, че малкото полупълзящо стъбло на плауна, пък и разположението на класчетата му върху спороносното стъбло, напомнят вълча стъпка. Един от видовете плауни в бившия СССР се използва от тогавашното Министерство на здравеопазването за приготвяне на лекарствен препарат „отвар баранда“

за борба срещу хроническия алкохолизъм.

ПРЕХОДНИ РАСТЕНИЯ МЕЖДУ СПОРОВИ И ГОЛОСЕМЕНИИ РАСТЕНИЯ

С големи листа са:

- а) семенни папрати (*Pteridospermae*) - изкопаеми;
- б) бенетитови (*Bennettitales*) – изкопаеми;
- в) сагови (*Cycadales*) – има ги в тропическите страни.

С малки листа са:

а) кордаити (*Cordaitales*) – изкопаеми; по името на френския ботаник Корда.

б) сем. бенетитови (*Bennettitales*) - по името на английския ботаник Бенет.

в) вилиамсония (*Williamsonia*) и вилиамсонела (*Williamsonella cordata*), открити от пътешественика Вилиамс. Видовите названия са дадени в чест на техния откривател. Намерени са само като вкаменени остатъци.

По устройството на размножителните си органи бенетитовите растения държат междинно положение между типичните голосеменни растения и цветните растения (специално магнолиевите растения).

СЕМЕННИ РАСТЕНИЯ

ОТДЕЛ СЪВРЕМЕННИ ГОЛОСЕМЕНИ РАСТЕНИЯ - *GYMNOSPERMAE*

Названието произлиза от от гръцки „гимнос” - гол, и „сперме” – семе. За разлика от споровите растения, голосеменните растения се размножават със семена. Семената имат зародиш, хранителни вещества, необходими за развитието на зародиша, и защитна обвивка срещу неблагоприятните условия на външната среда. Семената до узряването си остават открити върху семенни люспи, откъдето идва названието им „голосеменни“.

Хвойнови (*Coniferales*)

Идва от гръцката дума „конос“ – шишарка, и латинската дума „феро“ - нося. Оттам „конифере“ - растения, които образуват шишарки.

- а) тисови - *Taxodiaceae*
- б) борови, смърчови - *Pinaceae*
- в) кипарисови - *Cupressineae*
- г) гнетови – *Gnetales*

9. Семейство Борови, смърчови.

Латинското му име е *Pinaceae*.

Лиственица (*Larix europaea*)

Иглолистно растение, чиито листа опадат всяка есен, както става с листата на широколистните растения. На руски език широколистните растения се наричат „лиственные деревья“, откъдето идва названието „лиственица“ (иглолистно растение с опадливи листа). Вероятно в дълбока древност лиственицата е била вечнозелено дърво, както останалите иглолистни растения, и впоследствие се е приспособила към суровите условия на севера.

Араукария (*Araucaria brasiliensis*)

Вечно зелена дърво от най-старите иглолистни растения. Среща се в Бразилия и в Чилийските Анди. В България се култивира в крайбрежните морски паркове. Названието ѝ води началото си от староиндийското племе араукани, живели по същите места, където днес в естествено състояние се среща растението.

Бор (*Pinus*)

Между всички дървесни видове борът притежава най-голяма приспособимост към различни условия. Той е горският пионер, който завоюва все повече земи. Неговите еднокрили семена, подхванати от вятъра, се разнасят далече от майчиното растение. Попада ли борова семка на открито слънчево място, от нея израства стройно зелено борче. То започва своя живот с 5-7 семедела, които поддържат живота на борчето, докато е съвсем младо. Неблагоприятните условия (мраз, бури, влага, засух) не пречат на растението да расте и се развива на такива места, където другите дървета не могат да виреят. Затова го наричат пионер, т. е. първи заселник на нова територия. Заради неговата устойчивост на неблагоприятни условия Линей го нарекъл Пинус (*Pinus*), което ще рече „скала“ („здрав като камък“). Борът доживява дълги години. Съдейки по броя на годишните кръгове, има отбелязани случаи на дървета, доживели 584 години.

Въздухът в боровите гори е чист - ароматичен и много полезен за болните от туберкулоза. Затова санаториумите за гръдно болни се строят сред борови гори или в близко съседство с тях.

Опитите показват, че листата на бора и изобщо на иглолистните растения излъчват във въздуха фитонциди, които могат да убиват болестотворните бактерии. Дишайки ароматичния „боров“ въздух, болните дезинфекцират белите си дробове.

В Сибир са правени такива опити: Поставили клончета от ела в класни

стаи и в болнични помещения и след това изследвали въздуха. Едновременно с еловите клончета оставяли и Петриеви стъкла с желатинова хранителна култура, върху която бактериите полепват и почват да се размножават. След известно време същите желатинови култури поставяли в термостат при 30°C (благоприятни условия за развитие на бактериите). След изследване се оказало, че в чашките, взети от помещения с елови клончета, няма бактерии, а в чашки от помещения без клончета се развивали бактерии. Значи фитонцидите от еловите клончета убиват бактериите. Те са причина за унищожаването на бактериалната флора и опазване на бора от заразни болести - да бъде „здрав като камък“.

Смърч (*Picea excelsa*)

Най-характерният дървесен вид на северната горска зона. Развива величествена пирамидална корона. Дървесината му е богато пропита със смолисти вещества. От нея получават смола, която на латински наричат „пикс“ - корен, който е залегнал в названието на растението.

10. Семейство Кипарисови, хвойнови.

Латинското му име е *Cupressaceae*.

Хвойна, смрика (*Juniperus*)

Историята на този храст ни отвежда 50 милиона години назад в живота на земята. Съществувал е още в Третичния период, следователно бил е свидетел на появата на човека. Разпространен е в цяла България, особено по планинските склонове. Младите клончета и иглестите му листа имат приятна миризма. Названието хвойна, смрика (и руското можжевельник) показват връзката му с иглолистните растения - бор, ела, смърч и пр.

Родовото название на хвойната „юниперус“ се среща у Плиний и Вергилий и произлиза от келтската дума „ейнепрус“, което значи трънлив, с което се намеква за бодливите ѝ листа. Други ботаници считат, че названието идва от латинската дума „юниор“ - по-млад, с което се изтъква тази особеност на растението, че докато старите плодчета още не са опадали, явяват се нови, „по-млади“¹⁶. Между всички растения хвойната отделя най-много фитонциди за определено време.

Кипарис (*Cupressus*)

За обяснение произхода на това име съществува легенда от гръцката митология, която гласи следното: На остров Кеос имало чуден елен,

¹⁶ Вж. „Загадки ядовитых растений“.

посветен на нимфите. Всички хора обичали елена. Обаче най-много го обичал младият син на царя на Кеос, наречен Кипарис. Кипарис играел неотлъчно е елена - хранел го, галел го, яздел го. Дружбата била идеална. В една голяма жега еленът се скрил в храстите. Случайно тук дошъл на лов младият Кипарис. Той хвърлил остроото си копие и убил любимия си елен поради недоглеждане. От тази случка Кипарис се ужасил и в скръбта си по елена искал да умре заедно с него. Бил неутешимо тъжен и помолил баща си Аполон да му позволи вечно да тъгува. Аполон се вслушал в молбата. Младежът се превърнал на дърво - къдриците му станали тъмнозелени листа, а тялото му се покрило с кора. Така Кипарис се изправил пред Аполон във вид на стройно дръвче. И досега листата на кипариса са сведени надолу и напомнят скръбта на младежа по любимото му животно - елена на Кеос.

Хората на науката в никакъв случай не биха се съгласили с подобно обяснение за произхода на названието, но факт е, че съществува и такова обяснение - плод на поетично въображение, обвързано с митологията, която е играла огромна роля в живота на човека.

Науката приема, че названието идва от гръцката дума „кипарис“, минала в латинското име на растението „купресус“ - име, дошло от остров Кипър, откъдето е пренесен кипарисът в Европа.

Семейство Велвичиеви.

Латинското му име е *Welwitschiaceae*.

Велвичия (*Welwitschia mirabilis*)

Означава „чудесна велвичия“. Наричат го още *Tumboa*, което значи „голям господин“. Това растение привлича вниманието на хората с двата си дълги по три метра листа, които никога не опадат и не се заменят с нови. Живеят над 100 години - най-дълготрайните листа на света. Растението живее в безводните области на Югозападна Африка, в пустинята Намиб - (типичен ендемит) част от Калахари, където почти не вали дъжд. През 1853 г., а според други източници през 1860 г., чешкият биолог Фредерик Велвич посетил Ангола с цел проучване на пустинната флора и сред пустинните пясъци и чакъли открил растението. Образци от него изпратил в Кью Гарденс (Лондонската ботаническа градина). Местните хора го наричат нтумба (вечно живо). Растението има ствол в обхват 4 метра, но на височина достига 10-20 см. Отстрани на връхната пъпка излизат два листа, които непрекъснато растат. Джозеф Хукър нарекъл дървото Велвичия, по името на откривателя му - Велвич.

11. Сем. Блатнокипарисови.

Латинското му име е *Taxodiaceae*.

Секвоя, мамонтово дърво (*Welingtonia*)

Застъпен е в Калифорния от вида *Sequoiadendron* – дърво, което достига 140 м височина, 12 м в диаметър на ствола и доживява от 3 000 до 5 000 г. Посетителите на Калифорния остават възхитени от растителността на този земен рай. Характерно дърво сред останалите дървета е секвоя семпервиренс - дърво гигант. Някои секвои достигат 112 м височина и 7 м диаметър на дънера. Около Сан Франциско има цели гори, в които отделните секвои достигат до 80 м и са на повече от 2 000-годишна възраст. Как се е стигнало до името на този гигант в растителното царство. Един ловец, по произход англичанин, през 1850 година спрял погледа си върху друг вид от този род - секвоя гигантея. Ловецът съобщил за находката си на видния английски ботаник Линдлей. Ботаникът изучил растението, описал го и му дал името Велинготия гигантея, в чест на прочутия пълководец Велингтон, победител над Наполеон в битката при Ватерло. По-късно американците прекръстили дървото с името Вашингтония гигантея, по името на своя национален герой Вашингтон. След време учените установили, че дървото трябва да бъде наречено секвоя, защото се отнася към рода секвоя. Това име е дадено в чест на геройски загиналия индиански вожд Секвоин, който се борил срещу европейските нашественици. Секвоин бил същевременно и създател на индианската писменост. Наричат секвоята още „мамонтово дърво“, защото големите му красиви клони напомнят бивните зъби на мамонтите.

Между дърветата от секвоя гигантея се намират най-дълговечните представители измежду растенията. Някои от тях достигат завидната възраст 6 000 години.

В парка Йоземайт (Сиера Невада) има секвоя на 3 500 годишна възраст. Диаметърът на тази секвоя е 12,3 м, а височината ѝ - 88,7 м. Това дърво е растяло, когато народите на европейския континент са били полудиви племена. То е свидетел на борбите на европейеца за постигане на могъщество и висока култура.

12. Семейство Тисови.

Латинското му име е *Taxaceae*.

Ягодов тис, отровачка, отровна ела (*Taxus baccata*)

Расте по всички наши планини. Обича каменливите и влажни склонове. Народът сполучливо го е нарекъл „ягодов“, защото месестата част на шишарката отдалеч напомня ягода. „Отровачка“ е, тъй като цялото растение е отровно с изключение на месестата част на шишарката. „Отровна ела“ е, защото по външен вид растението прилича на ела, само че е отровно.

13. Семейство Ефедрови.

Латинското му име е *Ephedraceae*.

Ефедра (*Ephedraceae*)

Към този род спада Ефедра българис - дребен храст по скалистите места на Родопите, Стара планина и Черноморското крайбрежие. Известна е от древни времена като лекарствено растение. Родовото название „ефедра“ е старогръцко. Среща се по-късно у Плиний и у други автори. Думата е образувана от „ефи“ - на (предлог), и „хедра“ - седене, седалище. Оттам „ефедра“ - седи на ... (друго растение).

14. Семейство Гинкови.

Латинското му име е *Ginkgoaceae*.

Род Гинко е представен от Гинко билоба. Според лесовъдите това е най-старият вид дърво - близък с Кордаитите. Намерени са остатъци от него в пластовете на горния карбон (Палеозойската ера), което говори, че Гинко е живял още преди около 220-270 милиона години. Днес това растение е ценна реликтна форма. В диво състояние се среща в Източен и Южен Китай. В другите страни се отглежда само в парковете и в ботаническите градини. В Европа е пренесен през 1754 г.

Родовото име „Гинко“ означава „сребърна праскова“ - плодовете на Гинко наподобяват праскова.

На височина достига 40 м. Интересно е устройството на неговите листа. Те са ветриловидни с вилужно жилкуване. Петурата е разположена на дълга дръжка и е разделена на два отдела. Този белег на листата е отразен във видовото название - билоба (би - двойно, лоб - дял; билоба листата са с 2 дяла).

ОТДЕЛ ПОКРИТОСЕМЕЕНИ РАСТЕНИЯ - *ANGIOSPERMAE*

Този отдел е най-обширният и обхваща растения с най-съвършено устройство. Това показва голямата приспособеност на представителите му към съвременните условия на земята. Най-характерен белег на покритосеменните растения е наличието на цвят. Той има завръз, който се превръща в плод със скрити в него семена. Това е отразено в названието на този отдел.

Покритосеменните растения делят на два класа: **едноседелни** и **двуседелни** растения.

ЕДНОСЕМЕДЕЛНИ РАСТЕНИЯ (*MONOCOTYLEDONAE*)

15. Сем. Рогозови.

Латинското му име е *Typhaceae*.

Широколистен рогоз, папур (*Typha latifolia*)

Названието на това растение идва от гръцката дума „тифос“ - дим. Съцветията на папура са черни, като че ли обагрени, одимени. „Латифолик“ означава широколистен. (Цялото название бихме превели като „обгорено широколистно растение“).

22. Семейство Лаваницови (Жабникови).

Латинското му име е *Allismataceae*.

Стрелолист (*Sagittaria sagittifolia*)

Има растения, листата на които силно се различават по своята форма. Явлението е известно като хетерофилия. Пример за хетерофилия представлява стрелолистът. Формата на листната петура има връзка с външните условия на средата. Стрелолистът расте във водите на Черноморското крайбрежие, Тракия, Южна и Югоизточна България и др. Листата на това растение, които са потопени във водата, имат панделковидна форма (тесни, дълги). Разположени са на повърхността на водата и над нея имат стреловидна форма. Тази форма е отразена в научното название на растението. Латинската дума „сагита“ означава стрела, а „фолиум“ значи лист. Буквалният превод на научното име ще ни даде името „стрелолист“. Някои народи (китайци и французи) употребяват стреловидните листа за храна.

Лаваница, жабник (*Alisma*)

Отнася се към разред *Helobiae*. Среща се заедно със стрелолиста в блатистите места. Думата „хе- лос“ значи благо, а „био“ - живее. „Хелобис“ – „живее из блатата“.

23. Семейство Водолюбиви.

Латинското му име е *Butomaceae*.

Чадърест водолюб (*Butomus umbelatus*)

Среща се по блатни места, изворни разливи и бавно течащи реки в цяла България. Научното му название има гръцки произход. Думата „бус“

означава „бик“, а „томнеин“ – „откъсвам“ и латинското прилагателно „умбелатус“ – „чадърест“. Името е дадено затова, че листата му са отлична храна за рогатия селскостопански добитък. Още в 1871 г. химиците в Иркутск писали: „В брашното от корените на водолуба се съдържа всичко необходимо за храна на човека“.

24. Семейство Водянкови.

Латинското му име е *Hydrocharitaceae*.

Водна чума (*Elodea canadensis*)

Голям търговски кораб, идващ от Канада, се спрял в устието на река Гуадалкивир. Водата откъсва малка бледозелена частица от потопената част на кораба и я отнася навътре в устието. След няколко години целият воден басейн бил задръстен от гъсти преплетени стъбла на някакво водно растение. Устието било вече недостъпно за идващите кораби. Това се случило между 1836 и 1842 г. когато първите океански плавателни съдове пристигнали от Америка в Европа. Заедно със стоките те пренесли и новата американска жителка - елодея, водна чума. Тя е типичен хидрофит. Думата „елодея“ означава „растящо във водата“, а видовото име показва, че родината му е Канада. При благоприятни условия водната чума се размножава много бързо и за кратко време запълва водните басейни. В България се отглежда във всеки природонаучен институт и в средните училища. Среща се в езерата, блатата и бавно течащите води в цялата страна. Заради бързото ѝ размножаване и запълване на водните басейни е наречена „водна чума“.

Позната е и така наречената „зъбчеста елодея“, която е пренесена от Аржентина. Елодеята не е водорасло, а двудомно висше цветно растение.

Род Валиснерия с вид Валиснерия спирална (*Vallisneria spiralis*)

Типичен хидрофит с дълги линейни и тесни листа. Има разделнополови цветове. Плодните цветове са разположени на спирално завити дръжки под водата. При цъфтежа „спиралите“ се развиват и излизат на повърхността на водата. Тичинковите цветове имат две развити тичинки и една неразвита (стаминодия). Опрашването става на повърхността на водата. Опрашният и оплоден цвят отново потъва във водата. В България валиснерия се среща в Девненското езеро, в някои крайдунавски блатата и по Черноморското крайбрежие.

Растението носи името на Антонио Валиснерия (1661-1730), ученик на Болонския професор, анатом и ботаник - Марчело Малпиги (1628-1694). Видовото име „спирална“ показва характерната особеност на цветните дръжки да се завиват на спирала и да се развиват в определен момент от

живота на растението.

25. Семейство Житни треви.

Латинското му име е *Gramineae*.

Стъблото на тези растения е сламка. Листата им са тесни линейни, имат цилиндрично влагалище, което обхваща стъблото. На мястото, където петурата се отделя от стъблото, има ципесто езиче. Цветът няма чашка и венче. Плодникът и тичинките са обхванати от ципести люспи. Плодът е зърно.

Бамбук (*Bambusa*)

Отнася се към дървовидните треви. Растенията от това подсемейство се отглеждат в Азия. Имат много просто устроени цветове.

Една стара индуска легенда разказва: „Дотегнали на бедняците немотията и гладът. Каквото и да им потрябва за семейството или в работата им, всичко е собственост на богатите, всичко трябва да се купи. Всичко се продава много скъпо и беднякът бедства, гладува, няма за него нито храна за децата, нито рогозка за спане, нито дъска да направи колибата си. И отправили бедняците молба към Мокадео: „Помогни ни, защото загиваме. Спаси ни от немотията, спаси децата ни от глада“. Замислил се Мокадео, дълго мислил и най-после с радостна усмивка дал на бедния народ бамбука. На езика на индусите „бамбук“ ще рече „дар от бога“.

И наистина бамбукът е и храна, и питие, и постилка, и покривка, и строителен материал.

Просо (*Panicum miliaceum*)

Латинското име „паникум“ произлиза от думата „панис“ - хляб, което показва, че от него се е приготвял хляба. Названието „милиум“ е също латинско и на български значи „зърно“ или „хляб“. Плодът на просото е зърно, което е определило научното му име. Просото е едно от най-старите културни растения. До XVI - XVII век, когато европейците се запознават с картофите, просото е била основна храна за населението в Европа.

Кошрява (*Setaria*)

Среща се в обработваеми площи из цялата страна. Буквалният превод на научното название е „четинеста трева“, което идва от думата „сета“, означаващо „четинка“.

Приземен вейник (*Calamagrostis epigeios*)

Названието се състои от четири думи: „калмус“ значи тръстика, „агростис“ - полевица, „епис“ – на (предлог) и „гей“ - земя. По външен вид вейникът прилича на тръстика и полевица, но расте на сушата, а не във водата. (Каламагростис епигейос - тръстикова полевица, растяща на сушата).

Пясъчар (*Ammophila*)

Расте по пясъците на дюните край Черноморския бряг - там, където рядко се срещат други растения. Тази негова особеност е дала основание растението да бъде наречено „пясъчар“, а и научното название е гръцка дума „аммобиум“, което значи „пясък“.

Захарна тръстика (*Saccharum officinarum*)

Отглежда по обширните полета на Индия, Куба, Нова Гвинея и др. На староиндийски (санскритски) език била наречена „закара“, а арабите, които я пренесли по бреговете на Средиземно море, я наричат „сункар“. С малки изменения така я наричат почти на всички езици в Европа и Азия. Този санскритски корен, който включва в себе си понятието „сладко“, е в основата на българското научно название на тръстиката.

Обикновена тръстика - камъш (*Phragmites communis*)

Растението има високо, кухо и здраво стъбло. Расте по периферията на блата и езера. Още от древни времена стъблата на тръстиката са се използвали за ограждане на дворове, ниви, градини. По тази причина е наречена с гръцката дума „фрагма“, което ще рече плет, ограда. Латинската дума „комунис“ значи „общ“, което показва, че всички стопани са я използвали за плет.

Росица (*Glyceria*)

Представителите на този род са едри растения с високи стъбла, на върха с многоцветни класчета. Обитават влажни места. Латинската дума „глицерия“ значи сладък. Названието на растението е дадено заради сладкия вкус на зърната му.

Игленка (*Nardus stricta*)

Многогодишно растение. Среща се по сухи и влажни места, по блатни и пясъчливи почви. Листата му са остри, твърди и животните не ги ядат. Счита се за вредно растение по ливадите. Названието му напълно отговаря на формата на листата - остри като игли.

Пирей (*Agropyrum*)

В България родът е застъпен с осем вида. Пиреят е близък родственик на пшеницата. За съжаление, колкото пшеницата и полезна за човека, толкова пиреят е вреден и опасен плевел. Римляните го нарекли „агропирум“, което в превод значи „огън на полето“ („агрис“ - поле и „пирус“ - огън).

Това название напълно подхожда на растението. Пиреят има големи пълзящи коренища и дава множество разклонения във всички посоки, като прави почвата неподходяща за други растения. Засее ли се някъде, започва да пълзи като огън и обхваща цялата орница.

В последно време академик Цицин успя да получи ценни многогодишни хибриди чрез кръстосване на различни форми пирей и пшеница.

Ръж (*Secale*)

Житно растение, което в миналото е заемало големи площи от високите полета в България. Персите я наричат „чаудар“, което на български се превежда като „растение, което измъчва пшеницата“. От персите названието е преминало в турски език - „чавдар“, със същото значение. В сравнение с пшеницата, ръжта по-бързо расте, по-бързо се развива и по природа е по-висока от нея. Затова ръжта е винаги над пшеницата, което оказва отрицателно влияние над нея.

Царевица, рабка, мисир (*Zea mays*)

Думата „мисир“ е арабското име на Египет Мъсър. Значи названието е географско и сочи мястото, където е била отглеждана. Родовото название „zea“ на гръцки значи пшеница, а „маис“ е перуанското име на царевичката. Днес тя е позната на всички народи на Земята. Оказва се, че царевичката е интересна жива лаборатория. Нейните корени само от един хектар събират толкова много желязо, от което могат да се изковат 2 кг гвоздеи. А от медта, събрана също от тези корени, може да се изтегли 20 м тънка медна жица.

Царевичката събира и много вода. Ако съберем всичката вода, която царевичката използва за един вегетационен период, то площта на която тя е засята, би се превърнала в басейн с вода, дебелината на която ще стигне метър и половина.

Царевичката е интересна и в друго отношение: досега в естествената флора не са намерени близки форми до нея. Това прави загадъчен нейния произход.

Гаолян (*Sorghum nervosum*)

Ценно зърнено и фуражно растение. Достига 4 м височина. Листата му са като царевичните и на върха образува голямо съцветие метлица. Плодът е зърна. Отглежда се в Китай, Корея, Япония, Украйна, Кавказ и др.

Научното име на това растение идва от японската дума „гао“ – висок, и „лян“ – хляб. Гаолян в превод означава „високо житно растение“.

26. Семейство Острицови.

Латинското му име е *Cyperaceae*.

Триви с многогодишни коренища. Срещат се по влажни и блатисти места.

Пушица (*Eriophorum*)

Представителите на този род се срещат по мочурливите планински места. Стъблото завършва със съцветие метлица. Околоцветните листчета на всеки цвят са превърнати в множество власинки, които образуват сравнително голяма бяла метлица, наподобяваща топчета памук или бял пух, което е дало повод за народното название на растението. Научното название е гръцка дума „ериофорум“, което значи „носи влакна“, което също отговаря на един от признаците на растението.

Острица (*Carex arenaria*)

С името „карек“ римляните наричали един трънлив храст, а след това същото название било дадено на острицата. „Аренария“ от латински език се превежда като „живеещ на пясъка“. И наистина острицата е крайно непретенциозна към почвата.

Семейство Камелинови.

Латинското му име е *Commelinaceae*.

Повлекло (*Tradescantia*)

Названието е дадено в чест на английския градинар Джон Традескант, който умрял в 1665 година, проучвайки растителността в Южна Америка. Българското име посочва едно от свойствата на растението - влече. Традесканцията е удобно растение за наблюдаване движението на цитоплазмата в тичинковите клетки.

27. Семейство Змирярникови.

Латинското му име е *Araceae*.

Aur-Acorus calamus

Блатно растение с голямо приятно миришещо коренище. Стъблото е триръбесто. Цветовете са жълти. Преведено, латинското название на

растението значи „некрасива тръстика”. По външен вид растението напомня тръстиката.

Монстера, филодендрон (*Monstera deliciosa*)

Интересен тропически представител на това семейство. Отглежда се като стайно декоративно растение - полуеуфит. Пренесен от Мексико и от влажните места на Бразилия. Буквалният превод на названието му (филодендрон) е „листодърво”. Растението обича влажните места, добре се развива при много поливане, поради което от краищата на листата му се отделят водни капки. По тази причина домакините го наричат „плачльо”. Растението при нашите стайни условия не цъфти (или рядко цъфти). Обаче в Бразилия филодендронът цъфти редовно всяка година, като образува големи съцветия, приличащи на съцветията на змийския лапад. Интересни са съцветията (кочанът) му. На върха той развива тичинкови цветове, в основата - плодникови, а по средата - двуполови цветове. Названието „монстера“ произлиза от латинската дума със значение „необикновено“, „удивително“. Видът на растението наистина привлича вниманието ни с почти кръглите си листа, но с прорези по краищата, с въздушните си корени, с чувствителността към стайната влага. Често го наричат „стаен барометър“ (При влага отделя капки вода).

Кала (Ричардия) (*Calla aethiopica*)

Родовото име (ричардия) е посветено на френския ботаник Л. С. Ричард, видовото име (етиопика) посочва родината на растението.

28. Семейство Водни лещи.

Латинското му име е *Lemnaceae*.

Волфия (*Wolffia arrhiza*)

Това е най-малкото по своите размери цветно растение - състои се от една пластинка, достигаща едва 1- 1,5 мм в диаметър (колкото маково семе). Растението няма корен. Това е отразено в думата „ариза“ („а“ – без, „риза“ – корен). Цветът на волфията е съвсем редуциран - съставен само от една тичинка и един плодник. В България го има в Аркутинското блато, зад пясъците на юг от Созопол и край някои реки в Южна България.

29. Семейство Палми.

Латинското му име е *Palmae*.

Палмите се отличават със своята голяма височина и стройност на

стъблото, затова бележитият учен, шведът Карл Линей ги е нарекъл „принципес“, което значи първи между растенията - великани. С редки изключения палмите са грамадни дървета, с величествени стъбла, изправени като стълбове, които на върха си носят голяма корона от вечнозелени листа.

Финикова палма (*Phoenix dactylifera*)

Научното название звучи като легенда. „Дактилифера“ в превод значи „има пръсти“. Плодовете на палмата се сравняват с пръстите на ръката. Родовото име „феникс“ има няколко тълкувания. Едно от тях е сравнението на палмата с приказната птица феникс. То гласи, че в древния Египет имало птица с глава на жена, която живеела петстотин години. Тази птица се самозапалвала, щом почувствала края на живота си. От пепелта на изгорелия труп отново се зараждала нова млада, още по-хубава птица. Оттук поговорката „Явява се като феникс от пепел“. Птицата феникс е символ на вечното възраждане на живота. Без съмнение образът на птицата го има само в детските приказки. По сравнението на палмата с феникса е сполучливо. Както из горещата пепел на изгорелия феникс се заражда нова, хубава и млада птица, така стройната и красива палма израства от нажежените мъртви и безводни пясъци на пустинята. Нещо повече - дървета, изсъхнали преди 50-100 години поради липса на влага, могат да дадат коренови израстъци на нови подмладени палми. Ето така арабският народ разбира произхода на латинското название на финиковата палма („феникс“ - това е народното название на феникса, откъдето води началото си названието финикова палма).

Кокосова палма (*Cocos nucifera*)

Тази палма расте в Източна Азия и в островите на Тихия океан. Нейните орехи са богати на хранителни масла. Думата „кокос“ е португалска и означава „дребна маймуна“. Нарекли са я така поради приликата на кокосовите орехи с главата на някои малки маймуни. Думата „нуцифера“ означава „прави ядка“.

Хамеропс (*Chamaerops humilis*)

Названието е съставено от думите „хаме“ - малко, дребно, „ропс“ – храсти, и „юмили“ - нисък. Цялото име „хамеропс юмилис“ ще се преведе като „малка ниска храстовидна палма“.

30. Семейство Кремове.

Латинското им название е *Liliaceae*.

Тук спадат тревисти растения с подземни органи луковици или коренища. Само в тропическите страни сред представителите на това семейство се срещат дървенисти растения като драцена, алое и др. Листата на кремовите растения са с дъговидно жилкуване. Цветовете им са едри, ярко обагрене. На езика на келтите „ли-ли“ значи бял цвят.

Мразовец, кърпи кожух (*Colchicum*)

Многогодишно луковично растение. Рано през есента от спящата до това време луковица се показва над повърхността тънко, безлистно стъбълце, завършващо с едър светливиолетов цвят. След опрашването и оплождането цветът увяхва, а в почвата остава спящата луковица на растението до началото на пролетта. Щом повърхността на почвата се затопли, от луковицата се подават едри, широки листа, сред които се показва голям тригнезден плод - кутийка. До края на август семената узряват и се разпръсват. Листата изсъхват, остава само луковицата под земята.

Тази особеност на растението е резултат от приспособяването на мразовеца към условията на средиземноморския климат – сухо, горещо лято и сравнително мека зима.

Мразовецът бил открит за първи път в областта Колхида, страната, в която според Диоскорид растението се среща в най-голямо количество (Западна Грузия). Името на областта е присвоено на мразовеца - колхикум. В Средните векове го наричали „син пред баща си“, защото мислели, че семената се явяват по-рано от цвета.

Еремурус (*Eremurus*)

Декоративни растения с широколинейни листа, събрани в приземна розетка. Родовото название произлиза от думите „еремос“ - единичен, и „ура“ - опашка. Съцветието на растенията наподобява опашка.

Пачи крак (*Gagea*)

Научното название на това растение е дадено по името на Фоми Гаге - бележит ботаник. Цветовете на растението са жълти, събрани по няколко в чадърести съцветия. Българското му название идва от сходството на багрите на околоцветните листчета с цвета на краката на патиците.

Чесън (*Allium sativum*)

Научното название произтича от латинската дума *alo*, което значи „силно мириша“, и „сативум“ от думата *serere*, което значи „сея, разнасям, пръскам“. Алиум сативум ще преведем като „разнася силна миризма“. Според други автори в названието на чесъна „алиум“ са отразени неговите

вкусови свойства. „Алиум“ произлиза от келтската дума „ал“, която означава „лютив и силен остър мирис“. Тази миризма се дължи на бързо летливи етерични масла, съдържащи сяра. Чесънът е прекрасен антисептик за месни изделия. Излъчва фитонциди, отнасящи се към групата на антибиотиците (проучени от съветския учен Б. Токин).

Петров кръст (*Lilium martagon*)

Стройно, красиво горско цвете. Едрите му цветове са събрани в съцветия. Обагрени са във вишневочервено, лилаво, а понякога светлочервено, с тъмни петна по основата на всяко листче. Красивото съцветие, съставено от 3-4-8 цвята, е отразено в неговото народно българско название „златовръх“, което отговаря на чудно хубавия връх на растението. На него много прилича растението *Lilium jankae*, който цъфти с жълти цветове.

Бял крем, крин (*Lilium candidum*)

Често неправилно го наричат „лилия“. Исторически сведения говорят, че това растение е било отглеждано още преди 2 300 години. Цветове и семена от него са били намерени в гробниците на етиопските царе и египетските фараони. Научното му название идва от келтската дума „ли-ли“, което, преведено на български, значи „бял“. То е дадено заради баграта на цветовете.

Лале (*Tulipa*)

В руския език на лалето дават името „тюльпан“. Думата „тюльпан“ произлиза от персийската дума „дюль-бенд“, което значи „чалма“. Това название говори за персийския произход на растението. Турските завоеватели носели луковици от лале като лекарство, с което дезинфекцирали устата си.

В първата половина от XVI век фламандският пътешественик Огер Хислайн де Бусбек повел преговори за мир с яничарите на Сюлейман паша. Бусбек забелязал у един яничарин хубаво червено лале. Той се снабдил с две луковици от това цвете и ги изпратил във Виена подарък на императора. Холандецът Шарл Делеклюз, градинар във Виена, пазил луковиците повече от очите си. Когато се върнал в отечеството си, той създал ботаническа градина, посадил луковиците и от това време Холандия станала второто отечество на лалето. Името на растението от „тюлпан“ преминало в „тулипа“.

Урумово лале (*Tulipa urumovii*)

За първи път това лале е намерено от заслужилия български ботаник

Иван Урумов, на чието име е наречено от австрийския ботаник Хайек, който даде неговото научно описание. Урумовото лале е разпространено главно в Западна България и много рядко на други места из нашата страна. Това лале е защитен вид.

Конски зъб, самодивско цвете, кучешки зъб (*Erythronium*)

Заради продълговатата бяла луковица, приличаща на кучешки зъб, Линея нарекъл това растение с името „еритрониум“ - кучешки зъб. В нашата ботаническа литература е прието да се казва „конски зъб“. „Еритрониум“ е гръцка дума, която означава „червено“ (еритрум - червено). Нашият конски зъб цъфти с бели перигонни листчета, осеяни с ръждивочервени петна. Известни са около 20 вида конски зъб. Повечето от тях се срещат в Северна Америка. Там има видове, които цъфтят не само с червени, но и с бели, жълти или розови перигонни листчета. Научното название на растението идва от това, че по листчетата на цвета се намират ръждивочервени петна. Българското име посочва приликата на луковиците на растението с формата на зъба при коня или кучето.

Ведрица (*Fritillaria*)

Много прилича на крем. Научното название произлиза от латинската дума „фритилус“, което значи „чаша“. Формата на цветовете на това растение наподобява чаша за вино.

Синчец (*Scila*)

Между западните народи на Европа има поверие, че ако болният види цъфтящ синчец, ще оздравее. Има малко истина в това поверие. Цветята при всички случаи подобряват настроението на човека. Те извикват радост и възхищение. А хубавото настроение е най-добрият лекар. Българското име на това растение идва от баграта на цветовете му, а научното - от гръцката дума „ецилин“ – „отделям“. Венчелистчетата на синчеца много лесно се отделят от листчетата на чашката. Този характерен белег е отразен в названието „сцила“. (Сцила е името на митическото морско чудовище с шест пипала)¹⁷.

Гарванов лук (*Ornithogalum*)

¹⁷ Сцила и Харибда са две чудовища в старогръцката митология, които обитават двете страни на тесен морски пролив и унищожават плавателните съдове, които минават през теснината.

Научното име на растението се състои от латинските думи „орнис“ - птица и „галус“ – мляко, т. е. „птиче мляко“. Известни видове гарванов лук в тропическите страни отделят много нектар, който е важна храна за някои птици (нектарът е като мляко за тези птици).

Зюмбюл, хиацинт (*Hyacinthus orientalis*)

Една предаваща се от поколение на поколения разказва следното: веднъж Аполон и Хиацинт се състезавали в хвърляне на тежък диск. Могъщият Аполон хвърлил диска така високо, че той стигнал чак до облаците. Хиацинт изтичал към мястото, където щял да падне дискът. Дискът паднал на земята, отскочил настрана и смъртно ударил главата на Хиацинт. Рукнала кръв. Аполон се уплашил и извикал към умиращия Хиацинт: „Ти винаги ще живееш в сърцето ми“. Споменът за Хиацинт живее сред хората в аромата на пролетното цвете зюмбюл.

Родината на зюмбюла е Балканският полуостров. В Гърция зюмбюлите разцъфтяват след топлите пролетни дъждове. Названието хиацинт означава „цвете на дъжда“. Видовото му име показва, че растението е характерно за източните земи.

Кукувиче грозде (*Muscari*)

Някъде това растение го наричат „миши зюмбюл“ заради дребните му цветове, които напълно приличат на цветовете на зюмбюла. Другаде го наричат „змийски лук“, защото има дребни луковици в земята. Родът е застъпен с повече от 50 вида в Европа, Северна Америка и Азия. В СССР се срещат 18 вида, а в България - три вида. Българското име отразява формата на съцветието (грозд).

Залист (*Ruscus hypoglossum*)

Стъблото на растението е видоизменено, има форма на лист. Цветовете и плодовете са прикрепени за „листа“, откъдето идва названието „за + лист“.

Момкова сълза (*Polygonatum officinale*)

Научното име се състои от три гръцки думи „поли“ - много, „гони“ - възел, коляно (коренището е съставено от много възли, членчета) и „официнале“ - лекарство. Преведено, цялото име на български език означава „многоколенно лекарствено растение“. Названието е дадено за това, че по многогодишното подземно коренище на растението след ежегодно умирање на надземното стъбло остават кръгли вдлъбнатини, в резултат на което коренището изглежда коленчесто, като че ли някой е запечатал тези места с кръгъл печат.

Момина сълза (*Convallaria majalis*)

Много народни легенди, приказки и обичаи са обвързани с името момина сълза. В една легенда се казва, че момината сълза тъгувала толкова много за бързо отминаващата пролет, че горещи сълзи капели от очите ѝ и кръв бликала от сърцето ѝ. Кръвта обагряла зелените плодчета в червено. (Плодовете на момината сълза са отначало зелени, а като узреят стават червени).

Във Франция размяната на букети от момина сълза между младите хора изразява съгласието им да встъпят в брак. Освен като декоративно растение, момината сълза се използва и във фармацевтичната индустрия като суровина за приготвяне лекарство против сърдечни заболявания.

Жителите на Латинска Америка нарекли момината сълза с името „лилиум конвалиум“, от думата „конвалис“, която означава „закрита долина“. Когато Линея в 18 в. изградил ботаническата систематика, запазил корена на тази дума и нарекъл момината сълза „конвалария майалис“ – лилия, която цъфти през май.

Алое (*Aloë*)

Листа често с шипове. Съцветие метлица или четчица. Цветове червеникави до жълти или зелени във вид на звънчета. Около 180 вида. Среща се в сухите области на Африка (главно Капската област), Мадагаскар, Арабия. От сока на листата се добива лекарството *Aloë lusida*, или сабур – тъмносиньо-червена маса с горчив вкус, специфична миризма, съдържаща алоин. Сабурът се употребява против запек. Южноафриканското алое *Aloë arborescens* е известно от 1700 г. и се отглежда като стайно растение с името на столетник, поради това, че цъфти много рядко. От *Aloë perforata* се добиват текстилни влакна.

Функия (*Funkia*)

Отглежда се като декоративно растение. Има широки листа и бледолилави цветове. Родината ѝ е Източна Азия. Наименованието на рода е дадено в чест на немския ботаник Функ.

Вранско око (*Paris quadrifolia*)

Многогодишно растение с правостоящо стъбло високо от 15 до 35 см. На върха развива четири зелени листа, разположени на кръст в пръстен. Цъфти през май-юни. Опрашва се чрез мухите. Плодът му е синьо-черна ягода.

Отровно. Името „парис“ е дадено в чест на Парис¹⁸ - син на троянския цар Приам, който завел прекрасната Елена (жена на Менелай) в Троя като робиня.

Видовото име показва, че растението има четири листа. Българското название изразява един характерен белег на растението - черният плод сред четирите листа прилича на вранско око.

Крин (*Hermerocallis*)

Видовете на този род се култивират в градините. Растението наричат „красота на деня“, защото цветовете му се запазват само един ден. Те са едри и обагрени в жълто, оранжево, яркооранжево, лимоненожълто. Листата му са широки, дълги, наведени надолу. Названието „кринис“ значи „коса“ и отразява тази особеност на листата, че висят като коса надолу. Някои учени считат, че името е произлязло от гръцкия корен „кринон“, което значи лилия. В действителност цветовете на растението по форма приличат на лилия.

Аспидистра, констера (*Aspidistra elatior*)

Декоративно, крайно непретенциозно растение. Може да се отглежда не само на северни прозорци, но и по стълбищата, коридорите и други полузасенчени места. Растението понася нечист въздух, прах, бензинови и други газови пари. Не боледува от никакви болести. Отглежда се в саксия. Произлиза от Япония. Растението има красиви листа, които по форма приличат на листата на момината сълза, само че са значително по-едри. Листата излизат като че ли изпод почвата, прикрепени за добре развито коренище. Всички листа образуват компактна група и поради това на аспидистрата често дават името „дружно семейство“. Названието „аспидистра“ е латинско и е съставено от думите „аспидис“ - змия, „тра“ - показва се, и „елатиор“ - издигам се. Змията, скрита сред листата на растението, като се издига нагоре, размърдва листата и сама показва мястото, където се е скрила. (Аспидистра елатиор - показва се високо издигната змия). Растението дава малки цветове, седящи на къси дръжки, близо до повърхността на земята.

Известни са 7 вида. Разпространени са от Хималаите до Япония. Може да понася голямо засенчване. Аспидистра лурида може да се култивира даже на открито.

¹⁸ Парис е герой от старогръцкия епос, син на царя на Троя Приам. Зевс го избрал за съдия в спора между богините Хера, Афродита и Атина, като му възложил да даде златна ябълка на най-хубавата между тях.

Сансевиера (*Sansevieria zeylanica*)

У нас се отглежда като стайно растение. Родовото име е дадено в чест на владетеля Сансевиер (1710-1771). Видовото име „цейлоника“ показва отечеството на растението.

Семейство Бромелиеви.

Латинското им име е *Bromeliaceae*.

Тиландзия (*Tillandsia*)

Във Флорида, като сталактити в огромна пещера, увисват по клоните на исполинските дървета дълги влакна, прилични на брадат лишей, от растението испански или луизиански мъх. Растението е типичен епифит. Всеки специалист, разглеждайки този „мъх“, лесно ще се убеди, че това е цветно растение, родствено на ананаса. Научното название на растението е *Tillandsia usneoides*, което преведено на български език ще рече „растение, подобно на конски косъм“. Пръв описва и дава научното му име шведският природоизпитател Карл Линей. Твърдото му стъбло и тесните сребристосиви листа на растението, без корен, навели Линей на мисълта, че то не обича водата. В памет на свой познат студент Елаисе Тиландзе, който не обичал да пътува по вода. Линей нарекъл растението тиландзия. Линей се излъгал в своето предположение. Тиландзията обича водата и се заселва най-често по големи растения край езера, блата, реки и пр. Видовото название е много сполучливо. В един от периодите на своето развитие тиландзията много напомня на косъм от конска опашка. Тези влакна се използват за пълнене на възглавници, матраци и други меки мебели.

31. Семейство Кокичеви.

Латинското му име е *Amaryllidaceae*.

Кокиче (*Galanthus*)

Красотата на това първо пролетно цвете е отразена в научното му име. Названието „галантус“ е съставено от две гръцки думи – „гала“ - мляко и „антос“ - цвете. Ще рече „цвете бяло като мляко“. На сърбо-хърватски език се нарича „виси баба“, на турски език – „акча бардак“. Сръбското название отразява положението на цвета, а турското – „акча“ - бяло, „бардак“ - гърне, или цялото название означава „бяло гърненце“. Родът „кокиче“ е застъпен с вида *Galanthus nivalis*, който има два вариетета. Видовото название „нивале“ е латинска дума, която на български език значи „снежен“ - показваща времето, когато кокичето цъфти.

Блатно кокиче (*Leucojum*)

Научното название е гръцка дума. „Левкос“ означава „бяло“. Това прилагателно показва най- характерния белег на цветовете на растението. Сърбите го наричат „дремовац“, защото отделните цветчета са наведени, като че ли растението дреме. Цветовете му, събрани по няколко на безлистно стъбло, са бели и на върха със зелено петно.

Нарцис (*Narcissus*)

Растение, познато от древни времена. Хората не могли да бъдат равнодушни към толкова хубаво цвете. За него били създадени прекрасни легенди. В една от тях се говори, че Нарцис, син на бога Кефис и нимфата Лариона, бил много красив момък. Веднъж той видял във водата отражението си, влюбил се в него и умрял от любовна мъка. Боговете го превърнали в цветето нарцис.

Друг мит разказва, че Нарцис бил наказан от боговете, защото не отговорил на любовта на нимфата Ехо, която от любовна мъка по хубавия младеж, който не споделил любовта ѝ, изсъхнала, изчезнала и останал само гласът ѝ. Във всички легенди Нарцис се представя като красавец, влюбен в себе си. Гордо извитото стъбло на растението с красива главица на цвете отговаря на тази характеристика на Нарцис.

Щернбергия (*Sternbergia*)

Луковични растения с жълти цветове. Срещат се по сухи тревисти места. Околоцветникът е удължен в тръбица. Родът носи името на съветския астроном Павел Карлович Щернберг (1865-1920).

Амарилис (*Amaryllis*)

Саксийно растение, пренесено от пустинята Кару (Южна Африка). Най-известният е *Amaryllis belladonna*. Названието Амарилис е име на красива овчарка, описана в идилията на гръцкия поет Теокрит. Видовото название „бела дона“ означава „красива дама“.

Нашето саксийно растение със същото име е хибрид, добит от кръстосването на диворастящия амарилис в Африка (Канската земя) с декоративния хипеаструм. „Хипеаструм“ значи „рицарска звезда“. В домовете и оранжерии се отглеждат различни хибриди от това растение - с луковичи под почвата, с луковичи над почвата, с коренища, с различни багри на околоцветника. Всички разновидности имат долен завръз като кокичето, холандското лале и др.

Кордилина (*Cordyline australis*)

Названието отразява типичната особеност на растението. „Кордиле“ значи клубен, „аустралис“ - южно растение или „австралийско“. Кордилината се отличава от драцената по това, че листата ѝ имат дръжки.

Кливия (*Clivia nobilis*)

Преведено, научното название значи „благородна кливия“. „Кливия“ значи „матовочервена“. Плодовете на кливията са сочни червени ягоди. Не образува луковица, а коренище. Листата ѝ са трайни (2-3 години) и всяка година дава нови листа, които се прибавят към старите.

Столетник (*Agave*)

Многогодишно растение от сем. Кокичеви¹⁹. Познати са 275 вида столетници. Между тях най-известният в България е *Agave Americana*. Той има дебели месести листа, разположени в розетка.

Растението цъфти много рядко - веднъж на 50-60, дори на 100 години. Оттук идва названието му „столетник“. След прецъфтяването си столетникът умира. Такива растения, които цъфтят само един път през живота си, са известни с името монокарпични растения.

Научното название на това растение идва от думата „агаус“ - удивителен (достоеен за учудване). По името на това растение е наречено Мексико, което в превод ще рече „място на агаве“ (Древните ацтеки, които населявали Мексико, наричали „агавето“ с името „метл“, което като корен залегнало в името Мексико).

33. Семейство Перуникови.

Латинското му име е *Iridaceae*.

Гладиола, петльово перо, ребрика (*Gladiolus*)

Растенията от този род развиват дълги мечовидни листа, приличащи на шпага. Латинската дума „гладиум“ означава „меч“, „шпага“. Формата на листата е отразена в научното име на растенията.

Перуника, ирис (*Iris*)

Това е едно много оригинално цвете, прилича на орхидея. Било известно преди 2 000 години. Във всички времена и между всички народи се ползвала с огромна любов. За красотата на цветовете говори самото название. На гръцки език „ирис“ означава „небесна дъга“. Вярно е, че в цветовете на растението могат да се наброят повече от триста багри и

¹⁹ Според други ботаници родът Агаве спада към специално семейство - Агавови.

отсенки.

Японците много ценят ириса. Цени се той и от другите народи заради кадифенолилавите, виолетови, розови, сини и даже снежно бели цветове, достигащи големи размери. В названието е отразено чудното вариране на багрите в цвета.

Българското име „перуника“ е дадено в чест на главния славянски бог Перун - смътен спомен за старославянски езически бог. Сърбите го наричат „богиша“, което напомня българското.

В Източна България това растение е известно с името „петле“. Между децата се намират майстори, които с лист от перуника могат да изпълняват различни мелодии, като на музикален инструмент. Могат да имитират гласовете на различни птици, включително и песента на петела, откъдето идва названието „петле“.

34. Семейство Канови.

Латинското му име е *Cannaceae*.

Кана (*Canna*)

Известно е, че още през 1570 г. растението е било пренесено от Антилските острови. До средата на XIX век каната е отглеждана като декоративно растение само за листата ѝ. По-късно във Франция били отгледани растения с дребни бели цветове, а в 1889 г. в Лион (Франция) цветарят Крози добил първото растение с едри цветове, което нарекъл на името на своята жена Кана (името на мадам Крози). Растението има кухо стъбло и прилича на тръстика (индийската дума „канен“ означава тръстика). Растенията от това семейство имат една или две развити тичинки, прикрепени на дръжки, сраснали с плодника. Тичинки и плодник образуват общо тяло, наречено гиностемиум, откъдето идва второто име Гинандре (женомъжие). Семената на салеповите растения могат да се развият при наличността на гъбни хифи (мицел) в почвата и то за всеки вид салеп е необходим определен вид мицел.

Петнист салеп (*Orchis maculata*)

В България родът е застъпен с много видове:

Петнистият салеп, наречен така поради тъмните петна по листата и цветните части;

Кълбовиден салеп (*Orchis globosa*) - кълбо, наречен така, защото съцветията му имат полукълбеста форма;

Пурпурен салеп (*Orchis purpurea*), наречен така, защото по бледорозовата устна на цвета се виждат пурпурни точки;

Orchis militaris, защото цветовете му приличат на войнишки шлем. Името идва от двете думи „охрис“ - ядро и „милитарис“ - военен.

Видът Маймунски салеп (*Orchis simia*)

Спада към рода Салеп. Названието е дадено от Ламарк. Устната на цвета е триделна. Страничните дялове са тесни лентички. Средният отдел е също разделен на такива лентички. Между тях се подава триъгълно образувание. Отблизо погледнато, това устройство наподобява фигурата на дългоръка късоопашата маймуна. Маймунският салеп се среща по влажни и варовити терени или льосови почви. Има го над Лакатник.

Платантера (*Plathanthera bifolia*)

Названието идва от думите „платис“ - широк, „антера“ - прашникова торбичка и „бифолия“ - двулистна. Цялото название ще се преведе: двулистна форма с широки прашникови торбички. Среща се по влажните места из цялата страна.

Венерино чехълче (*Cypripedium calceolus*)

Салепово растение, което в България е намерено в околностите на Бачковския манастир. Названието му идва от латинската дума „циприс“ - киприда. Кипърката - прякор на Венера (богиня на любовта) и „калцеолус“, което значи „чехълче“.

Венериното чехълче е интересно с приспособлението си за опрашване от насекомите. Цветът му е жълт. Листчето на цвета, обърнато към стъблото, е превърнато в чехълче с подвити краища навътре. Жълтата багра примамва насекомите. Малките пчели, затворени в чехълчето, не могат да напуснат цвета, преди да е опрашен. За да се освободят от този „плен“, те трябва да преминат само ако се притиснат под крилцето на цвета и да се отправят към едно от страничните отворчета под тичинките. При това преминаване гърбът на насекомото се посипва с тичинков прашец, който се полепва по крилцето при посещение на друг цвят.

Семейство Бананови.

Латинското му име е *Musaceae*.

Банан (*Musa sapientum*)

Среща се в тропическите места на Стария и Новия свят и на островите на Индийския, Атлантическия и Тихия океан. Латинското название на банана „муза“ е свързано с името на лекаря Антоний Муза, на когото великият шведски естествоизпитател Карл Линей е посветил растенията от рода

Банани. Според други източници, названието е свързано с арабското име на бананите – „мауз“.

ДВУСЕМЕДЕЛНИ РАСТЕНИЯ (*DICOTYLEDONEAE*)

35. Семейство Орехови.

Латинското им име е *Juglandaceae*.

Орех (*Juglans regia*)

Римляните нарекли плодовете на ореха „югланс“, което значи Юпитер, а „регия“ – царски. Оттук приблизителният превод на названието да бъде „дърво с божествени плодове“.

37. Семейство Върбови.

Семейство Върбови (*Salicaceae*) има два рода: тополи и върби - типични представители на страните с умерен климат.

Върба (*Salix*)

Много от растенията съдържат в тъканите си салицилова киселина или нейните соли. Още в древни времена Хипократ е използвал някои растения като лечебно средство. Някои от тези растения съдържат по-големи количества гликозиди салицин. Такава е върбата *Salix purpurea* (ракита). Познати са още около 200 вида върби. Всички съдържат салицилати, откъдето е дошло научното название на рода Саликс.

Според етническото обяснение названието има келтски произход. На езика на келтите „сал“ значи близко, а „лис“ – „вода“, т. е. върбата показва, че в близко съседство има вода. Растенията от този род растат покрай водите. (В Източните Родопи населението нарича върбата „сувит“. „Су“ от турски на български значи „вода“).

В народната медицина кората на върбата се използва за лекуване на ревматизъм, подагра и треска. Действащият принцип е съдържанието на салицилати.

Топола (*Populus*)

С названието „популус“ много индоевропейски езици означавали общо понятието дървесна порода. В различните езици с думата „популус“ се наричали различни видове дървета. На латински език названието се дава само на тополата. Наброяват се повече от 100 различни видове тополи:

Бяла топола (*Populus alba*). Листата ѝ от долната страна са покрити с бели власинки, които придават бял цвят на петурата.

Черна топола (*Populus nigra*). Дървесината на този вид топола е сиво-черна.

Пирамидална топола (*Populus pyramidalis*). Короната на дървото е пирамидална.

Трепетлика (*Populus tremula*)

Листата на трепетликата се полюляват (треперят) при най-слаб ветрец. Според народното поверие тя е наказана от Богородица, защото когато младенецът бог се родил, гората спряла да шуми, водата престанала да тече, вятърът не духал. Само трепетликата не спряла, затова божата майка я проклела да трепери цял живот и при вятър, и без вятър. От дългогодишно наблюдение над листата народът забелязал непрекъснатото им полюляване и растението нарекъл трепетлика (навярно от глагола „треперя“ или трепване).

Тайната на това природно явление се обяснява така: листата на тополата са с дълги дръжки, сплескани отстрани, петурите им са почти кръгли (наръбени по края) и два пъти по-къси от дръжките. При вятър се навежда само дръжката, а петурите се люлеят. Това става и при силен, и при слаб вятър.

38. Семейство Брезови.

Латинското му име е *Betulaceae*.

Това семейство обхваща дървета и храсти. Растенията са едnodомни, но цветовете разделнополови. Цветчетата са малки, често без околоцветник, събрани в реси. Плодът им е орехче, семка или крилатка.

Бреза (*Betula*)

Родът е застъпен в България с един вид - Бяла бреза (*Betula alba*). „Бетула“ е латинско название. Думата „батуере“ означава сеч, „алба“ - бяла. Цялото название следва да се преведе като „сечене на бяло дърво“. Плиний нарича брезата „галина арбор“, което ще рече „галско дърво“. В северните страни брезата е една от най-разпространените дървесни породи. Бялата й кора е дала повод за видовото име, а родовото име идва от това, че на много места брезата е единственият дървесен вид, който секат за задоволяване на домакински и строителни нужди.

Елша (*Alnus*)

Научното название е от келтски произход. „Алнус“ се състои от две думи „ар“ - при и „лан“ - бряг. В названието е отразено едно екологично изискване

на растението - да бъде близко до водата, край брега на реката. Родът Елша е застъпен в България с два вида:

Черна елша (*Alnus glutinosa*) - лепкава елша, среща се край реките в цяла България]

Планинска елша (*Alnus viridis*) - зелена елша. Има я на малки общества в Рила и Витоша.

39. Семейство Букови.

Латинското му име е *Fagaceae*.

Дъб (*Quercus*)

У много народи дъбът се счита за най-красиво дърво. Към него хората се отнасят с любов и уважение. Името му се свързва с представата за дърво със симетрична корона и разперени могъщи клони, за сила, мощ, величие. Дъбът е най-мощното дърво по нашите земи. Има много здрава дървесина. Живее повече от 2 000 години. В България най-дебелото дърво, известно досега, е „царският дъб“ в Туловската кория. Стволът му е дебел 8.60 м. Наречен е „царски“ заради изключителните си размери.

Латинското название „кверкус“ значи „красиво дърво“. Названието идва от келтската дума „квер“ - красив и „квез“ – дърво.

Дъбови листа се поставят на войнишката яка, за да символизируют, че войската ще бъде тъй дълговечна, както дъба, който може да преживее повече от 2 000 години.

40. Семейство Брястови.

Латинското му име е *Ulmaceae*.

Бряст (*Ulmus*)

Названието е от келтски произход. В думата „ели“ келтите включват дърво с белезите на коприва. И наистина семействата Брястови и Копривови (*Urticaceae*) спадат към общ разред и имат сходни белези.

41. Семейство Черничеви.

Латинското му име е *Moraceae*.

Род Фигус (*Ficus*)

В този род се наброяват около 800 вида, повечето от които са тропически вечнозелени растения. Интересен е видът Фигус еластика. У нас той е стайно декоративно растение с елептични кожести листа, с допълнителни въздушни корени. Листата и нараненото стъбло отделят млечно бял сок, който съдържа

каучук.

Названието произлиза от гръцката дума „сикон”, което значи смокиня. (Фикусът и смокинята спадат към един род - Фикус).

42. Семейство Конопови.

Латинското му име е *Cannabaceae*.

Хмел (*Humulus*)

Увивни растения. Срещата се в природата край реките и влажните места. Култивира се заради съцветията му. Те съдържат смола, восък, валерианова киселина, етерично масло, жълти багрилки, лупулин и др. Този химически състав е причина растението да намира приложение в медицината и в хранително-вкусовата промишленост.

Отвара от цветните шишарки на хмела успокоява нервната система и болки в пикочния мехур, действа сънотворно, поради което се използва при безсъница. Като болкоуспокояващо средство хмелът се използва при лечение на рани, които дълго време не могат да зараснат, а също при язва на стомаха. Названието „хумус“ значи „земя“, т. е. растение, което се стели по земята.

Културният хмел (*Humulus lupinus*) в България се отглежда по високите полета. Видовото име „лупулус“ е италианска дума и означава „растение с приятна миризма“.

Коноп (*Cannabis*)

На езика на келтите „кан“ значи тръстика, „аб“ значи „малък“ или канабис ще се преведе като „малка тръстика“. По външен вид конопът прилича на тръстиката.

43. Семейство Копривови.

Латинското му име е *Urticaceae*.

Коприва (*Urtica*)

Представителите на този род са осеяни с копривни защитни власинки (трихоми) със силно дразнеща течност, поради което при допирането се чувства, като че кожата е изгорена. Това свойство на растението е отразено в научното му име „уренс“ (латинска дума) значи „паля, жилия, горя“. Названието „уртика“ се среща в древността. Употребяват го Плиний, Хораций и др.

Българското население в Кърджалийско дава на копривата името „жилка“ или „жалка“, което, подобно на латинското название, подчертава

характерния ѝ белег - жили.

Обикновена коприва (*Urtica dioica*)

Позната е във всички краища на страната. Видовото определение е образувано от гръцката дума „ди“ - двойно и „оикос“ - дом, жилище, с което се подчертава, че растението е двудомно - на едни растения се развиват тичинковите цветове, а на други - плодниковите.

46. Семейство Копитникови, Вълчиябълкови.

Латинското му име е *Aristolochiaceae*.

Копитник (*Asarum europaeum*)

Листата на растението по форма приличат на конско копито. Тази прилика е залегнала в българското му название.

48. Семейство Лападови.

Латинското му име е *Polygonaceae*.

Пипериче, гъщеница (*Polygonum*)

Родовото име се състои от две гръцки думи: „полис“ - много и „гону“ - кояно. Тази сложна гръцка дума отразява устройството на коренището на гъщеницата. То се състои от много членчета (колена), от които излизат коренчетата на растението. Коренищата се преплитат много пъти едно с друго и заприличват на увити змии една в друга. Тази особеност е дала повод на някои места да наричат растението „змийски пипер“. Родът е застъпен по нашите земи с повече от 15 вида.

Гъщинеца (*Polygonum aviculare*)

На различните места в България растението носи различни имена. Наричат го пача трева, пачина, кокоша трева, паче жито, троска трева, троскот (неправилно), патакълк и пр. Всички названия включват в себе си смисъла, че растението е храна за домашни птици. Същото е отразено и във видовото название „авикуларе“ – от „авис“ - птица.

Кървавиче (*Polygonum bistorta*)

Видовото име показва, че коренищата са два пъти завити. Българското название посочва един много очебиен белег на растението, а именно, че коренчетата му са кървавочервени (с цвета на варен рак). Оттук идва още едно название на растението „ракови крачка“. Народът го използва за лечение на ракови заболявания.

Водно пипериче (*Polygonum hydropiper*)

Растение, което е било известно на древните гърци и на римляните. Видовото име е съставено от две латински думи: „хидро“ – вода, и „пипер“ – пипер. Цялото научно название ще се преведе „многоколенен воден пипер“. „Воден“ го наричат, защото се среща покрай реките, разливите, силно влажни места, където образува съжителства от стотици екземпляри.

Елда (*Fagopyrum sagittatum*)

Научното название идва от „фагус“, което значи „бук“. Елдата е наречена така, защото плодовете ѝ по форма приличат на плодовете на бука – тристенни орехчета. Различните народи я наричат различно. На руски език – „гречиха“, което ще рече гръцко зърнено растение, на френски език – „сарацинска (арабска) ръж“. В други европейски страни е позната с името „турско жито“ и т. н. Очевидно е, че всеки народ е свързал името на растението със страната, откъдето го е набавил.

Едно е безспорно, че елдата е пренесена от източните народи.

Лапад, щавел (*Rumex acetosa*)

Листата на това растение в горната си част приличат на малки копия. На латински език „румекс“ означава „копие“. Названието на растението отразява тази особеност – „растение с копиевидни листа“. Листата са ценна храна. Те съдържат 13% белтъчини, 2% мазнини, желязни и други полезни соли. В някои страни счукват стъблата заедно с листата и ги прибавят към храната.

Рилски ревен (*Rheum rhaponticum*)

Растението е ендемит за Рилската планина. Било е известно още на гръцкия лекар Диоскорид (I в. от н. е.). Видовото название се състои от две думи „ра“ - корен и „понтикум“. Цялото название се превежда „понтийски корени“.

49. Семейство Лободови.

Латинското му име е *Chenopodiaceae*.

Спанак (*Spinacia oleracea*)

Плодовете на спанака са снабдени с малки израстъци (шипове). Латинското название показва точно тази особеност. „Спина“ значи „шип“, т. е. растение, чиито плодове имат шипове.

Лобода (*Atriplex*)

Названието произлиза от гръцките думи „а“ – не, и „трофес“ - храна. Лободата наричат така, защото не е приятна за ядене.

Куча лобода (*Chenopodium*)

Това название е също от гръцки произход. „Хен“ значи „гъска“, което показва, че този вид лобода е храна за птиците (гъските).

50. Семейство Щирови.

Латинското му име е *Amaranthaceae*.

Щир (Петльов гребен) (*Amaranthus*)

Гръцката дума „амарантус“ значи „неувяхващ“. Съцветията на щира се запазват свежи много дълго време.

53. Семейство Карамфилови.

Латинското му име е *Caryophyllaceae*.

Къклица (*Agrostemma githago*)

Преведено, родовото научно название дава израза „полски венец“, получено от двете думи „агрос“ – поле, и „стема“ - венец.

Лепило, вискарня, смолка (*Viscaria*)

Латинското име означава „птиче лепило, птичи клей“ - от „вискус“ - лепило. На пипане растението лепне на пръстите от отделените смолести вещества.

Плюскавиче, смолевка (*Silene*)

Растенията от този род имат сравнително едри цветове с бели или бледожълти венечни листчета с дълга и силно издута чашка. Ако със замах се притисне отворчето на чашката, вътрешният въздух в издутата част разкъсва чашката, от което се чува своеобразен звук (плюскане). Това явление е отразено в българското название на рода – плюскавиче. Силепос е име на старогръцкото божество на хумора - илюзия за силно издутата чашка на цвета.

Широколистна смолевка (*Silene latifolia*)

Видовото название „латофолия“ показва, че растението има сравнително широки листа, а „смолевка“ напомня за лепкавата смола, която се излъчва от

горните междувъзлия. Тази родова особеност е залегнала и в научното название на растението – „силене” значи слюнка. Пръв Лобелиус в 1576 г. дал на растението това сполучливо име.

Румянка (*Lychnis alba*)

Научното название има гръцки произход „лихнос“ - лампа, светлина, и „алба“ - бял. Белите цветове на това растение се отварят нощно време и излъчват приятна миризма. Белият цвят и миризмата привличат като светлина нощните насекоми.

Гипсарка, мишорка (*Gypsophila*)

Растението най-добре се развива по гипсовите почви. Това изискване към условията е отразено в научното название „гипсос“ – гипс, и „филос” - обичам.

Карамфил (*Dianthus*)

Това растение носи славата на „цвете на богинята на лова“. Отдалеч неговите цветчета грабват погледа на човека. А миризмата им е „божествена“. Народът счита, че карамфилът е митологично цвете на древните гърци. Те го нарекли Диантус в чест на богинята на лова - Диана. Диана, стреляйки в един елен, не улучила целта. Стрелата попаднала в един овчар и го убила. Там, където на земята паднали капки кръв, израснали алените „цветове на богинята“. Научното име на растението (диантус) е съставено от две гръцки думи „диос“ - божествен, и „антос“ - цвете. Карл Линей нарекъл карамфила „божествено цвете“ заради приятната миризма.

Сапунче (*Saponaria officinalis*)

Названието идва от думата „сапо“, което значи сапун. Цялото растение, като се разтърка с вода, образува пяна, подобна на сапунената. Особено много - 35% сапунин съдържа коренището. Това свойство е дало началото на названието.

На полуостров Флорида расте дърво, спадащо към същия род, чиито плодове, като се разтъркат с вода, образуват пяна. Местното население при пране не ползва никакви други перилни средства, освен плодовете на това растение, което нарича „сапунено дърво“.

Звездица (*Stellaria*)

Родът носи това име заради формата на цвета, която прилича на звезда. Латинското име „стелария“ също се превежда като звезда.

Звездица, чръвца, врабчови чръвца (*Stellaria media*)

Това е обикновено плевелно растение, което се среща по нивите и градините в цялата страна. Зарази формата на венчето е наречено „звездица“. Същото поетично название има и научното название на растението. „Стелария“ значи „звезда“, „медия“ означава „средно“, т. е. цялото е „средна звезда“. Тънките бели венчелистчета, разделени по две половинки, в съвкупност имат вид на изящна звезда. Растението е прекрасен природен барометър, който може да се използва цяло лято за предсказване на времето. Ако до 9-10 часа сутринта венчето не се разтвори, през деня се очаква дъжд.

Буфония (*Buffonia*)

Родът е застъпен у нас с единствен вид Теснолистна буфония. Среща се по песъчливите и каменисти места в Източна и Южна България. Названието е дадено в чест на известния френски природоизпитател, директора на ботаническата градина в Париж Жорж Буфон (1707-1788), който пръв забелязал, че тичинките на растението могат да бъдат три или четири.

Семейство Кактусови.

Латинското му име е *Cactaceae*.

Тук са включени повече от 5000 вида растения. Разделят ги на три подсемейства: пейрескиеви, опунциеви и цереусови. Всички са чужди, сухоустойчиви растения. Названието им е гръцка дума, която се превежда „растения е бодли“.

Някои видове кактуси живеят 2-3 столетия и стигат огромни размери. В американския щат Аризона е намерен кактус, висок 23,77 м.

Названието Перейскиеви е свързано с името на френския учен Н. Перейск, живял в началото на XVII в.

За стайна украса се ползват най-често кълбестите кактуси. Към тях се отнася родът Ехинопси. Названието произлиза от гръцката дума „елхинопс“ - морски таралеж, и „опсис“ - „вид“ (кактус във вид на морски таралеж). Този вид се култивира от 1837 г.

Род Опунция - наброява около 200 вида.

Опунция (*Opuntia ficus indica*)

Плодовете на обикновената опунция – „бодливата круша“, както я наричат американците, са известни като много вкусни и сочни. В Африка ги наричат „берберски смокини“. Това название отговаря на видовото име на тази опунция – „опунция фикус индика“, което в превод на български език ще рече „прилична на индийска смокиня“.

54. Семейство Водни рози (Водни лилии).

Латинското му име е *Nymphaeaceae*.

Бяла водна роза (*Nymphaea alba*)

Названието е дадено в чест на митическият образ на богинята Нимфа, която олицетворява силата на природата. От Древна Гърция е останало предание за красивите водни девойки, наречени нимфи, напомнящи славянските русалки. В една легенда се казва:

Живяла на света млада нимфа. Нощем тази красавица престоявала на дъното на езерото, а при изгрева излизала на повърхността на водата и се окъпвала в розовата слънчева светлина.

В едно ранно тихо утро при езерото дошъл юноша. Едва успял да се умие, пред него изскочила нимфата, желаейки да покори сърцето на юношата и да го завлече на дъното на езерото. Но красотата на юношата така поразила нимфата, че тя забравила всичко и не била в състояние да откъсне погледа си от него. Тъй неочаквано се появила нейната любов. А юношата, без да погледне към красавицата, избягал. Нимфата гледала след него и се превърнала в красив цвят.

Бардунче (*Nuphar luteum*)

„Нуфар“ е арабска дума, която означава „нимфа“, „лутеум“ - жълта. Цялото име се превежда „жълта водна роза“ или „жълта нимфа“.

Царска лилия (*Victoria regia*)

Буквално преведено, името значи „царска победа“. В 1837 г. английският пътешественик Ричард Шомбург открил царската лилия - едно от „чудесата на растителния свят“. Той пише: „Пред мен се разстилаха гигантски кръгли листа в диаметър от 1,5 до 1,8 м, отгоре с яркозелен цвят, а отдолу - светловиолетови, които грациозно плаваха във водата“. Цветовете на Виктория регия стигат 75 см в обиколка. Шомбург нарекъл чудното растение „Нимфея Виктория“ в чест на английската кралица Виктория. След известно време учените внесли поправка в названието и го нарекли „Виктория регия“, което ще рече „Царска Виктория“.

Преди около 180 г. френският ботаник Дьо-Пети Туар открил на остров Мадагаскар чудно растение. Местното население го нарича „увиранда“, което на езика на малгашите значи „космато коренище“. Растението е пренесено в много ботанически градини, но в естествена среда се среща само на остров Мадагаскар. То е единственият вид растение, листата на което са изградени само от мрежа. Листната петура липсва и е заместена от скелета

на жилките. Може би животът във водите на бистрите реки на Мадагаскар е заставил увиранда да оформи тези чудни решетести листа. Коя е причината за оформянето на такива листа, още не се знае.

Растението се отнася към сем. Апоногетонови.

56. Семейство Лютикови.

Латинското му име е *Ranunculaceae*.

Това семейство се счита за едно от изходните семейства на тревистите растения. Тук се наблюдава голямо разнообразие в устройството на цвета. Плодовете са също много различни.

Повет (*Clematis*)

Към този род се отнася лозовидният повет *Clematis viticella*. Отглежда се в градините и се цени заради едрите му сини, червени или бели цветове. Стъблото му е тънко, катерливо, повива се върху подпорките, откъдето идва името повет.

Божур (*Paeonia*)

Старо градинско цвете, пренесено от планината. Символ на дълбоко изживяване (червен като божур) От него се вият венци за големия просветен празник „Кирил и Методий“. Не е пропуснат и от народните песни.

Различават се няколко вида: дървовиден, теснолистен, обикновен и градински божур. За произхода на научното название на божура има различни предположения. Едни от ботаниците твърдят, че то е свързано с името на местността Пеония в Гърция, където божурът естествено расте на обширни пространства сред природата. Други считат, че названието води началото си от името Пеон - ученик на старогръцкия лекар Ескулап. Пеон успешно лекувал тежки заболявания с корени и листа от божур. Названието идва от гръцката дума „пеон“. За пръв път се среща у Теофраст. На наш език значи „целебен“.

Старогръцка легенда говори, че Ескулап завидял на успеха на своя ученик (Пеон) и заповядал да го убият. Благодарение на това, че един път Пеон излекувал бога Плутон (бог на подземното), Плутон не допуснал Пеон да умре и в знак на признателност го превърнал в цвете, което и досега носи неговото име.

В Китай божурът е емблема на любовта. Други източни народи го считат за символ на срама и стеснителността, а някъде божурът е символ на глупава гордост и тромавост. Съществува такава легенда:

Богиня Флора се готвела за дълго пътешествие към Венера. За времето

на отсъствието си тя трябвало да остави свой заместник. За решаване на този въпрос Флора свикала всички цветя на съвещание. Цветята се явили навреме, закъсняла само розата. Когато свенливо се явила тя, всички присъстващи били поразени от нейната красота и я счели за най-достоеен заместник на богинята Флора. Божурът, уверен в своите достойнства, гледал с пренебрежение към розата. С всички средства той се опитвал да надмине розата. Присъстващите цветя се възмутили от тази дързост. И когато дошло време за избор, всички посочили розата, само божурът бил против нея. Тогава богинята казала: „Гордо, надуто и глупаво цвете, бъди винаги грубо, дебело и неугледно и нека до цвета ти да не се допре нито една пчела, нито една пеперуда и никоя девойка да не пожелае да се накичи с твоя цвят!“

Оттогава божурът станал емблема на празна надутост, гордост и суета.

Блатняк (*Caltha palustris*)

Многогодишно тревисто растение, което цъфти много рано през пролетта по бреговете на блата, езера със застояли води и мочурливи места. Има едри жълти цветове. Българското му название отговаря на мястото, където се среща.

Названието на рода показва местообитанието на представителите му – блата, мочурища, влажни брегове. Листата са тъмнозелени. Цветовете нямат нектар, но образуват много тичинков прашец. На руски език го наричат „калужница“ от думата „калужа“ – блато.

Много добре се приспособява за живот във водата и на сушата. Можем да го наречем земноводно растение.

Кукуряк (*Helleborus*)

Растение, познато като лечебно още от древността. Споменава се в съчиненията на Платон, Демостен и Аристотел. Произходът на родовото име се свързва с названието на реката Хелеборус, по бреговете на която често се среща кукуряк.

Други учени считат, че името „хелеборус“ идва от гръцкия глагол *helen*, което значи „убивам“, и „бора“ – храна, с което се напомня, че растението е отровно.

Руското название на кукуряка е „морозник“ или „зимовник“ – имена, които откриват една особеност на растението: кукурякът цъфти още през зимата – края на февруари, началото на март. Листата му през зимата запазват зеления си цвят.

Чашката на цвета е съставена от 5 бледозелени листчета, които към свободния край имат бледорозов цвят. Заради тази багра мнозина приемат, че това са венечни листенца. Всъщност истинските венчелистчета са

видоизменени в 5 нектарника, в които са скрити нектарните жлези, отделящи сладък сок.

Планинско лале, аблен (*Trollius*)

На руски език носи екологическото название „горска фея“. Научното название изхожда от формата на цвета и в латинската дума „тролиус“ - кръгъл съд, се отразява тази форма. Защитено е от Закона за опазване на природата.

Челебитка, чернушка (*Nigella*)

Челебитката развива плод кутийка с лъскаво черни семена. По тази причина е наречена „чернушка“, а и научното название сочи за същия признак.

Кандилка, кошничка (*Aquilegia*)

Растенията от този род образуват едри единични цветове или няколко цвята, събрани на върха на стъблото. Цветът има чашка и венче с по 5 листчета, прикрепени на вдлъбнато дъно. Всяко от тях завършва с по една шпора, извита нагоре. Това устройство позволява (във влажно време - дъжд, роса или обилно влажен въздух) на цвета да събира водата и да я задържа по-дълго време. Поради тази особеност на руски език растението се нарича „водосбор“. Това название е буквален превод на научното название (аквилегия) – „аква“ - вода, „легия“ - събира. Някои считат, че названието на рода идва от думата „аквила“ - крило, намек за формата на венчелистчетата.

Българското название отразява същата особеност на растението. Когато цветът се напълни с вода, той увисва надолу и при слабо подухване се люлее (кандилка). Другото име „кошничка“ означава съд, който може да се пълни.

На немски език растението наричат „чехли“ поради приликата на всяко венечно листче с формата на чехъл. На френски език го наричат „бита баба“, по една легенда.

Ралица (*Delphinium*)

Названието води началото си от стара Гърция и отразява сходството на цветните пъпки с главата на делфин. В различните страни растението има различни имена: „шпорник“ в Русия, заради шпората на цвета му, „рицарска шпора“ - в Германия, „интересни шпори“ - в Англия, „чучулигово краче“ - във Франция и пр. Във всички названия личи, че растението има една особеност - горният венечен лист е изтеглен във вид на дълга шпора, която е причина за названието на растението.

Според други учени названието е дадено по името на град Делфи, в

подножието на Парнас, където в храма на Аполон се намира прочутият делфийски оракул.

Самакитка, аконит (*Aconitum*)

Названието „аконит“ е дадено по името на старогръцкия град Аконе, край който растението било открито за първи път. Тъмносините му цветове и отровността на растението отдавна обърнали вниманието на старите гърци.

Според едно тяхно предание аконитът израснал от слюнката на кучето Цербер, което пазело вратата на ада. Бог Херкулес (за да се обезсмърти) трябвало да извърши 12 подвига. Последният подвиг се състоял в това, да хване живо триглаво чудовище, покрито със змийска кожа и да го доведе на земята. Херкулес го победил и го довел на земята. От дневната светлина Цербер изпаднал в ужас. Отровна слюнка потекла от устата му и там, където слюнката паднала, израсло отровното растение аконит.

На руски език растението наричали „борец“, очевидно на основата на митическата легенда за борбата между бог Тор и отровния вълк – легенда, сходна с предходната.

В Индия има друга легенда за индийската красавица, която употребявала аконита в храната си и сама станала отровна като растението. Към нея не бивало не само да се докоснат, но даже и да я погледнат. Погледът ѝ бил смъртоносен.

В наше време, независимо от отровността, аконитът се отглежда в цветните лехи като красиво декоративно растение с големи сини цветове.

Котенце, ветреник (*Pulsatilla*)

Народът го нарича „сън-трева“, или „съсенка“, защото от коренището му се приготвява сънотворно лекарство. Научното му название идва от латинската дума „пулзаре“, което значи „привеждам в движение“, защото листата и стъблото му много лесно се полюляват и от най-слабия ветреца.

Съсенка (*Anemone*)

Растение с жълти или бели цветове, събрани на върха на стъблото и обгърнати с три и повече наделени листа. Родовото име произхожда от гръцката дума „анемоне“ - ветроносно цвете.

Жълтурче (*Ficaria*)

На руски език го наричат „чистяк“, название, с което се изразява свежестта, която растението създава на блатистите места. Сред миналогодишните кафяви изсъхнали листа се издигат блестящи нежнозелени млади листа, а венчелистчетата на цветовете лъщят отдалече,

като че ли са нарочно лакирани. Тези жълти венчета дават съдържанието на българското название.

Във Франция го наричат „козя трева“, защото в ранните пролетни дни козите и овцете с голяма охота ядат листата му.

Лютиче (*Ranunculus*)

Така е наречено още от времето на Плиний - античен ботаник. Името показва, че там, където се срещат жабите, расте и лютичето (екологически белег). Латинското название „ранункулус“ е умалително име на „рана“, което значи жаба.

Българското наименование показва друга характерна особеност на това растение. „Лют“ отразява възпаляващото действие на сока на растението върху кожата на човека. Животните отбягват да го ядат. Изсушените растения не са опасни за добитъка.

Гороцвет, слетикоса (*Adonis*)

По името на красивия юноша от античната митология. Пролетно време, заедно с другите предвестници за пробуждане на природата, покрай горските полянки се виждат разхвърляни златистожълти „килимчета“ от гороцвет. Неговите едри цветове поразяват окото е яркостта на багрите си. Те като че ли горят. Оттук идва названието „горицвят“, преминало в „гороцвет“. Англичаните го наричат „фазанови очи“ вероятно защото баграта на гороцвета и баграта на фазановите очи си приличат.

Гръцката митология е обвързала с легенди много растения. В една от тях за гороцвета се говори следното:

Адонис бил син на кипърския цар. Той бил толкова красив, че и между боговете нямал равен на себе си. В него се влюбила вечно младата златокъдра Афродита, дъщеря на Зевс, богиня на любовта. Афродита винаги придружавала любимия Адонис и го пазела от свирепите зверове. Веднъж, в отсъствието на Афродита, кучетата на Адонис попаднали на следите на грамаден глиган. Те изкарали животното от леговището му и го подгонили с яростен лай. Адонис се радвал на този щастлив случай. Все по-близо се чувал лаят на кучетата му и ето, грамадният разярен глиган се мярнал сред храстите. Адонис вече се готвел да пониже глигана с копието си, но животното се хвърлило върху любимеца на Афродита и смъртно го наранил с острите си стърчащи зъби (глиги). Адонис умрял от нанесените рани. Афродита горчиво плакала над тялото на загиналия младеж.

За да се запази навеки спомена за Адонис, Афродита заповядала да израсне от кръвта му нежният лютиков цвят, наречен сега с научното име „адонис“.

57. Семейство Киселтрънови.

Латинското му име е *Berberidaceae*.

Кисел трън (*Berberis vulgaris*)

Храст с тройни бодли в основата на листата. Растението е междинен посредник на житната ръжда. Плодовете му са с приятно кисел вкус, откъдето идва българското название.

58. Семейство Макови.

Латинското му име е *Papaveraceae*.

Градински мак (*Papaver somniferum*)

Растението е било известно на старите гърци. Те го боготворели. Считали го частица от бога на съня - Морфей. Изобразявали го като здрав едър юноша, който в ръката си държи макова семенна кутийка. Името „мак“ е дадено по името на града Мекони, около който растението расте в изобилие.

И за мака съществува легенда, според която растението израства от сълзите на Венера, които проляла, оплаквайки нещастния край на своя любим Адонис.

В Украйна цветовете на мака са символ на красота и младост или пък символ на плодородие.

Названието „сомниферум“ значи „сънотворно“. Това е дало повод на гърците да го свързват с бога на съня. Съвременната медицина разполага с много сънотворни средства, но в миналото макът е бил единственият източник за добиване на такова лекарство. От зелените плодни кутийки, чрез изрези по тях, се добива засъхнал млечен сок, наречен опиум. Той и сега широко се използва в медицината. От млечния сок добивали вещества против безсъние. Оттук идва научното название „цветето на бога Морфей“.

Известни са над 150 вида макове.

Змийско мляко (*Chelidonium majus*)

Думата „хелидон“ на гръцки език значи „лястовичка“. Старите гърци забелязали, че змийското мляко започва да цъфти, когато лястовичките дойдат у нас, и завършва цъфтежа си при тяхното отлитане на юг. Съществува поверие, че лястовичките събирали мляко от хелидониума и го носели към сляпородените деца, за да оздравеят. На руски език го наричат „чистотка“, защото то с млечния му сок намазват брадавиците и те изчезват - прави тялото чисто. При откъсване на части от растението, от нараненото място изтича жълт млекоподобен сок. С него лекуват брадавици. Растението е силно

отровно.

59. Семейство Росопасови.

Латинското му име е *Fumariaceae*.

Лесичина (*Corydalis*)

Гръцко название, което в превод значи „качулата чучулига“. Растението е наречено така, защото шпората на цвета му прилича на качулката на чучулигата. Латинската дума „корис“ значи „шлем, качулка“. Този корен лежи в основата на научното название.

Дамско сърце (*Dicentra*)

Ранно, пролетно, градинско декоративно растение. На френски език се нарича „жанетино сърце“, на руски език – „разбито сърце“, на немски – „цвете на сърцето“. В названията на всички езици - включително и нашия, се крие основен признак на растението: по форма цветовете му приличат на сърце.

Във връзка с това има едно поверие: ако девойката откъсне цвят от растението и го сложи в пазвата си, връщайки се в къщи, непременно ще срещне своя бъдещ жених, а ако пък момъкът носи цвят от дамско сърце, той ще срещне любимата си девойка - бъдещата негова съпруга.

Димниче (*Procomac fumaria officinalis*)

Растение с малки лилави цветове. Расте из нивите като плевел. Отдалеч цветовете му наподобяват малка клонка от дим. На латински език „фумариа“ значи дим. Българското название е буквален превод на научното, а „официналис“ значи „лекарствено“.

60. Семейство Кръстоцветни.

Латинското му име е *Cruciferae*.

„Крукс“ значи кръст, „феро“ - правя. Цветните части на кръстоцветните растения (чашка и венче) са разположени на кръст, което е отразено в българското и в латинското название.

Иберийка (*Iberis*)

Научното название отразява устойчивостта на растението. Срещаме го по сипеи, каменисти почви, варовити, малко плодородни почви, на които други растения не могат да намерят условия за живот.

Попова лъжичка (*Thlaspi*)

Плодовете на растението приличат по формата си на малка лъжичка, което е отразено в българското наименование. Научното име „тласпи“ значи „притиснат щит“ („тлас“ - притискам, „аспис“ - щит), което отразява пак формата на плодовете. Това растение е много плодовито. Само едно стъбло годишно дава 70 000 семена.

Горчица, синап, хардал (*Sinapis*)

Наречено горчица заради специфичния вкус.

Сарептската горчица е богата на белтъчини и е отлично фуражно растение. Наричат я сарептска, защото в 1860 г. в гр. Сарепт (близо до Волгоград) била пусната маслoбойна за преработка семената на това растение.

Зеле (*Brassica oleracea*)

На руски език зелето наричат „капуста“. Голямата зелка - връхната пъпка на зелето през първата година прилича на глава. На латински език думата „капут“ значи „глава“. Българското название „зеле“ идва от руската дума „зелье“, което значи „билка, трева, зеленчук“.

Ряпа (*Raphanus*)

Един от ботаниците считат, че научното име на този зеленчук е дошло от гръцкия корен „ра“ – лесно, и „файно“ – отглеждам, т. е. ряпата „лесно се отглежда“. Други считат, че названието идва от латинската дума „радикс“, което означава „корен“ и ни навежда на мисълта, че в названието е отразено значението „саморазраснал се корен“.

Овчарска торбичка (*Capsella bursa pastoris*)

Това растение е много плодовито. В течение на едно лято дава четири поколения. Заради това на полето винаги се срещат растения от различна възраст. За едно лято то може да даде 64 000 семена. Семената се образуват в малки триъгълни плодчета, които стърчат в различни посоки по стъблото. Плодовете по форма приличат на малки торбички, което е дало повод за названието на растението („капсела“ - торбичка). Видовото определение „бурса пасторис“ е гръцка дума: „бурса“ - кожена торбичка, и „пасторис“ - овчарска. И родовото, и видовото название характеризират формата на плода. Българското название е буквален превод на латинското.

Каменарче (*Draba*)

Названието на растението неоспоримо ни насочва към мястото, където

растението се среща. Цъфти през ранните пролетни дни.

Гъшарка (*Arabis*)

Често наричат растението „цветето на алпийските планини“, защото се среща по скалисти и стръмни места. Научното название отразява една характерна особеност на растението. Листата и стъблото при пипане скърцат между пръстите. Думата „арабис“ значи „скърцам“.

Шибой (*Cheiranthus*)

Градинско цвете със златистожълти до кафяви венчелистчета. Родовото название произхожда от арабската дума „кейри“ - приятен мирис (ухание), и „антус“ - цвят. („Хейрантус“ - цвете с приятен мирис).

Игловрѝх, сипаница (*Alyssum*)

Научното название на това растение в превод от латински език значи растение, което вирее на слаби почви и каменисти сипеи. Други считат, че думата „алисум“ е съставена от „а“ - отрицание, и „лиса“ - бяса. В старо време са вярвали, че растението изгонва бяса от болните.

Вечерник (*Hesperis*)

Гръцката дума „еспера“ значи „вечер“. Наречено е така, защото ношно и вечерно време растението излъчва приятна миризма, с която привлича опрашващите насекоми.

Менекша (*Matthiola*)

Названието идва от гръцката дума „матиола“, което значи „бяла теменуга“.

61. Семейство Резедови.

Латинското му име е *Resedaceae*.

Резеда

Растението произлиза от Египет. Цветовете му са невзрачни, малки, събрани в пирамидални съцветия. Имат жълто-зелена багра. Латинската дума „резедаре“ значи „успокояване“. Растението се използва в медицината като успокоително средство. Има много приятен мирис. Наричат го „аромат на амброзия“ (храна за боговете, която ги прави вечно млади). Така възторжено Линей нарекъл резедата заради нейната приятна миризма.

Семейство Камелинови.

Латинското му име е *Commelinaceae*.

Повлекло (*Tradescantia*)

Растенията от този род са пренесени от Централна Америка и се култивират за стайна украса и за лабораторни нужди. Названието на рода е дадено по името на Джон Традескант от XVII век, който в 1618 г. е бил в Москва за проучване на северната флора. Той пръв открил вида зелена традесканция, а след него са открити зебровата традесканция с бели и потъмни ивици по листата, които напомнят окраската на зебрата. Разноцветната традесканция (*Tradescantia pilosa*) е с множество трихоми.

Устройството на цвета при тези растения напомня цвета на жабниковите. Двете семейства имат родствени връзки.

62. Семейство Росянкове.

Латинското му име е *Droseraceae*.

Росянка (*Drosera rotundifolia*)

Насекомоядно растение по торфищата в Родопите, Рила, Стара планина и Витоша. Листата му са покрити с дребни власинки, по които блестят малки капчици, като роса. По тази причина растението е наречено росянка, а латинската дума „ротундифолия“ значи „кръглолистна“.

Алдрованда (*Aldrovanda vesiculosa*)

Насекомоядно растение. Родовото име на растението е наречено по името на италианския природоизпитател Алдрованди²⁰, а видовото определя един типичен белег. Листата му са превърнати в мехурчета, откъдето идва името „мехурчеста алдрованда“. По-рано се срещаше само в Драгоманското блато. С пресушаване на блатото растението изчезна от България.

Мухоловка (*Dionaea muscipula*)

Това растение е наречено на името на гръцката богиня *Dionaea* (Афродита, Венера). Растението хваща всичко живо, което се докосне до него. „Мусципула“ значи мухоловка. Името напълно отговаря на начина на храненето му. Расте по Атлантическото крайбрежие и по крайбрежието на Северна Америка. Листата му имат дълги плътни дръжки, а петурата е разделена на две части с един среден нерв. С тези две половини на листната

²⁰ Улис Алдрованди (1522-1605) - роден в Болоня. Енциклопедист. Работил върху мекотели, ракообразни, твърдокрили и общо върху насекомите. Изучил живота на насекомоядните растения.

петура, които по дължината на нерва могат да се затварят една към друга, растението лови мухи и други насекоми, с които се храни.

Гърненце (*Nepenthes*)

Научното название означава „без грижа и без тъга“. Растението е наричано така, защото лесно осигурява храната си било аутотрофно, било хетеротрофно. Листата му имат форма на гърне, над отвора на което се издига лист, служещ за похлупак. Чрез тези приспособления растението може много лесно да хваща различни насекоми, излъчва храносмилателни сокове, разтваря плячката и използва хранителните разтвори, а нехранителните вещества изхвърля навън през отвора на „гърнето“.

В древността на растението приписвали чародейки свойства.

Други насекомоядни растения са родът Сарацевия, застъпен с 10 вида в Северна Африка, родът Дарлингтония - с един вид в Калифорния, и родът Непентес, застъпен с 35 вида в Югоизточна Азия. Видът Сарацевия пурпуря е открит в 1600 г. от японския лекар Сарацен и в негова чест го нарекли с името му.

63. Семейство Дебелецови.

Латинското му име е *Crassulaceae*.

Листата, а у някои представители и стъблото на растенията от това семейство имат много резерви, поради което са месести, сочни. Научното название „красус“ значи „тлъст, мастен, дебел“. Българското название отразява същата особеност.

Тлъстига (*Sedum acre*)

Ниско растение по сухите склонове с остър, горчиво-кисел вкус и сочни листа. В научното название на растението са включени две латински думи „седере“ – седя, и „акре“ - горчив, остър вкус. Родовото название е дадено заради ниския ръст на растението, а видовото - заради горчивия му вкус. Сокът му предизвиква пришки по нежната кожа, затова някъде го наричат „прищинец“.

В България родът е застъпен с 11 вида.

Дебелец (*Sempervivum*)

Това название означава „вечно жив“. Всеки, който е хербаризирал растения, се е натъкнал на това чудновато растение. Притиснато между попивателните хартии, то продължава да расте, даже и да цъфти. Преди години в Петричко венецът от горски растения, поставен на иконата в една

църква, след повече от 50 дни започнал да цъфти. „Чудото“ било забелязано от божиите служители и разтръбено с всички възможни средства между богомолците като божие чудо. Внимателното разглеждане установило, че венецът бил изплетен от нежните стъбла на дебелец, който, макар че няма влага, използвал запасите си и започнал да цъфти.

Ешеверия (*Echeveria*)

Тропически род. Характерно за растенията от този род е, че венечните листенца са сраснали в основата си и тичинките са прикрепени за тях. Названието на рода е посветено на мексиканския художник Ешевери.

64. Семейство Каменоломкови.

Латинското му име е *Saxifragaceae*.

Каменоломка (*Saxifraga*)

Това родово название отразява мястото, където живеят растенията от този род. По-голямата част от видовете му живеят на каменисти участъци и корените им разрушават даже много здрави скали. Научното название произлиза от латинските думи „саксум“ – камък, и „франгене“ - чупя, ломя. Тези две думи отразяват най-интересната особеност на растението. Преводът на латинското име на български език е също много сполучлив - каменоломка.

Saxifraga sarmentosa в превод ще рече „каменоломка, която образува издънки“.

Хортензия, хидрангея (*Hydrangea hortensis*)

Това растение произлиза от Япония. Научното название значи „тъгувам за вода“. Съставено от гръцката дума „хидрос“ - вода, латинските думи „ангор“ - мъка, копнеж, и „хортис“ - градина. Цялото название „хидрангеа хортензис“ ще преведем като „градинско цвете, тъгуващо за вода“.

Филаделфус коронариус филче (*Philadelphus coronarius*)

Това растение носи название, дадено по името на фараона Птоломей Филаделф, живял в III век на н. е. „Коронариус“ значи „коронен“, „венецоподобен“.

Дебелолистен бадан (*Bergenia crassifolia*)

Произлиза от Алтай. В България се отглежда като рано цъфтящо градинско растение заради червените или розови съцветия. При саксийно отглеждане цъфти още през месец януари, поради което народът го нарича

„коледарче“.

Росица (*Parnassia palustris*) (илинденска трева)

Заради красивите му цветове и изящния външен вид растението е наречено „парнасия“ в чест на свещената планина, на която, според древните гърци, живеят музите. Видовото име „палустрис“ означава „блатен“.

Семейство Хамамелидови.

Латинското му име е *Hamamelidaceae*.

Желязно дърво (*Parrotia persica*)

Персийско желязно дърво. В диво състояние се среща в Иран (Персия), държава в Азия, и заради това се нарича „персийско“. У нас се култивира в парковете Врана, Кричим и Евксиноград. Интересен вид без декоративни качества.

Пароцията е голямо дърво без особена забележителност. В края на зимата, при внимателно разглеждане на крайните тънки клончета, се забелязват яркомалинови купчини от тичинки. Това са цветовете на растението. Много по-късно то започва да се разлиства. Листата му приличат на листата на елшата и отчасти на леската. Особеност при това дърво е, че кръстосвайки се, клончетата му се срещат на мястото на допирането. Това явление в растителния свят се среща много рядко.

Втората особеност на дървото е неговата изключително здрава дървесина, заради което се нарича „желязно“. Здравината на дървесината се дължи на особеното ѝ микроскопско устройство. Общото правило е: колкото по-дебели са стените на клетките, изграждащи растението, толкова дървесината му е по-плътна и по-здрава. При широколистните дървета здравината на дървесината зависи от особена тъкан, наречена либроформ. Тази тъкан се състои от дълги клетки - като влакна, с много дебели и здрави стени. Колкото повече са клетките от този вид в дървесината, толкова по-здрава е тя. В ствола на липата например либроформ почти липсва и дървесината ѝ е мека. В дървесината на дъба либроформът е достатъчно много и заради това тя е здрава, а у пароцията либроформът е още повече и придава качества, сравними със здравината на желязо.

Пароцията е много старо дърво. Явила се е още през третичния период.

Квебрачо (Кебрачо)

Среща се в Южна Америка (Еквадор, Венецуела, Коста Рика и др.). Названието, преведено на български, значи „троши брадва“ и говори за твърдостта на дървото.

Но квебрачо отстъпва първенството на бакаутовото дърво (*Guajacum officinale*) или американското желязно дърво. Бакаутовото дърво е най-тежко и най-твърдо от всички дървета. На него съперничи дървесината на желязната бреза.

С най-лека дървесина се слави дървото балза, от която е построен „Кон Тики“.

65. Семейство Розоцветни.

Латинското му име е *Rosaceae*.

Ябълка (*Malus*)

Българското название е точен превод на римското название „малус“, което значи „ябълка“.

Глог (*Crataegus monogyna*)

Думата „кратегус“ е старогръцка и означава твърдост, жилавост. Дървесината на глога е много твърда, мъчно се реже, не може да се обработва. Това свойство е включено в научното название. „Моногина“ е видово име, което показва, че плодовете му имат по една семка, за разлика от *Crataegus pentagyna*, който е с по 3-5 семки в плода.

Бодлив глог (*Crataegus oxyacantha*)

Названието е гръцка сложна дума, съставена от „оксис“ – остър, и „аканта“ – шип. Глог с остри шипове.

Ягода (*Fragaria vesca*)

Научното име отразява аромата на ягодата и значи „благоухаеща, ядлива“.

Малина (*Rubus idaeus*)

„Рубус“ е гръцка дума, която значи „червен“. Някои учени считат, че названието малина идва от това, че плодовете ѝ са образувани от слепването на отделни малки ягоди. У нас названието е взето от руски език. Видовото име показва произхода на растението. Открита е за първи път в планината Ида в Мала Азия.

Каменче (*Rubus saxatilis*)

Вид къпина. Името си носи от сочния плод с едра костилка, твърда като камък.

Сиво-синя полска къпина (*Rubus caesius*)

Видовото име „цезиус“ значи „синкава“.

Очиболец (*Potentilla argentea*)

Растението е било познато от стари времена. Наричали са го „потентила ансерина“, което показва, че то е добра храна за гъските („ансер“ - гъска). Сега е наречено „потентила аргентея“, което отразява един съществен белег на растението, а именно, че листата му отдолу са покрити със сребърно-бели трихоми („аргентум“ - сребро). Родовото име „потентила“ е латинска дума и означава „сила, могъщество“. Дадено е заради лечебните му свойства.

Друг очиболец (*Potentilla tormentilla*)

Видовото име „торментила“ значи „болка в корема“. Растението се използва в народната медицина за лекуване на гастрити, коремни болки, а българското название показва, че лекува и болки в очите.

Омайниче (*Geum*)

Растенията от този род са естествена украса край потоци и по високопланинските места. Думата е гръцка и означава „приятно“. Жълтите или червени цветове на тези растения са много приятни за човека. Сполучлив е и българският превод - омайниче.

Орехче (*Filipendula*)

Ботаниците наричат това растение „филипендула“ заради нишковидните дълбоки тичинкови дръжки, които правят съцветието пухкаво. Латинската дума „филипендула“ означава „нишковидни образувания“. Това съдържание е залегнало в научното име на растението.

Шапиче (*Alchemilla*)

Среща се по високите планински поляни. Научното название означава „цвете на алхимиците“. Какво общо има между шапичето и алхимиците, та са дали такова име на растението, което има особено устроени листа. Когато въздухът е наситен с влага, устицата на шапичето отделят вода. Капчиците се стичат към средата на петурата, която е фуниевидно свита. Дълго време, отразявайки слънчевите лъчи, тази вода лъщи като брилянт. Даже в горещи дни, когато никъде няма роса, по листата на шапичето „тайнствено“ (така мислели по-рано хората) се събира влага. Като не могли научно да си изяснят това явление, хората приписвали появяването на росата на някаква вълшебна сила.

Алхимиците събирали от листата на шапичето водата, приготвяйки

лекарство, което нарекли „елексир на младостта“ или „жизнен“ елексир. Такава е връзката между шапичето и алхимиците. И поради тази връзка растението е получило името „алхемила“. И досега в науката растението е известно с това име.

Род Динче (*Sanguisorba*)

Характерен белег на растенията от този род, застъпен с два вида по нашите земи, е, че стъблото им е малко или повече червено обаяно. Цветовете им са събрани в главички, които отначало са зелени, а по-късно добиват червен или кафяв цвят. Тази багра е залегнала в научното име. „Сангвинус“ е латинска дума, която на български се превежда като „кръв“, т. е. растения с кърваво червена багра.

Българското име отразява друг белег на растенията. Млади листа, стрити между пръстите, миришат на зелена диня, от което идва името Динче.

Роза, шипка (*Rosa*)

Названието на този род се среща у Плиний и Вергилий. Счита се, че то е образувано от гръцката дума „родон“ – роза, и келтската дума със значение „червен“. И двете думи отразяват червената багра на цвета и плода на растенията, спадащи към рода.

Бодлива роза (*Rosa canina*)

Клончетата на този храст са покрити с остри шипове, които чувствително бодат и драскат всеки, който поиска да откъсне цвят, клонче, лист или плод от растението. Оттук идва названието „щипка“.

Роза (*Rosa gallica*)

Била е известна още в древния Вавилон и добила голяма почит и широко разпространение в Персия (Иран). Персите започнали да я наричат „гюлистан“ - градина на розите. Поетът Саади още в 1258 година писал: „Чуваш ли как навсякъде се разнася сладостният шепот на радостта и любовта? Това е ромонът на славея, който чете книгата на розата“. Много още се е писало и се пише за розата. Една древна легенда казва:

Диана, богинята на лова, ревнувала Амур, който обичал красивата нимфа на име Розас. Диана хванала красавицата и я хвърлила в един бодлив храст. Изранената нимфа загубила много кръв и умряла. Като узнал участта ѝ, Амур пристигнал до произшествието и със сълзи на очи помолил Зевс да върне живота на любимата му. Станало чудо. Трънливият храст се покрил с прекрасни цветове. Така древните римляни обяснили произхода и името на розата. Те вярвали, че розата е никнала от сълзите на Амур и кръвта на Розас.

По тази причина цветовете на розата се считат за символ на любовта и красотата.

Науката предполага, че има нещо общо между името на розата, името на гръцкия остров Родос и легендата за Розос.

Мнозина от учените са на мнение, че името „роза“ произлиза от гръцката дума „родон“, което означава розов цвят (розова багра).

Народът я нарича с гръцкото име трендафил (трианда - тридесет, фил - лист; цвят с 30 листа). Тя е широко разпространен храст с различни цветове - червен, розов, бял; дребен, едър, с приятен мирис. Символ на хубост и младост. Задължително участва при тържествени дни - сватба, годеж, раждане. Под трендафила нощуват моминските пръстени срещу Нова година. На трендафил се хвърля мартеничката. Възпят е в много песни:

*Легнала мома, заспала
под бял ми червен трендафил...*

Отразен е в български бродерии и шевици.

Праскова (*Prunus persica*)

Цветовете ѝ се считат за символ на любовта. Освен това на Изток се носи старинно предание, в което се казва, че макар и един път на три хиляди години, на дървото узряват „плодове на безсмъртието“ - символ на дълготраен живот. Това вярване е особено разпространено в Персия (днешния Иран) и оттук идва видовото име на растението.

Науката потвърждава, че плодовете на прасковата са много полезни и оказват влияние върху дълголетието. Особено много полезни са плодовете на това растение за възрастни хора.

Кайсия (*Armeniaca vulgaris*)

Римско название, което показва произхода на растението - Армения.

Бадем, миндал (*Amygdalus*)

Това растение има едри нежнорозови цветове. Красотата на тези цветове била забелязана още от древните финикийци. Те виждали в тях олицетворение на богинята Амигдали, която си представяли като стройна, нежна, прекрасна девойка с румено лице, отразено в цветовете на бадема. Този мит е залегал в научното име на бадема.

Върболистна спирея (*Spirea salicifolia*)

Идва от гръцката дума „спейра“ - извивка, виещ се (заради гъвкавостта на клоните, използвани за плетене на кошници). Тази спирея е с красиви розово-червени гроздовидни съцветия. (Всички останали спиреи,

включително и култивираните у нас, имат бели цветове).

66. Семейство Цезалпиниеви.²¹

Латинското му име е *Caesalpinaceae*.

Див рожков, обикновен багряник, рожковина (*Cercis siliquastrum*)

Храст или дърво до 8 м, със закръглени сърцевидно-бъбрековидни листа и с многобройни розово-виолетови цветове. На цветовете се дължи името „багряник“. Те са събрани по няколко върху миналогодишни или по-стари клонки или пък са прикрепени направо върху старото дърво - главното стъбло. Явлението се нарича каулифлория.

Названието му „церцис“ е дадено заради плодовете му, които приличат на плодовете на рожковото дърво.

Наричат го още юдейско дърво, заради произхода му. Родината му е Юдея, откъдето е проникнал в Южна Европа. В България се среща като декоративно дърво из паркове и градини. Той е терциерен реликт и е защитено растение.

Гледчия (*Gleditsia triacanthos*)

Дървета. По клоните им се развиват червено-кафяви бодли, най-често съставени от три отдела. Тази особеност определя видовото име на растението – „триакантос“ (гръцка дума „три“ - три, „акантос“ (акафе) - шип; дървета с триделни шипове).

67. Семейство Пеперудоцветни.

Латинското му име е *Papilionaceae, Fabaceae*.

Често ги наричат *Leguminosae* от латинската дума „легумен“, която отразява плода на представителите от това семейство и значи „боб“, „чушка“, „шушулка“.

Лупина (*Lupinus*)

Названието „лупина“ произлиза от латинската дума „лупус“, което означава „вълк“. Това име е дадено за способността на растенията, спадащи към този род, жадно да всмукват „с вълчи апетит“ хранителните вещества от почвата. Те могат да усвояват свободния азот от въздуха. За тези качества

²¹ По името на Андрей Цезалпин (1519-1603) - италиански лекар и ботаник с натурофилософски възгледи. В 16-томния си труд „За растенията“ предложил първото систематизиране на растенията и открил пътя на систематиката на Турнефор и Карл Линей.

лупината се използва за зелено торене. Семената им са отличен зърнен фураж, но преди да се дадат на добитъка, трябва да се накисват в топла вода, за да се разтворят горчивите вещества от обвивката на зърната. Съветските учени селекционираха лупина, чиито семена не са нито горчиви, нито отровни. Използват се за фураж, без предварителна подготовка.

Комунига (*Melilotus*)

Названието е сложна дума, съставена от двете латински думи „мели“ – мед, и „лотус“ – детелина, цвете. Цялото име добива значение „медоносна детелина“.

Според Петър Петров, н. с. в Етнографския институт при БАН, названието идва от *ком, което в Балкано-Карпатската област е със значение на мляко. Счита се, че възникването и утвърждаването му е станало около шестото хилядолетие преди новата ера. Името се е развило, когато овцата става домашно животно. Овцевъди са били предците на даките и тракийците, които са и наши далечни предци. Комунигата е отбелязана като растение, което осигурява добра паша за овцете и задоволителен млеконадой.

Жълта комунига (*Melilotus officinalis*)

Великолепно растение. Названието показва, че е медоносно „мели“ – мед, „лотус“ – детелина; мелилотус – медоносна детелина. Нито едно пчелно семейство не остава без нектар и прашец от него. Медът от комунигата е светъл и приятно ароматен.

На руски език растението се нарича „донник“. Думата „донник“ е древно название на подаграта и показва, че още от ранни времена комунигата е била използвана като лечебна билка за лекуване на подагра. В днешно време растението се използва като ефикасно средство срещу молци.

Обикновена люцерина (*Medicago sativa*)

Названието „медикаго“ идва от името Мидия в Мала Азия, откъдето люцерината води началото си. В рода са познати над 60 вида люцерина.

Детелина (*Trifolium repens*)

Научното название означава трилистно влечащо растение. Листата на детелината са сложни – съставени от по 3 петури на обща дръжка. Стъблата леко полягват по повърхността, като че ли пълзят.

Звездан (*Lotus corniculatus*)

Среща се в почти всички ливади. Хвърлят се в очи едрите сенниковидни главички от по десетина едри цвята – удобни за наблюдение на устройството

на цвета у Пеперудоцветните.

Характерен е бобът – цилиндричен, с форма, наподобяваща на рогче. Този белег е залегнал във видовото име: „корнус“ - рог; „лотус“ – детелина (Лотус корникулатус - роговидна детелина).

Клинавче (*Astragalus*)

Различават се Кримски, Кавказки, Айтоски генгер (гингер). Според Стефан Станев („Звезди гаснат в планината“) научното име буквално преведено е „овчетръново клинавче“ (от гръцки „арнос“ - овца, овен, и „акантус“ – трън, бодил). Идва вероятно от това, че овцете го предпочитат сред тревите.

Българското название генгер (гингер) е арабска дума, която чрез турския език е преминала в български език и буквално преведено значи „трън, бодил“, но и „тъмно, тайнствено място“. С названието „Гингер“ е известен най-западният връх на Беласица.

Aster physocalis в буквален превод означава „подуто чашково клинавче“ (от гръцката дума „физо“ – подувам, и латинската дума „каликс“ - чашка).

Бяла акация (*Robinia pseudoacacia*)

Това растение е едно от първите, внесени от Новия свят в Европа. Пренесено е от Веспасиен Робин в 1635 година. Първият велик реформатор в областта на систематичната ботаника Карл Линей (1707-1778) нарекъл акацията с името „робиния“, по името на човека, който е пренесъл растението.

В Парижката ботаническа градина е запазена първата внесена от В. Робин акация като исторически паметник в развитието на ботаниката.

Леща (*Lens esculenta*)

Българското и научното наименование сочат формата на зърното. То прилича на двойно изпъкнала оптична леща (*lens* - леща, *esculenta* – зелена). Пресните зърна на лещата имат матовозелен цвят. Оттук идва названието „зелена леща“.

Глушина (*Vicia*)

Растението е много красиво, особено когато цъфти. Образува цели гирлянди с виолетово-син цвят. „Виция“ значи „увивам се“. Това латинско название отразява свойството на растението да се увива по околните предмети (огради, други растения).

Фасул (*Phaseolus*)

Гръцката дума „фасилос“ означава „ладия“. Тя ни насочва към долните две венечни листчета, сраснали помежду си и образуващи ладия. Формата на плода е също ладиевидна.

Названието „фаеолус“ лежи в основата на много европейски езици. Доказано е, че обикновеният фасул (*Phaseolus vulgaris*) е бил пренесен в Европа от Южна и Централна Америка след откриването ѝ от Колумб. Най-напред е внесен в Испания и Португалия в средата на втората половина на XVI век. Клузиус през 1583 г. дава първото описание на обикновения фасул с името фаеолус peregrinus. Зрелите семена и зелените му плодове съдържат ценна за човека аминокиселина, наречена лизин.

Соя (*Glycine*) или (*Soja hispida*)

Гръцкото наименование „глици“ значи „сладко“. Дадено е, за да се подчертае сладкият вкус на корените на това растение.

Секирче (*Lathyrus gomelini*)

Видовото название на това растение е дадено в чест на Георг Йохан Гмелини (1709-1755). Натуралист, пътешественик, академик в Петербургската академия на науките, проучил флората на Сибир.

68. Семейство Здравецови.

Латинското му име е *Geraniaceae*.

От м. юни, та чак до края на септември по полета и гори се срещат лилави, синьо-виолетови и розови правилни цветчета на здравецовите растения. Те са обикновено тревисти и много рядко храстовидни.

Здравец (*Geranium*)

Плодовете на здравеца приличат на човката на жерава. Тази особеност е отразена в научното наименование. Гръцката дума „гераниос“ значи „жерав“.

Обикновен здравец (*Geranium macrorrhizum*)

Планинско цвете, но с широко разпространение в дворове и градинки. Садят го заради миризмата му. Той е най-възпяното моминско цвете. Употребява се по седенки и хора за момински накит, в битови обичаи и обреди. Годишната китка задължително съдържа здравец. Венецът на булката не може без него. При първото къпане на детето здравецът има задължително участие. Той е белег на радост и здраве, всякога весел и зелен. Прилага се в народната медицина при стомашни разстройства и високо

кръвно налягане.

Народът е изпитал целебните му свойства и поради това го е нарекъл „здравец“ - носи здраве. Името е буквален превод от гръцката дума „геро“ - здраве. Сам здравецът казва: „Аз съм зелен зиме и лете, зиме раста под дебело снеже, лете - под дебела сянка“.

Видовото научно название показва друг характерен белег на растението – „макро“ - голям, „риза“ – корен, т. е. растение с голям корен (с „корен“ тук е означено голямото хоризонтално коренище на здравеца).

Часовниче (*Erodium*)

Научното название идва също от гръцката дума „еродиус“, което значи „чапла“. Плодовете на часовничето повече наподобяват глава на чапла. Името „часовниче“ отразява една особеност на семената на растението. Когато паднат на влажна повърхност, те се забиват в нея и започват да се въртят като стрелката на часовник. Въртенето се причинява от нееднаквата хигроскопичност на придатъка към семето.

Мушкато (*Pelargonium*)

Родината на тези растения е Южна Африка, а у нас те са само стайни растения. Названието произлиза от гръцката дума „пеларгос“, което значи „щъркел“. Наричат го така, защото след опрашването стълбчето на цвета се разраства в дълго образуване, приличащо на човката на щъркел. Видовете от този род в България са застъпени като саксийни цветя. В Африка те са храсти.

Семейство Латинки.

Латинското му име е *Tropaeolaceae*.

Латинка (*Tropaeolum*)

Българското название на това растение сочи родината му - Латинска Америка (от Мексико до Чили). Пренесено по време на кръстоносните походи, у нас се използва за украса. Името „тропелиум“ идва от думата „тропеон“ - трофей, поради това, че листата приличат на щит - военен трофей.

69. Семейство Киселичеви.

Латинското му име е *Oxalidaceae*.

Киселиче, оксалис (*Oxalis*)

Листата, пък и цялото растение имат кисел вкус, който се дължи на

съдържанието на калиев оксалат в соковете на цитоплазмата. (Средство за предпазване от ниските температури). Киселият вкус е дал името на рода.

Киселиче (*Oxalis acetosella*)

Растението има кисел вкус. Това свойство е отразено в българското название (киселиче). То е буквален превод на латинската дума „оксис“ - остър, „алис“ - солен, „ацетозела“ - кисел. Цялото название ще преведем като „остросолено кисело растение“.

70. Семейство Ленови.

Латинското му име е *Linaceae*.

Лен (*Linum*)

Растението е познато на човека още от предисторическата епоха. Названието му идва от латинската дума „линея“, което значи „влакно“. Дадено е заради ликовата тъкан, която се използва за влакна. Семената на лена се използват в медицината.

71. Семейство Чифтолистникови.

Латинското му име е *Zygophyllaceae*.

С редки изключения това са растения, които са разпространени в други страни.

Гуаяково или бакаутово дърво (*Guajacum officinale*)

Има ценна, твърда и трайна дървесина. Отделя смолисти вещества, от които се добива ароматният фенол гуаякол. Името на гуаякола определя родовото название на растението, а видовото име „официнале“ значи „лечебен“.

От гуаякола се получават антипиретични лекарства и такива за вътрешна дезинфекция. Той е суровина за синтезиране на ванилин. Гуаяковото дърво расте в Централна Америка (Аржентина).

72. Семейство Седефчеви.

Латинското му име е *Rutaceae*.

Росен (*Dictamnus*)

Многогодишни растения с яйцевидни или ланцетовидни листа. Цялото растение излъчва етерично масло, което му придава специфичен мирис. При силни слънчеви дни, особено при цъфтене и съзряване на плодовете,

отделянето на етеричното масло е толкова обилно, че ако се поднесе запалена кибритена клечка до него, маслото се възпламенява, гори с безцветен пламък, без да се повреди растението, защото между него и етеричните пари остава изолиращ пласт въздух (защитно средство). Названието „диктамиус“ включва в себе си точно тази особеност на растението – „горящо растение“. Народът казва „гори, а не изгаря“.

Българското название отразява друга особеност - сутрин по листата на растението блестят капчици роса. Тук спада видът *Dicalbus (Dictamnus fraxinella)*. На руски език го наричат „ясенец“ поради приликата на листата му с тези на ясена. (*Fraxinus* значи ясен или осен). Някои български автори обясняват произхода на българското име със същата прилика - приликата с осена, като вместо умалителната частица „ец“, както е в руското название, се е вмъкнал звукът „р“ - р+осен.

Лимон (*Citrus limonum*)

Думата „цитро“ е произлязла от „цедрос“ (древногръцка дума). Така старото гръцко население наричало ароматните клончета на някои иглолистни растения, които поставяли между дрехите за запазването им от молци. По-късно названието било дадено на плодовете на лимона. Римляните заимствали тази дума и я преиначили от „цедрос“ на „цитрос“.

Портокал (*Citrus aurantium*) – горчив портокал

Значи златист лимон. Към 1500 година португалските мореплаватели донесли от Индия и Филипинските острови и присадили в страната „златни ябълки“, които преминали в Италия и в други европейски страни. Италианците нарекли плодовете на „златната ябълка“ „портогало“ - пренесено от Португалия, и оттам с малка промяна названието прониква в езика на съседните народи - турски, български, румънски и други.

Мандарина (*Citrus nobilis*)

Благороден лимон. Мандарината е пренесена от далечния Изток едва през XIX век. Името ѝ има географски произход. Вероятно от остров Миндоро на групата Филипински острови.

Апелсин (*Citrus sinensis*) – сладък портокал

Вечно зелено дърво от семейство Рутацея, подсемейство Цитрусови. На височина достига от 6 до 12 м. Листата му са овални, разположени на крилатки. Цветовете, единични или в щитчета, са бели, с приятна миризма. Имат от 20 до 25 тичинки. Плодът е оранжева или почти червена ягода. Съдържа етерични масла, захар, органични киселини, витамин А, комплекса

РР и особено витамин С. Имат кисело-сладък вкус.

Родината му и Китай. Видовото име показва произхода му. „Син“, „синенцио“ - Китай. Към 15 в. португалците го пренесли в Европа. Сега в диво състояние се среща само в Хималаите.

73. Семейство Айлантови.

Латинското му име е *Simarubaceae*.

Айлантус (*Ailanthus glandulosa*)

Отечеството му е източна Азия, Китай и островите на Азия. Името на растението е дадено от жителите на Молукските острови, които го наричат „айланто“, което ще рече „дърво на небесата“, поради голямата му височина (до 27 м) и огромна корона.

74. Семейство Млечкови.

Латинското му име е *Euphorbiaceae*.

Млечка (*Euphorbia*)

Ботаниците решили да увековечат паметта на великия лекар на древността Еуфорб, който лекувал Джуба II, крал на Нумидия, и в негова чест нарекли „еуфорбия“ едно лековито растение от тропическа Африка. По-късно името било присвоено от рода, който обхваща растения, отделящи млечен сок. Легендата говори, че спартанецът Менелай забил смъртоносно копие то си в гърлото на троянеца Еуфорб. Бликнала яркочервена кръв. Започнала жестока борба между спартанци и троянци - кой да прибере трупа на убития Еуфорб.

Струя от растителна кръв (млечно бял сок) бликва и от раните на млечката, заради това тя носи името на Еуфорб - гръцки митичен герой.

Цветовете на тези растения са еднополови и еднодомни, без околоцветник, но събрани в такива съцветия, които наподобяват двуполов цвят.

В България са познати 18 вида млечки. По-често се срещат слънчевата и пасищната млечка. Наричат ги млечки, защото съдържат гъст и лепкав бял или оцветен сок, наречен „латекс“, което на латински език значи „сок“. Латексът се намира под силно налягане в специални тъкани. Това налягане е причина латексът да изтича веднага при нараняване на растението. Той служи за защита. Съдържа отровни вещества, смоли, въгледороди, гуми и др.

Освен млечките, млечен сок отделят сложноцветните и маковите (има го даже в един папрат).

Рицин (*Ricinus communis*)

Плодовете на това растение много наподобяват цвета, формата, даже и големината на кърлежа (*Ixodes*). Това е дало основание на учените да нарекат растението с името „рицин“, което значи „кърлеж“.

Каучук (*Hevea brasiliensis*)

В горите на провинцията Есмералда, Бразилия, расте дърво, което при нараняване на кората му пуска бял сок като мляко. На въздуха той потъмнява и се втвърдява. Тамошните индианци наричат тази материя каучук и произнасят каучук. „Кау“ значи „дърво“, „учу“ („очу“) - тече, плаче. „Каучук“ значи „сълзи на дървото“. Това свойство на растението е определило названието каучуково дърво.

Семейство Миртови.

Латинското му име е *Myrtaceae*.

Евкалипт (*Eucalyptus*)

На гръцки език „евкалипт“ значи „добре покривам“. Листата са така разположени спрямо слънчевия лъч, че покриват короната, без да я засенчват – не хвърлят сянка върху стъблото. Обичайната височина на евкалиптите е около 60-70 м, но има отделни екземпляри, достигащи до 155 м, с обиколка на ствола 30 м и диаметър на дънера 4-8 м.

Различават се син евкалипт, Амигдалинов евкалипт и др.

Семейство Нарови.

Латинското му име е *Punicaceae*.

Нар (*Punica granatum*)

„Гранат“ е латинска дума, означаваща „подобен на зърна“. Напомня устройството на плода (зърнест). Названието на растението е свързано с историята на древните римляни и гърци. Римляните пренесли наррови плодове от Картаген и ги нарекли „пунически ябълки“, а гърците ги нарекли „гранати“ (плод, съдържащ много зърна). В науката тези две названия са овързани в едно - Пуника гранатум.

77. Семейство Чемширови.

Латинското му име е *Buxaceae*.

Чемшир (*Buxus sempervirens*)

Храст със закръглено продълговати кожести и блестящи вечнозелени листа. Произхожда от Средиземноморската област. У нас застъпен само като декоративно растение. Има плътна и твърда дървесина с жълтеникавобял цвят. Употребява се в дворните градини за бордюри, за оформяне на цветни фигури. Чемшировите клонки заемат видно място в народните обичаи, а дървесината - в изкуството за изрязване на гравюри. Названието отразява качествата му: „буксус“ - плътен, заради твърдата дървесина, „семпервиренс“ - вечно зелен (вечно зелено растение с твърда дървесина).

81. Семейство Чашкодрянови.

Латинското му име е *Celastraceae*.

Ръбест чашкодрян (*Euonymus europaeus*)

Храст край горите. Листа срещуположни. От пазвите на листата излизат зелено-бели цветове като звездички, разположени на дълги дръжки, и са покрити с яркочервени люспи. Плодовете са бели, съдържат гутаперча.

Названието е гръцко и означава: „еу“ - славно, благородно; „онома“ - име. (Растение със славно име).

84. Семейство Яворови, кленови.

Латинското му име е *Aceraceae*.

Клен

В България растат осем вида кленови растения. В Канада расте захарен клен. Наречен е така заради сладкия сок, който растението отделя. Населението приготвя от него специална (кленова) захар. Листът на това растение е емблема, включена в държавния герб на Канада.

85. Семейство Конскокестенови.

Латинското му име е *Hippocastanaceae*.

Конски (див) кестен (*Aesculus hippocastanum*)

Ендемит на Балканския полуостров. Среща се само в планината иа Тесалия, в Епир и Албания. В България го има само в Преславския балкан, по долината на Дервишка река. Запазен е като в резерват, който обхваща площ 11 ха.

Конският кестен е терциерен реликт. За пръв път е култивиран в 1576 г. от ботаника Клаузиус.

Името на конския кестен идва от това, че плодовете му наподобяват плода на кестена *Castanea*, но семената му имат много неприятен, горчив

вкус.

86. Семейство Слабоногови.

Латинското му име е *Balsaminaceae*.

Слабонога (*Impatiens noli tangere*)

Наричат го още „не ме пипай“ - балзамина. Произхожда от Занзибар. Родовото название произлиза от латинската дума „импатиенс“ - нетърпелив, с което се напомня, че плодовете на някои видове лесно се разпукват при слабо допиране до тях.

Есенно време в горите край влажните пътища може да се чуят слаби „изстрели“ от някои растения. „Стрелящият“ механизъм на растенията е най-различно устроен, но има еднакво предназначение: семената да бъдат изхвърлени колкото може по-далече. Такова растение е слабоногата. Нейното научно название в превод означава „не понасям“, „не мога да търпя“, „не ме пипай“. Наречено е така, защото, щом се докоснем до нейните узрели плодове, те се разпръскват експлозивно, чува се малък пукот и семената се изхвърлят с голяма сила на разстояние.

Друг представител на семейството е саксийното растение **циганче, султанче (*Impatiens sultani*)**.

В зависимост от влагата растението повяхва като „циганче“ или обилно цъфти като „султан“.

87. Семейство Зърнастецови (Бои).

Латинското му име е *Rhamnaceae*.

Драка, чилия (*Paliurus*)

Трънлив храст по сухите, слънчеви и каменисти места в по-топлите региони в България. Плодовете му са кръгли крилати костилки. Имат приложение в медицината. Листата на растението имат прилистници, превърнати в шипове, завити с острието си назад. При докосване до храста шиповете се залавят за дрехата или се забиват в кожата. Трудно може да се освободи човек от тях. Оттук идва българското название „драка“. „Страшна драка си“ - се казва за човек, който търси причина да се скара с някого.

88. Семейство Лозови.

Латинското му име е *Vitaceae*.

Лозинка, беседкова лоза (*Ampelopsis quinquefolia*)

Има дланести тъмнозелени листа, които през есента стават червени. Плодовете ѝ не се ядат. Научното родово име идва от гръцката дума „ампелос“, което значи „лоза“. Видовото название „квинквефолия“ напомня, че листата са 5-делно насечени. В българското название е залегнал същият корен.

89. Семейство Липови.

Латинското му име е *Tiliaceae*.

Липа (*Tilia*)

Името е старогръцко: „птилон“ значи крило. Растението е наречено така, защото цветовете му са събрани в щитчета и прикрепени към голям прицветник, който прилича на крило (защита на цветовете).

90. Семейство Слезови.

Латинското му име е *Malvaceae*.

Слез (*Malva sylvestris*)

Името на това растение произлиза от думата „слиз“, защото, като се сварят, цветовете му дават слабо слизест чай, който действа размекващо на дихателните пътища.

Памук (*Gossypium*)

Думата „гоз“ на арабски език значи „мек“. Плодовете на памука се покриват с меки бели влакнца, които използваме за прежди и тъкани. Името на тези влакнца лежи в основата на научното название.

Бамя (*Hibiscus*)

Плодът на бамята е бил любима храна на египетските жреци. Те го нарекли така в чест на божеството Ибис.

Ружа (*Althea*) Бяла медицинска ружа (*Althea officinalis*)

Многогодишно растение със стъбло, високо 1,5 м. Има няколко вида ружи. Медицинската ружа има по-дребни венечни листчета (до 2 см) с бяла или бледорозова окраска.

На гръцки език „алцея“ значи „лековит“. Ружата е много лековито растение, познато още от древността. В народната медицина корените, листата, а понякога и цветовете ѝ се употребяват като омекотяващо средство на дихателните пътища. Научното название е изградено върху гръцкия корен „алцея“.

Семейство Баобабови.²²

Латинското му име е *Bombacaceae*.

Баобаб (*Adansonia digitata*)

Типично дърво на африканската савана. На височина достига до 10-15 м и стволът му има 10 м в диаметър. Живее до 5 000 години. Във време на засух листата му опадват. Наречено е на името на френския ботаник Мишел Адансон (1727-1806), който едва 21-годишен предприел пътешествие в Сенегал. В 1794 г. Адансон намерил дърво с дебелина на стъблото 9 м в диаметър. Адансон определил възрастта му. Оказало се, че то е на 5 150 год. По-късно Александър фон Хумболт нарекъл баобаба „най-старият жив паметник на нашата планета.“

Балса/Балсово дърво (*Ochroma lagopus*)

Среща се в горите на Южна Америка - Еквадор, Боливия, Венецуела, до Южно Мексико.

„Балса“ е испанска дума, която на български означава „сал“ (плавателен съд). Това название е дадено на растението, защото материал от него се използва за изработване на салове. Дървесината му е много лека (относителното тегло е равно на 0,12, което значи че тя е 8 пъти по-лека от водата, взета като единица). Използва се широко в техниката. (В Куба расте *Aeschynomene hispida*, на което дървесината има относително тегло 0,044, т. е. три пъти по-лека от дървесината на балзата, но тя не е годна за техническо използване).

91. Семейство Звънникови.

Латинското му име е *Hypericaceae*.

Обикновена звъника, жълт кантарион (*Hypericum perforatum*)

Билка, често употребявана в народната медицина, позната още от древно време. Днес тя си пробива път и в официалната медицина. В България са познати повече от 15 вида кантарион. С изключение на четириръбестия и мъхнатия, останалите се използват като кръвоспиращо, противовъзпалително и тонизиращо средство при болки в черния дроб, при диарии и пр.

Тинктура от нея се употребява за заздравяване на кървящи венци и за промиване на устата при лош дъх. („Лекарственные растения СССР“, С. Е.

²² Днес се отнасят към семейство Слезови.

Землинский).

Поставените опити с жълтия кантарион показват, че неговите химически вещества повишават чувствителността на кожата към слънчевите лъчи.

Бели овце, яли кантарион, стават неспокойни, не се хранят, не пият. Като се поставят в тъмни помещения, раздразнението им преминава. Черните и тъмни овце не страдат от такава чувствителност.

Старите хора казват: „трева за деветдесет и девет болести“ или „както без брашно хляб не може да се изпече, тъй без кантариона болест не може да се излекува“. Обикновено растение, среща се по необработените места, в гори, сечища, храсталаци, горски ливади, измежду другите растения. Тази непретенциозност към условията е залегнала в научното ѝ название. Думата „хиперикум“ има съдържание „расте сред боровинките, провира се между боровинките“ („хипо“ - сред, „ерици“ - боровинки). Видовото име посочва една особеност на растението. Звъниката е богата на етерични масла. Те изпълват цели клетки, които между другите клетки изглеждат като дупчици, понеже маслото е прозрачно. Погледнати срещу слънцето, листата изглеждат надупчени („перфоре“ - надупчване).

Колкото се отнася до неговото руско название „зверобой“, трябва да се каже, че е дошло от източните народи. Монголците го наричат „джерабай“, което значи „лекуващ рани“. От „джере-бай“ по съзвучие се превърнало в „зверобой“.

Въпреки това неудачно название, кантарионът се е ползвал във всички времена и сред всички народи с голямо уважение и доверие от човека. Растението е съвсем миролюбиво и никога никого не е убивало.

93. Семейство Ракитовицови.

Латинското му име е *Tamaricaceae*.

Ракитица, тамарикс, тамариск, бисерник, коралче, и др. (*Tamarix*)

Необикновена е неговата окраска. Клончетата на всяко растение са различно оцветени: тъмночервени, яркочервени, матовосиви, светлоземлисти и пр. Названието му тамарикс води началото си от името на река Тамариз (сега р. Тимбра), която тече в Пиринеите.

В България тамариксът се среща край реките и по крайбрежието на Черно море (Бургас, Поморие и др.).

94. Семейство Теменугови.

Латинското му име е *Violaceae*.

Трицветна теменуга (*Viola tricolor*)

Думата „виола“ значи „синьо“. Растението е наречено така според преобладаващия син цвят на диворастващите теменуги. Обаче „триколор“ показва, че цветовете на тази теменуга са с три багри - виолетова, бяла, жълта.

Семейство Чаеви.

Латинското му име е *Theaceae*.

Чай (*Thea sinensis*)

Името е от китайски произход. Думите „те“, „чи“ означават едно и също – „млад лист“. Има го в различни места на Китай. Листата му съдържат 5% теин, който е причина за употребата му като питие. В Европа бил пренесен от Китай през 1517 г., а в Русия – през 1639 г. В Китай и Индия чайт се е употребявал още през VIII в. до н. е. (Според други източници, китайците познавали чая от IV в. пр. н. е.). В Русия чайт попаднал случайно. В 1638 г. от Москва били изпратени при монголския хан като посланици болярският син Василий Старков и Василий Неверов. Ханът ги посрещнал много любезно и особено много бил поласкан от това, че посланиците донесли подаръци. На свой ред той изпратил за Русия също много подаръци, между които се оказали 200 пакетчета от някаква „трева“. Посланиците отначало отказвали да вземат пакетчетата, като считали това за унижение. И едва след много уговорки и с голямо нежелание „негодната стока“ била приета. Това било чай. За голямо учудване непознатото питие се харесало на цар Михаил и на царския дом. Отначало го вземали като лекарство, а после като ежедневно необходимо топло питие. В царския двор била създадена мисълта: „Пиенето на чай помага на мозъка, пропъжда съня, облекчава тялото и просветлява ума“²³.

Камелия (*Camellia japonica*)

Декоративен храст. Произлиза от Югоизточна Азия. Названието води началото си от фамилията на ботаника Камелиус, който първи пренесъл растението в Европа през 1788 година.

Семейство Бегониеви.

Латинското му име е *Begoniaceae*.

Бегония (*Begonia*)

²³ За „чай“ и „кафе“ виж стр. 19 и 20 в книгата „Из живота на думите“ от Стефан Илчев - 1975 г.

Растенията от този род са чуждоземни - Азия (царска бегония - бегония рекс) и Бразилия (вечно цъфтяща бегония – бегония семперфлорес). Наречени са така по името на френския ботаник М. Бегони, живял в Сан Доминго през XVI век.

95. Семейство Вълчиягодови (Тимелиеви).

Латинското му име е *Thymelaeaceae*.

Вълча ягода, бясно дърво (*Daphne*)

Храст с розови фуниевидни цветове с приятна миризма, събрани в съцветия или поединично на големи клонки. Цялото растение е отровно. Наречено е „вълча ягода“, защото плодовете му са силно отровни, а по червения си цвят и сочност ягодата е много съблазнителна. В стара гръцка легенда се разказва за Черноморската *Daphne pontica* следното:

Прекрасната Дафне била любовница на Аполон. Когато за пръв път Дафне видяла златокъдрия Аполон, с бързината на вятъра се спуснала да бяга, усещайки силна любов към него. Забелязвайки това, Пеней (баща на Дафне) я проклетел и тя се превърнала на красиво дръвче. Опечален от случилото се, Аполон продумал: „Нека никога не повяхва твоята зеленина“. И Дафне останала вечно зелено дръвче.

Нашият вид вълча ябълка *Aristolochia siphon* дава зелени плодове с неприятна миризма (коварна и опасна за човека, както вълкът за стадото). Птиците ядат тези ягоди и отровата не им действа (биологично приспособление, удобно и за двете страни).

97. Семейство Миризливовърбови.

Латинското му име е *Elaeagnaceae*.

Ракитник (*Hippophaë rhamnoides*)

Храст, който се среща по пясъците край гр. Варна. Декоративно растение. Плодовете му богати на витамин С.

Родовото название (хипофае - гръцка дума) се среща у Диоскорид²⁴, Теофраст²⁵ и други древни учени. Думата е сложна. Образувана е от гръцкото „хипос“ – кон, и „фаос“ - блясък. В Древна Гърция миели конете с

²⁴ Древноримски лекар (X в. от н. е.), описал над 500 вида лековити растения в книгата си „Фармакология“.

²⁵ Ученик и последовател на Аристотел (372-287 г. до н. е.). Написал 10-томно съчинение „Естествена природа на растенията“ и 8-томно съчинение „За причините на растенията“. Теофраст е известен със званието „баща на ботаниката“.

отвара от раkitник и косъмът на коня добивал лъскавина, блясък. Видовото название (рамноидея) показва, че храстът е обсипан с бодли.

98. Семейство Блатиеви.

Латинското му име е *Lythraceae*.

Блатия, плачеща трева (*Lythrum*)

Листата на тези растения отделят капки вода, явление, което ясно се вижда на втория ден след обилни дъждове. Тази особеност дала повод на народа да нарече този род растения „плачеща трева“. Названието „блатия“ показва местообитанието - растенията обичат влажни тревисти места.

Известни са прътестата блатия, хизополистна блатия и върболистна блатия (*Lythrum salicaria*) расте край потоци, рекички и по-влажни места. Цветовете ѝ са розови, събрани във върхната част на клончетата във вид на пръстенчета. Научното ѝ название идва от думата „литрон“, което значи „съсирена черна кръв“ поради някакво сходство на прецъфтелите съцветия със съсиреци от кръв; саликария - върбовидна (листата приличат на върбовите).

Още Чарлз Дарвин сочи блатията като типичен пример на хетеростилия.

99. Семейство Джулюнови.

Латинското му име е *Hydrocariaceae*.

Дяволски орех (*Trapa natans*)

Живее във водите. Научното название означава „плаваща рогатка“. Плодовете на това растение са тристенни пирамиди и върховете са силно издадени. Латинската дума „трапа“ значи „капан“. Растението може да хваща, да усвоява слънчевата светлина даже и чрез корените си, макар и потопено във водата. При фотосинтезата натрупва големи количества скорбяла и белтъчини. Тези два вида характерни вещества съдържат обилно количество кислород, който е необходимо за водния начин на живот.

Мазнините съдържат малко кислород и заради това в ядките на растението намираме много малко мазнини - 0,75% (за сравнение: лешниците съдържат 45-50% мазнини, рапицата - 39-42%, маковите семена - 40-55%, ленът - 24-36% и т. н.)

100. Семейство Върболикови.

Латинското му име е *Onagraceae*.

Чаровница (*Circaea*)

Многогодишно тревисто растение с нежни, бели, красиви цветове. Наречено е на богинята Цирцея - дъщеря на бога на слънцето Хелиос. Цирцея е обичана от всички пътешественици и от героите от античните легенди.

Върболика (*Epilobium angustifolium*)

Научното название е съставено от две сложни думи: гръцките думи „епа“ - на, „лобиум“ - шушулка и латинските думи „ангустус“ - тесен и „фолиум“ - лист. Съдържанието на цялото название показва, че „плодовете са над тесните листа на растението“.

Теснолистен кипрей (*Chamaenerion angustifolium*)

Името на това растение води началото си от Киприда (второто име на Афродита) - богиня на любовта и красотата. Растението има чудни пурпурночервени цветове и народът го нарекъл с името на богинята на красотата.

Други считат, че растението носи името на вестоносеца митически герой Кипрей. Растението е вестоносец на нова земя (нова почва), която той първи заселва и след това кани и другите растения.

Наблюденията показват, че на опожарени места или опустошени от природни стихии пръв се самозасява кипреят и след това около него се явява друга растителност.

Свещица (*Oenothera, Onagra*)

Названието идва от гръцките думи „онос“, което значи магаре, и „аргос“ - див. То е дадено заради приликата на листата ѝ на някои видове снагра.

Фуксия (*Fuchsia*)

Отечеството ѝ е Нова Зеландия, Централна и Южна Америка. По тези места тя расте като храст и малко дръвче. В България се отглежда саксийно и по цветните лехи.

Названието на растението е дадено на името Фукс - професор по ботаника и медицина, живял в XVI век. В 1696 г. неизвестен пътешественик обикалял Южна Америка. Случайно попаднал на непознато растение и след проучване го нарекъл на името на Фукс.

Цветът на фуксията е едър, увиснал надолу и по форма прилича на балерина в червена рокля с бяло или синьо елече, тънки крачета в зелени обувки и зелена глава. Истинско красиво цвете. Затова стайната фуксия наричат грациозна фуксия.

Чаровница (*Circaea lutetiana*)

Листата ѝ са пухести и матови. Народът счита, че ако човек ги носи, зло няма да го нападне. Подобно на магьосницата Цирцея, която умее да очисти хората от престъпления, убийства, прелюбодеяния и пр., чаровницата ги пази от злини.

101. Семейство Многолистникови.

Латинското му име е *Halorrhagadaceae*.

Названието отразява характера на местообитанието на растенията от това семейство („хелос“ - блато). Те се срещат по застояли и блатисти места.

Многолистник (*Myriophyllum*)

Среща се край Дунав, Драгоманското блато, Девня и др. Названието „многолистник“ е буквален превод на „мириофилум“ („мирио“ - хиляда, „филум“ – лист, т. е. растения с хиляда (много) листа).

102. Семейство Бръшлянови.

Латинското му име е *Araliaceae*.

Бръшлян (*Hedera helix*)

Увивен храст. Среща се в горите в цяла България. Древно декоративно растение. Символ на младост и вечност. Заедно с чемшира заема почетно място в семейните празници. Пчеларите го ценят като доходно медоносно растение.

Листата на бръшляна са типичен пример за хетерофилия. Те имат нееднакво дълги дръжки и се подреждат в стройна листна мозайка, което им позволява оптимално изложение към слънцето.

Извиването на растението към светлината е характерен белег на бръшляна и е отразено във видовото му име („хеликс“ - извит). Родовото име („хедер“ - църковно училище) е свързано с религиозни традиции. От най-стари времена и досега с бръшлян красят църковните сгради и огради.

Свързани в едно цяло двете названия, родово и видово, дават: увивно растение за украса на култови сгради и огради.

Жен шен (*Panax ginseng*)

Жен шен е китайско название, което значи „човек-корен“. Наричат го така, защото корените на растението много приличат на човешки фигури. Научното название „панакс“ е дадено от Линея в 1753 г. „Панакс“ е гръцка сложна дума, съставена от „пан“ – всичко, и „акос“ - лекувам. Родовото

название показва лечебното действие на растението.

Видовото название отначало е било „петолистен“ според броя на петурите в „сложния“ лист, но след като систематикът Майер в 1842 г. го проучил, нарекъл го „обикновен“. С последното видово название е известен жен шенът и в днешно време.

103. Семейство Сенникоцветни.

Латинското му име е *Umbelliferae*.

Названието идва от латинската дума *umbella* - чадър.

Девесил, селим (*Heracleum*)

Има поверие, че растението притежава девет вълшебни сили, с които може да излекува всички болести. Някъде го наричат „любовна трева“, защото растението можело да помогне хората да се привързват и влюбват помежду си. Научното название също показва сила, бодрост, възможности.

Латинското му название *хераклеум* е дадено по името на героя от гръцката митология Херакъл.

Руското название е борщевик, защото младите му листа и стъбла се използват за приготвяне на борш и салати.

В народната медицина растението намира широка употреба като пикочогонно, газогонно, ободряващо средство и регулиращо стомаха.

Пищялка (*Angelica*)

Във всички славянски езици растението се среща с името „дягил“, което означава „бъди здрав“, „бъди силен“. Това име отразява употребата на растението в медицината като средство за усилване. Названието на вида „ангелика официнал“ в превод от латински език означава „арахангел-лечител“.

Мерудия (магданоз) (*Petroselinum*)

Названието „мерудия“ е гръцка дума, която, ако преведем на български език, ще рече „приятен мирис“.

105. Семейство Дрянови.

Латинското му име е *Cornaceae*.

Дрян (*Cornus*)

Думата „корнус“ на латински език значи „рог“. Наречен е така, защото дървесината на дряна е плътна, много твърда, здрава като рог. Има относително тегло 0.97. Използва се за направа на тъкачни станове и

совалки.

Растението е обект на много легенди. Една от тях разказва как бог награждавал хората с различни дървета. Един поискал за себе си череша, друг - ябълка, трети - дюля, а дяволът помолил бог да му даде дряна. Защо именно поискал дряна? Защото рано цъфти, което значи - рано ще узрее, пък и плодовете му са хубави - сочни и червени като вишни. Ясно личи, че дяволът се измамил. Минава цялото лято, а дренките все още зелени, макар че още през февруари цъфти, а ето и през септември не е узрял. Ядосал се той и се отказал от дървото. А в късна есен хората дошли в гората, събрали сладките и вкусни плодове на дряна и се надсмивали на дявола. И като язвителна подигравка нарекли дървото на неговото име. От това време на дряна е останало прозвището „дяволско дърво“.

Червен дрян (*Cornus sanguinea*)

Расте естествено в Югоизточна СССР²⁶. Плодовете му са черни и по-дребни от плодовете на трънката. Младите клончета са покрити с червена кора. Есенно време листата му стават кървавочервени, откъдето идва видовото име „сангвинус“, което значи „кръв“. Дървесината му е много твърда.

106. Семейство Наваличеви (Муравови).

Латинското му име е *Pyrolaceae*.

Кръглолистно наваличе (*Pyrola rotundifolia*)

Горското растение „пирола“ идва от думата „пирос“ - круша. Листата на това растение приличат на крушовите. „Ротундифолия“ значи „кръгли листа“. Научното название означава, че растението прилича на круша с кръгли листа.

107. Семейство Боровинкови (Пиренови).

Латинското му име е *Ericaceae*.

Тамянче, багулник (*Ledum palustre*)

Среща се край блатистите места в бившата СССР. Името идва от гръцката дума „ледон“ - тамян. Пръв Диоскорид (I в. пр. н. е.) написал класически труд „Лекарствени вещества“, в който между другото се казва, че тамянчето е едно от растенията, които отделят ароматна смола.

²⁶ Дн. Украйна.

Мечо грозде (*Arctostaphylos uva-ursi*)

Включва над 150 вида мечо грозде. Стелещ храст с вечнозелени кожести листа. Среща се в редките борови гори. През август узряват плодовете му - ягоди с червени или оранжеви цветове, противни на вкус. Понеже ягодите на растението са неприятни за ядене, народът ги нарекъл „мечо грозде“. Буквалният превод на научното название е „северно мечо грозде“ („арктос“ - север, „стафилус“ – грозде, „урсус“ – мечка). Наречено е така, защото мечките не са равнодушни към сочните плодове на растението. Те са лакомство, особено за младите мечета.

Листата се използват в медицината.

Обикновена черна боровинка (*Vaccinium myrtillus*)

Храст от Средиземноморието, но се среща във всички наши планини. Има вечнозелени листа, бели благоуханни цветове - символ на слава. Названието съдържа корена „вакка“, което означава „крава“. Растението е наречено така, защото плодовете му зреят неедновременно и берачите на боровинки всеки ден могат да берат плодове от едно и също място, като че ли имат дойна крава.

Видовото име означава сходството между клончетата на боровинката и на миртовото дърво.

Клюква (*Oxycoccus quadripetalus*)

Среща се в блатистите области на Средна и Северна СССР²⁷. Храст със стелещи се клончета, дълги до 80 см и с вечнозелени листа. Цъфти с тъмнорозови цветове. Плодовете са червени, сочни и възкисели топчета. Оттук идва и названието на растението („оксис“ - кисело, „кокус“ - топкообразно растение с топчести кисели плодове).

Червена боровинка, кокоз (*Vaccinium vitis idaea*)

Името означава „грозде от Ида“ (планина на о. Крит).

Връшняк (*Bruckenthalia*)

Дребно храстче с игловидни листа, наречено на името на видния учен Брюкент. Родът е застъпен само с вида *Bruck spiculifolia*.

Калуна (*Calluna vulgaris*)

Името е гръцко и означава „чистя“. В Древна Гърция от растението правели метли, с които почиствали домовете.

²⁷ Дн. Русия.

Алпийска роза (*Rhododendron myrtifolium*)

Родовото научно име означава „розово дърво“ (от гръцки „родон“ – роза, и „дендрон“ - дърво). Видовото име миртифолиум показва приликата на листата на рододендрона с тези на растението мирта.

На български език е наречено *алпийска роза* – име, което идва от буквалния превод на немското название „алпен розен“.

Иглика (*Primula*)

Растението е познато от много старо време. За хората, живели по онези времена, незапознати с науката, появата на първите пролетни цветя се струвала свръхестествена и обясненията на тези явления те обвързвали с различни легенди. Ранно пролетно цвете е и игликата. Съцветието на това пролетно растение прилича на връзка с ключове. Това дало повод да го нарекат „ключове“. Старинна легенда говори, че игликата представлява „златните ключове“ на пролетта, с които тя отваря вратите на топлото време, на първите цветя и на младата трева. В някои страни считат, че игликата брани живота. Докато тя не се появи, другите растения продължават да спят. Тези легенди и вярвания са залегнали в името „примула“, което значи първи. Руснаците я наричат „първоцвет“ - буквален превод на латинското име.

Българомохамеданското население в района на Кирково (Кърджалийско) я нарича „заешки ножинки“ – „заешки крачка“, защото цветът на игликата, погледнат отгоре, прилича на заешка стъпка. По същите места турското население я нарича „таушан чиче“ - заешко цвете. В с. Черничево (Кърджалийско) на игликата дават името „трошен“, защото „трошала“ всички болести.

Игликата е много лековита. Гърците я наричат „цветът на дванайсетте богове“, т. е. всеки месец от годината тя може да бъде като аптека в дома на човека.

Божествена иглика (*Primula deorum*)

Видовото име идва от латинската дума *deus* - бог.

Ленивче (*Lysimachia*)

От този род в България се срещат обикновено по влажните места четири вида. Названието Лизимахия е свързано с името на Лизимах, пълководец на Александър Велики.

Различават се следните видове: съмнително ленивче, кръгло листно ленивче (листата му са кръгли като монета), обикновено ленивче и точково ленивче.

Циклама, бутурче (*Cyclamen persicum*)

Макар че видовото название показва връзка с Персия (Иран), цикламата произлиза от остров Кипър (Гърция). След образуването на плодовете, дългата им дръжка се огъва във вид на дъга и плодовете се скриват сред листата в пръстта, където узряват семената. От това кръгово извиване на цветните дръжки се стига до името „цикламен“ от „цикрос“ - кръгов. На някои места цикламата наричат „свинска храна“, защото в природата свинете често ровят земята, търсят клубените ѝ и с охота ги ядат, макар че за другите животни те са отровни.

В Петрич и околните села наричат бутурчето с името „есенче“, което отразява времето на цъфтенето му.

В Македония го наричат „калапот“, а в Рила – „калапотняк“. И двете названия са свързани с времето на цъфтенето.

109. Семейство Саркофаеви.

Латинското име на семейството е *Plumbaginaceae* и съдържа корена „плумбум“, което значи олово. Растенията от семейството имат матовозелени цветове и оловносиви листа.

Гониолимон, зъмска трева (*Goniolimon*)

Цветоносните стъбла са триръбести. При напречен разрез имат три ъгъла („гонио“ – ъгъл). Думата „леймон“ е гръцка и означава „ливада“. Названието на растението може да се преведе като „ръбеста ливадна трева“.

Армерия (*Armeria*)

Родовото название на тези растения произлиза от келтската дума „ар“ – близо, и „мор“ - море. (Растения на морския бряг). Някои видове са с много красиви цветове и се използват за украса.

111. Семейство Маслинови.

Латинското му име е *Oleaceae*.

Маслина (*Olea*)

Названието отразява химическия състав на растенията от този род - съдържат масло (олио).

Люляк (*Syringa vulgaris*)

Научното название на този храст е остатък от една много интересна гръцка легенда:

В стара Елада имало такъв мит: Пан (бог на горите и полетата и покровител на стадата) на младини бил влюбен в горската нимфа, наречена Сиринга²⁸. Нимфата била прекрасна девойка като майско утро, а пък Пан - брадат, рогат и краката му приличали на кози крака. Всеки път при среща със своя обожател горската красавица се старала колкото може по-скоро да се скрие от него. Но младият Пан не преставал да я преследва и Сиринга, за да се спаси от него, се превърнала в храст. Опечаленият Пан нарекъл храста на нейно име. От най-хубавите клонки на люляка той направил свирка и никога не се отделял от нея. Когато засвирел, птиците в гората замлъквали, вятърът в полето утихвал, а стадата по ливадите заспивали.

Люлякът носи името на прекрасната нимфа Сиринга. Думат „сиринга“ е латинска, което значи тръба (свирка). Растението е наречено така, защото всяко цветче има формата на тръба. В диво състояние люлякът се среща в Югоизточна Европа. Възможно е названието „люляк“ (м. р.) да води началото си от латинската дума „лилас“, с която италианците и сега наричат този прекрасен цвят.

Птичи дрян (*Ligustrum vulgare*)

Декоративен храст, но се среща и по склоновете край селищата. Цветовете са бели, тръбести, събрани в метличести съцветия, разположени по върховете на младите клонки. Имат приятна миризма. Листата ланцетни, целокрайни. Плодовете - черни ягоди.

Ако растението не се подрязва, леторастите стават дълги и неразклонени. Стават за връзване. Оттук идва названието „лигуструм“, което значи „вържа“ (латинска дума „лигаре“ - вържа). Видовото название „вулгаре“ означава „обикновен“ (Обикновен птичи дрян).

Семейство Стеркулиеви.

Латинското му име е *Sterculiaceae*.

Какаово дърво (*Theobroma cacao*)

Научното название е дадено от Линея и значи „питие на боговете“. От европейците първи, които са чули тази дума, са испанците. Още в 1519 година ацтеките посрещнали завоевателите си и ги черпили с „горчива вода“. Наричали го „чоколатл“. От това много старо название идва думата шоколад.

²⁸ Сирени - с това название древногръцката митология нарича сладкогласни същества – полужени-полуптици, които с песните с увличали мореплавателите и ги погубвали.

Дърво ръка, цвят ръка (*Chiranthodendron pentadactylon*)

Екзотично растение, открито през XIV век на мексиканска земя. Дълго време мексиканците не разрешавали да се изнася в другите страни, защото църковните отци разпространили предание за неговото божествено произхождение.

В своите трудове немският учен Г. Велтен разказва, че му било разрешено да купи един екземпляр от рядкото растение, но разрешение да го изнесе извън Мексико не му дали. Едва след много години, когато такова растение било намерено в Гватемала, учените успели да обогатят колекцията си с него и да го опишат.

Оригинално венче на цвета, издигащо се от долния край на чашката във вид на ръка с пет дълги ноктообразни пръста, е обагрено с ръждивочервен цвят. Красиви, но по форма зловещи цветове. Те излъчват аромат, който прилича на прясно изпечен хляб.

Растението го има в бившия СССР и още много други страни. Отглежда се в ботаническите градини.

Между дървесните породи то се отличава с голямата си височина - често до 30 м и ствол 2 м в диаметър.

112. Семейство Тинтявови.

Латинското му име е *Gentianaceae*.

Самакитка (*Centaurium erythraea*)

Името „сентариус“ било дадено още от древните гърци в чест на мъдрия Кентавър (митологическо същество с тяло на кон, труп и глава на човек). Хирон, който бил много добър лечител, лекувал раните с тази билка.

Жълта тинтява (*Gentiana lutea*)

Многогодишно рядко растение. Тази тинтява е една от най-едрите. Среща се по влажните високопланински ливади.

Латинското название на рода – „генциана“, е дадено по името на илирийския цар Генциус, който, според съобщението на Плиний и Диоскорид в 167 г. до н. е., лекувал с жълта тинтява хората, страдащи от чума. Видовото название – „лутея“ означава „жълта“ и показва окраската на цвета на растението.

На руски език тинтявата носи ботаническо име „горечавка“ (едно от многото народни названия на растението, което е най-разпространено и най-известно). То идва от руската дума „горечь“, отразяваща особеността на растението (и на представителите на целия род) - горчив вкус във всичките му органи. Този горчив вкус се дължи на съдържанието на гликозидите

генциопикрин и амарогенцин. Жълтата тинтява съдържа тези гликозиди в най-голямо количество.

Поради голямото количество гликозиди тинтявата много отдавна се използва за лекарство. Като лечебна билка е спомената още от Авицена (около 980-1037). Почти по същото време билката е била известна и на медицината в Европа.

Водна детелина (*Menyanthes*)

Среща се край бреговете на застояли води - блата, разливи и др. Цветовете ѝ, бели и розови, могат да се виждат и през нощта. Родовото име на растението вероятно произлиза от гръцката дума „менио“ – показвам, или от „антос“, което в превод значи „цвете“ (цвете, което е открито през нощта) и по такъв начин означава растение, което като че ли дежури и предупреждава пътниците за близостта на водоем.

Българското име „детелина“ показва, че листата са сложни, съставени от по 3 листчета, както при детелината.

113. Семейство Зимзеленови.

Латинското му име е *Arosynaceae*.

Зимзелен, зелениче (*Vinca*)

В България е застъпен с три вида: тревист, малък и голям зимзелен.

Малкият зимзелен *Vinca minor* е вечно зелено растение, поради което между много народи той е символ на жизнена сила и носи щастие. Способността му да вкоренява коренчетата си във водата, а цветовете му да се запазват свежи за много дълго време, символизира неизменна любов. Народът казва: „Зимзеленът е вечен, както е вечна мисълта“. В Източна България от него се правят сватбени венчета, които символизират вечността и трайния брачен съюз.

В научното име „винка“ се включват понятията „победоносен“, „траен“, „могъщ“. В българското име е отразена трайността на листата му през цялата година.

Зимзеленът се използва във фармацевтиката като средство за намаляване на кръвното налягане.

Една легенда разказва следното: Било време, когато зимзеленът нямал име. Той завидял на миризливата теменуга. Мислел, че тя е на по-голяма почит между хората за това, че има име. Помолил богиня Флора да направи така, че и неговите цветове да се харесват на хората и да имат аромат. Флора отказала да даде на зимзелена аромат, но му дала две преимущества пред теменуга та: направила цветовете му много по-едри, по-красиви и много по-

трайни от цветовете на теменугата. Тогава зимзеленът помолил милостивата богиня да му даде и име.

- Добре, каза богинята, но ще ти дам име, което ще изразява твоя завистлив характер.

Нарекла го с името *Vinca*, което на латински означава „побеждавам“. (Зимзеленът победил теменугата с красотата и дълготрайността на цветовете си).

Зокум Лян (*Nerium oleander*)

Наполеоновата войска нахълтала в италианска територия. През време на една почивка войниците наклали огън и провесили походните котли. Почувствала се приятна миризма. Малко преди да разсипят чорбата, войниците отчупили клончета от околните храсти и старателно разбъркали чорбата. Нахранили се. Наскоро след това усетили силно главоболие. Всички, които яли от чорбата, разбъркана с непознатите клонки, се отровили. Така френските войници се запознали с отровните свойства на ляна, зокум.

Този вечнозелен храст цъфти с хубави цветове и заради това се отглежда в саксии. В средата на лятото дава розови, кремави или бели цветове. Красив е цъфтящият храст, но трябва да се помни, че е силно отровен.

Названието явно показва, че е свързано с митическите морски нимфи, наречени „нереиди“ – „нереос“ значи „влага“.

Видовото название „олеандър“ е съставено от две думи: „олее“ – миризлив, и „андрос“ - име на един от гръцките острови (самата дума „андрос“ значи „мъж“). Получава се названието „ароматна неранда от остров Андрос“.

114. Семейство Устрелови.

Латинското му име е *Asclepiadaceae*.

Названието на това семейство идва от култа на траките към бога Асклепий. Думата „асклепий“ е тракийска и е съставена от „ас“ – змия, увита около „клепия“ - пръчка. И до днес тази символична змия, увита около пръчка е емблема на медицината. Фигурата се вижда във всяка аптека. Гърците приели този бог от траките под името Есклепсиос, превърнат след това от римляните в Ескулап. (Асклепий²⁹ е тракийски лекар, чиято личност е била свързана с лекуване на змийски ухапвания).

²⁹ Асклепий умира в 40 г. пр. н. е. Знаменит лекар, живял в Рим. От него е останал девизът: „Лекувай бързо, надеждно, приятно!“

Асклепиада, устрел (*Cynanchum*)

Една гръцка легенда разказва следното: „Синът на Ескулап, Асклепий, бил бог на лекарите и покровител на лечебното изкуство. Асклепий не само лекувал болни хора, но даже умрели възвръщал към живот. С това той разсърдил владетеля на царството на умрелите Хадес и гърмовержеца Зевс. Зевс сразил самонадеяния Ескулап. От сълзите на Ескулап поникнало горчиво и отровно растение - асклепия.

Семейство Синюхови (Флексови).

Латинското му име е *Polemoniaceae*.

Представителите на това семейство, повече от 50 вида, се срещат в Северна и Източна Америка, Един от тях се среща в бившия СССР.

В България се отглежда един от видовете като градинско декоративно цвете. Наричат го флокс – *Phlox*. Думата „флокс“ в превод от гръцки означава „пламък“, което е свързано с често срещаната червена окраска на растението в природната му форма.

115. Семейство Поветицови.

Латинското му име е *Convolvulaceae*.

Повегица (*Convolvulus*)

Този род е застъпен у нас с три вида: *Convolvulus hirsutus*, *Convolvulus cantabricus* и *Convolvulus arvensis*. Характерно за тях е, че стъблото им се стели по земята и се извива. От тези особености идва името „конволволо“, което ще рече „извивам се“.

116. Семейство Грапаволистни.

Латинското му име е *Borraginaceae*.

Медуница, меча пита (*Pulmonaria officinalis*)

Видовото име („официна“ – аптека, „официналис“ – лечебен) показва, че растението е познато на медицината. Още от най-стари времена (преди 400 години), а и досега, то се употребява за лекуване на белодробни заболявания. Тези качества на растението (да лекува дихателните пътища) са залегнали в научното родово название. „Пулмо“ значи бял дроб, „пулмонария“ - растение, което лекува заболели бели дробове. Българското название (медуница) показва друга особеност на растението, а именно, че цветовете му отделят обилно количество нектар. Медуницата е едно от ранните

медоносни растения. От един хектар земя, засята с медуница, пчелите могат да съберат над 100 кг мед. В Англия се отглежда като медоносно и зеленчуково растение.

Незабравка (блатна незабравка) (*Myosotis palustris*)

Горска незабравка (*Myosotis sylvatica*)

Видовото название на незабравката включва в себе си любов (предпочитание) на известна среда. В случая „палустрис“ показва, че то вирее по влажни блатисти места. Родовото название е съставено от две латински думи: „миос“ – мишка, и „отне“ - ухо. Това име е дадено заради сходството на листата с формата на мишите уши.

Произходът на българското име е свързан с много поетични легенди и приказки.

Народът е създал легенда за трагедията между двама влюбени, разиграла се в древни времена. Легендата гласи: Млади, стройни и красиви чеда на природата - овчар и овчарка, се обичали един друг. Те силно тъгували, когато се налагало да се разделят, макар и за кратко време. Един ден родителите на младежа го извикали да се върне в дома си, за да получи бащино наследство. Прощавайки се с него, девойката много се вълнувала от мисълта, че като забогатее, момчето ще я забрави. Тя не могла да задържи вълнението си и от нейните сини очи потекли горещи сълзи. Сълзите капнали на тревата и станало чудо - всяка сълза се превърнала в прекрасно цвете. Девойката откъснала цветчетата и мълчаливо, с горчива мъка ги подала на любимия овчар за спомен. Юношата ги приел и казал: „Няма да те забравя.“ От този момент растението получило името „незабравка“ като символ на вярност, постоянство, дълготрайна памет и сърдечна любов. Названието ѝ на много други езици има същото значение.

Незабравката е на почит в много страни. В Германия през пролетта учениците отиват в гората, пеят, играят и с букети в ръка от незабравки се връщат вечерта, за да окичат училището си. Във Франция незабравката се ползва с голяма любов. Букет от незабравки се разменят за спомен и за здраве, цветето не е забравено и от поетите.

Усойниче (*Echium vulgare*)

Среща се по сухи склонове, каменисти места и по полетата. На върха дава едри цветове, отначало розови, а след това синкаво-червени. Названието идва от гръцката дума „ехис“ - таралеж или змия. Връхната част на растението така се завива, че приличва на змия. Това наподобяване е дало повод за научното име.

117. Семейство Върбинкови.

Латинското му име е *Verbenaceae*.

Върбинка (*Verbena*)

Научното име на растението от този род има келтски произход. „Фер“ значи „унищожавам“, а „воен“ - камък. В това название са отразени лечебните свойства на върбинката, която в старо време се е ползвала за лекуване на камъни в бъбреците.

Тиково дърво (*Tectona grandis*)

Тропическо растение. Високо до 30 м. Расте в Източна Индия, Бирма, о. Ява и др. Дървесина здрава, твърда, не се разрушава от морската вода. Употребява се в строителството на кораби, мебели и др.

117. Семейство Устноцветни.

Латинското му име е *Lamiaceae*.

Превара (*Scutellaria*)

Цветовете на тези растения са събрани в четиристенен клас, който прилича на щит. От тази прилика идва научното название „скутум“, което значи „щит“.

Руница (*Phlomis tuberosa*)

Среща се почти в цяла България по тревистите места и храсталаци. Под земята развива грудковидни образувания, което е отразено във видовото название. Това растение е било използвано още от древни времена за правене на фитили за лампа. От това приложение идва научното му название „флога“ - гръцка дума, която значи „пламък“. Освен за фитили, клубените на руницата са били използвани за храна, поради богатото съдържание на нишесте.

Мъртва коприва (*Lamium*)

Растенията от този род имат цветове с устройство, наподобяващо уста. Тази прилика е отразена в гръцката дума „ламос“, която значи „уста“.

Раннилист (*Stachys*)

Повечето растения, които спадат към този род, образуват съцветие като огромен клас. Този белег е залегнал в основата на името. Различават лечебен, източен, прав, горски, блатен стахис и др. Почти всички започват да цъфтят в края на април или началото на май. Продължителността на цъфтенето е

различна и трае до края на септември. Поради ранното разцъфтяване са наречени с името „раннилист“.

Обикновен босилек (*Ocimum basilicum*)

Обично цвете на българина. Възпят в много народни песни.

Названието му на български език идва от побългаряване на латинското видово название – „базиликум“, преминало в босилек.

Конски босилек, какула (*Salvia*)

Някои от видовете на този род са лековити. Народът лекува стомашни болести, кашлица, възпаление на дихателните пътища и др. Оттук идва и родовото название *салвия*. Латинската дума „салваре“ значи „бъди здрав“, „лекувам“.

Към този род се отнася красивото цвете пламък, пожарче *Salvia splendens* и Лечебния конски босилек *Salvia officinalis*.

Риган (*Origanum vulgare*)

Това растение е истинска украса за подпланинските райони, откъдето се е стигнало до името му. „Орос“ (латинска дума) значи „планина“ и „ганус“ – „украшение“. Цялото название се превежда като „планинско украшение“.

Мащерка, овчарски босилек (*Thymus*)

Растенията от този род са познати още на стария Египет. Названието идва от латинската дума „тимус“ - което значи „сила“, „дух“. То отразява лечебните свойства на мащерката, които отрано са били открити, използвани и продължават да се използват. Днес се знае, че мащерката убива микробите и е силен естествен антисептик. Има дезинфекциозни и успокояващи свойства.

Родът в България е застъпен с повече от 22 вида и много вариетета (Янкова, Тошева, Тракийска и др.).

Мента, джоджен (*Mentha*)

Името е дадено в чест на нимфата Мента.

Маточина (*Melissa officinalis*)

Научното название „мелиса“ в превод от старогръцки език значи „пчела“. Това не е случайно; растението представлява интерес не само за ботаниците, но и за пчеларите. С това растение примамват роенето и помагат на излетялото пчелно семейство да се прибере в кошера.

Ливанче, бабин косъм (*Rosmarinus officinalis*)

Вечнозелен, дребен храст. Листата му имат приятна миризма.

Употребява се в народната медицина във вид на запарка против падане на косата, откъдето идва неговото българско име (бабин косъм).

Чубрица, миризливка, струпейче (*Satureja hortensis*)

Градинско растение. Служи за подправка на боба, лещата, които без чубрица предизвикват подуване на корема. Немците я наричат „бобена трева“ (*Bohnenkraut*). Старите римляни я нарекли сатурея от думата „сатура“, което значи „насищам“, защото са могли да ядат боб до насищане, без тежест в стомаха.

Копривка (*Coleus*)

Названието на рода напомня устройството на тичинковите дръжки, които се пресичат като двата лоста на ножица („колеус“ - ножица).

118. Семейство Картофиви.

Латинското му име е *Solanaceae*.

Представителите на това семейство, с редки изключения, са тревисти растения. Много от тях съдържат алкалоиди и имат приложение в медицината. Други от тях са красиви декоративни растения.

Беладона, старо биле, отровно биле (*Atropa belladonna*)

Растението съдържа силно отровни растителни основи (алкалоиди), които разширяват зениците на очите. Тези и смъртоносните свойства на растението били известни на хората от най-стари времена. Нарекли го „атропа“ на името на Атропа - богиня на смъртта. „Атропа“ е гръцка дума и означава „жесток“, понеже отровата на растението е една от най-силните и жестоки. Старите римляни обаче знаели, че при внимателно използване на сока на растението и плодовете му, могат да се разширяват зениците на очите и бузите да поруменят. Староримските жени много ценели тези свойства на беладоната и както те предполагали, всяка от тях могла да се превърне в красива жена. Така се е стигнало до видовото име на растението „беладона“, което значи „красива жена“.

Мехунка (*Physalis alkekengi*)

Есенно време, по горите, по бреговете на балканските реки, сред зелените високи треви ярко се открояват оранжево-червени „мехчета“ със симетрично разположени ръбове, светещи като вълшебни фенерчета. Това

оригинално, но малко известно и много красиво растение наричат физалис - на гръцки език „физа“ значи „мях“, „мехур“. Наречено е така заради плодовете му (оранжево-червена ягода), затворени в огненочервени чашки, които приличат на мехури. Растението е лечебно и декоративно.

Картоф (*Solanum tuberosum*)

Пренесен в 1536 г. от Южна Америка (Чили и Андите) най-напред в Испания, после в Италия, Холандия, Русия и др. Научното име на картофа, *соланум туберозум*, е дадено в 1596 г. от швейцарския учен Баугин. Думата „картоф“ е италианска. Италианците нарекли клубените на картофа „тартуфоло“ поради приликата им с подземните гъби „труфели“. От името „тартуфол“ се стига до „картофел“, а французите, заради сходството им с плодовете на ябълката, ги нарекли „земни ябълки“ - *пом де тер*). Немците отначало ги наричали както французите - земна ябълка (*ерданфел*), а по-късно приели руското название „картофел“.

Не е безинтересно да се знае как картофите са усвоени за народна храна.

Във Франция аптекарят Парманте искал да рекламира новото растение сред народа и започнал да устройва обеда между свои познати, на които винаги поднасял картофени ястия. Благородният замисъл не дал добри резултати. Не успял по този път, той се обърнал за помощ към краля Людовик XVII и жена му - кралица Мария Антоанета. Последната сложила в прическата си цвят от картоф. Всички придворни дами започнали да ѝ подражават. В скоро време живите картофени цветове започнали много да се търсят и бързо да чезнат от пазара за цветя. Наложило се да се приготвят изкуствени картофени цветове, за да бъдат задоволени всички интересувачи се жени францужойки. Не останал дом без саксия със засадени картофи за цветовете им. Но и това не помогнало да бъдат внедрени за храна.

Людовик XVI за същата цел прибегнал до следната хитрост: Наредил да засадят широко поле с картофи и когато започнало образуването на клубените, кралят поставил силна охрана на цялото поле, засадено с картофи - охрана, която имала задачата да пази картофите от крадци и да обяснява на минаващите селяни, че това е най-любимата храна на краля. В същото време обаче той наредил охраната да напуска поста си непосредствено след залязването на слънцето. Любопитните жители на околните селища чакали до настъпването на нощта и мълком нападали полето, копаели картофи, отнасяли ги в домовете си, запазвали за посев, а излишъците използвали за храна - да опитат любимото кралско ядене. Не минали много години и полетата на Франция били засадени с „парманте“ (така нарекли картофа по името на аптекаря Парманте, а после „пом де тер“).

С почти същите плахи стъпки картофите пристигнали в цяла Европа: В

Германия и Швейцария (1720-1740), във Франция (1750), в Англия (1750-1765), в Австрия, Италия, Испания (1765-1780), в Швеция (1716), в Холандия (1740), в Русия (1763) и т. н.

Домати (*Lycopersicon esculentum* = *Solanum lycopersicum*)

Родината на домати е Южна Америка (Перу, северният район на Чили, Галапагоските острови). В диво състояние там и сега растат. Мексиканците отглеждали домати и ги наричали „любовни ябълки“, а инките и ацтеките (населяващи по ония времена Перу и Мексико) ги наричали по своему „томати“, което на техния език означавало „голяма ягода“. Това название те дали както на растението, така и на плодовете му. Така е прието и у нас. Заедно с пренасянето на растението ние сме присвоили и името му. Французите дали на плодовете му поетичното име „помд’амур“ - ябълка на любовта, а италианците по своему и сега ги наричат „помодоро“ - златна ябълка. Така името е проникнало и в Русия (памидоры).

Научното име „ликоперсикон“, което значи „вълча ябълка“, или по-точно „вълча праскова“, е дадено от Карл Линей в 1754 г.

Татул (*Datura stramonium*)

Наречен е по името на река Стримон (води началото си под вр. Мусала). Растението е често предлагана, търсена и скъпо плащана отрова. Гален споменава билката във връзка с лечението на тежки форми от задух.

Тютюн (*Nicotiana tabacum*)

Тютюнът е застъпен с около 40 вида, от които три се култивират заради листата и семките му. В Европа той е бил донесен в XVI век от французина Жак Нико, страстен тютюнопушач. В 1560 година той подарил тютюневи листа на френската кралица Екатерина Медичи да лекува мигрената си. Освен себе си, тя лекувала и сина си Франциск II. В скоро време тютюнът добил широко разпространение като лекарствено растение из цяла Франция. По името на Нико е наречен родът „никотиана“, а видовото име показва откъде е пренесено растението (от остров Табаго в Карибско море).

Петуня (*Petunia*)

Широко разпространено цвете с името „фунийки“. Произлиза от Южна Америка. Видът носи названието си от думата „петун“ - бразилското име на тютюна. Това напомня родствената връзка на двата рода (тютюн и петуня).

119. Семейство Живеничеви.

Латинското му име е *Scrophulariaceae*.

Лопен, овча опашка (*Verbascum*)

Немците го наричат „кралска свещ“ или „цвете-факел“, понеже цветовете му са събрани на върха в дълги и гъсти класовидни, гроздовидни съцветия и приличат на запален факел. Този род е застъпен с около 16 вида. Всички растат на сухи, песъчливи места и каменливи почви. Наричат ги с различни имена: лопен, липен, рибе биле, овча опашка и пр. Листата им са покрити с едри трихоми, които предпазват растението от прекомерно изпарение. Трихомите придават на цялото растение вид на посивяла брада. Тази особеност е отразена в името „вербаскум“, произлизащо от думата „барба“, което значи „брада“.

Името „овча опашка“ показва, че цялото растение прилича на опашката на овца, а името „рибе биле“ отразява свойството на лопена да упоява и убива рибите, ако стъблата му се натопят във воден басейн с риба. Органите на цялото растение съдържат етерично масло, сапонини и захароза, жълта багрилка и др. противни на вкус и заради това животните не го пасат.

Великденче (*Veronica*)

Името е сложна латинска дума, съставена от корените „верус“ - същински и „уницис“ - единствен. В името е отразено лечебното действие на растението срещу много заболявания (единствено лечебно растение).

И действително великденчето има ценни лечебни свойства, които от старо време се използват против простудни заболявания.

Лъвска муцунка, кученце, зейка, устица (*Antirrhinum*)

На цвета на това растение ясно се очертават горна устна и долна устна. Приликата на цвета с устата на лъва е много очебийна и е станала причина за българските названия.

Обикновена луличка (*Linaria vulgaris*)

Расте като плевел по полето, край пътищата и пр. Венчето на цвета по формата си напомня цвета на градинското цвете „лъвска муцунка“. На другите славянски езици е наречена „лененка“, поради приликата на листата ѝ на леновите листа.

Напръстник (*Digitalis*)

Цветът на тези растения по форма прилича на напръстник, което е отразено в родовото име. Съдържанието на думата *digitus* включва мисълта, че цветът прилича на напръстник и е дълъг като палеца.

Употребява се в медицината. Бирмингамският лекар У. Витеринг

проучил неговите лечебни свойства още в 1785 г. Растението обаче е описано много по-рано (1543 г.) в руския „Травник“. Леонард Фукс - лекар в руския царски двор, го е използвал в своята практика.

Гайтаника (*Melampyrum*)

Семената на растението по форма и тежина не се различават от зърната на пшеницата. Научното име отразява точно тези особености. „Мелампирум“ значи „черно зърно“, т. е. зърно, но не пшенично. Попаднат ли зърна от гайтаниката сред житните зърна, хлябът се боядисва в черен цвят (мелас).

Очанка - очемилка (*Euphrasia*)

Научното название значи „веселие“. Вероятно на растението е дадено такова име поради допустимото лечебно действие. По-рано са го считали за лекарство против очни заболявания.

Клопачка, шушнир (*Rhinanthus*), малка клопачка (*Rhinanthus minor*)

Това растение е полупаразит. Прикрепено около корените на ливадните растения, то изсмуква жизнените им сокове, вследствие на което нападатите растения остават ниски и силно угнетени. След прецъфтяване цветната чашка се издува и придобива форма на хлопка. При най-леко подуване на вятъра стъблата се разлюляват и издават тихо шумолене, откъдето растението сполучливо е получило названието си „шушнир“, а заради чашката си – „клопачка“.

Чехълче (*Calceolaria*)

Саксийно растение. Цветовете му приличат на малка обувка, откъдето носи името си (*калцеолус* - малка обувка).

122. Семейство Воловодецови.

Латинското му име е *Orobanchaceae*.

Горска майка, рабавец, подсил (*Lathraea squamaria*)

Растението е паразит по корените на различни дървета (бук, елха, леска и др.). Този коварен гост стои скрит под почвата и никой не може да подозира присъствието му. Чак когато наближи цъфтежа му над земята, се показват ясно пурпурни цветоносни стъбла. Под земята те са заловени за подземни месести стъбла, покрити с люспи. Корените на рабавеца се впиват в младите корени на гостоприемника и използват соковете му. Научното название е гръцко, изградено от два корена, всеки от които отразява

определени белези на растението. „Латрайос“ значи „скрит“, а „сивама“ - люспа (скрито люспесто растение).

123. Семейство Мехункови.

Латинското му име е *Lentibulariaceae*.

Петлуга (*Pinguicula vulgaris*)

Насекомоядно растение, което се среща по мочурищата и торфищата на всички наши високи планини. Листата му са дебели, лепкаво жлезисти. Тази характерна особеност е отразена в името на растението - "пингвус" значи „тлъст“, „дебел“. (Пингвикула - растение с дебели листа).

Мехунка (*Utricularia*)

Двата вида от този род растения (малка и голяма мехунка) се срещат по блата, локви и бавнотечащи води из цяла България. Листата им са снабдени с мехурчета, които приличат на шлем - средство за хващане на храната (дребни насекоми). По стените на мехурчетата са разположени множество жлези. Секретът на жлезите разваря меките части на хванатите насекоми и по този начин мехунката се сдобива с животинска храна и азотисти вещества, които във водната среда са недостатъчни. Името идва от вида на ловните апарати. „Утрикулус“ е латинска дума, която означава „малка торбичка“. Българското име е превод на научното и отразява същата особеност на растението.

124. Семейство Геснереви.

Латинското му име е *Gesneriaceae*.

По името на цюрихския философ-биолог Конрад Геснер (1516-1564) - светилото на XVI век. Написал „История на растенията“. Към това семейство спадат тревисти, рядко храстовидни растения. Сред тях е ендемичният род и вид:

Силивряк (*Haberlea rhodopensis*)

Характерен е за скалните пукнатини и сенчестите места само в Средните и Източните Родопи и съвсем рядко в Средна Стара планина. Това растение може да изпадне в анабиоза за дълго време. Може да изтрае близко три години изсушено, без да загуби жизнеността си. Фривалдски в 1835 г. нарекъл растението с това име в чест на своя учител, унгарския учен Хаберле, и планината Родопи.

Сентполия (*Saintpaulia*)

Някои от видовете на този род растения са много красиви и се отглеждат за стайна украса. Родовото название е дадено в чест на вносителя ѝ в Европа – Сен Пол.

125. Семейство Кълбоцветни.

Латинското му име е *Globulariaceae*.

Семейството и застъпените към него родове носят името от формата на съцветието (кълбесто съцветие, прилично на глобус), разположено на върха на растението, съставено от множество неправилни сини цветчета.

126. Семейство Страшникови.

Латинското му име е *Acanthaceae*.

Акант, акантус молис (*Acanthus*)

Растение с красиви листа. Те са служили за модел на древните гръцки орнаменти по капителите на древни колони, а в епохата на Възраждането - като фризов и корнизов орнамент.

Сребристочилкова фитония (*Fittonia argyroneura*)

Красиво саксийно растение с овални листа, по които се виждат едри сребърно-бели жилки. Те дали името на растението (*аргиро* - сребро и *невро* - нерв).

127. Семейство Живовлекови.

Латинското му име е *Plantaginaceae*.

Живовлек (*Plantago*)

Растение, което срещаме на всяка стъпка и заради това на руски език го наричат „подорожник“ (спътник). Много плодовито растение. Всяка есен то дава няколко хиляди семена и се заселва по всички пътища, където може да стигне човешки крак. Названието „планта“ значи стъпка, ходило. Листата на живовлека приличат на ходило, на стъпка, откъдето е дошло и латинското название. Българското име показва една особеност на листната петура, която при напречно разкъсване показва провлечени успоредни жилки.

Към XV век европейците пренесли растението в Америка.

Индийците, наблюдавайки формата на листата, наподобяващи човешка стъпка, сполучливо го нарекли „следи от белите“.

Видовото име „майор“ значи голям, за разлика от живовлека със

сребристи листа, продълговати листа и пр.

Българското название сочи друга особеност: при надлъжно изтегляне на листа, паренхимът се разкъсва, а проводящата тъкан се запазва като жилки, наподобяващи основата на текстилна тъкан.

128. Семейство Брошови.

Латинското му име е *Rubiaceae*.

Лазаркиня (*Asperula arvensis*)

Растението било познато още на старите славяни. Те свързвали своя пролетен празник Лазаровден със започване на цъфтежа на лазаркинята. Познато е като билка в народната медицина. Научното име изтъква друга особеност - растението на пипане е грапаво и твърдо („аспер“ значи „грапав“).

Еньовче (*Galium*)

Този род обхваща много видове, от които в България се наброяват 16. Всички еньовчета имат свойството да съсирват млякото, откъдето целият род е получил названието „галиум“ от гръцката дума „гала“ - мляко.

Българското название идва от християнския празник Еньовден, който наричат още „билкобер“. На този ден - 7 юли, еньовчето се бере, суши и съхранява за ползване през зимата.

Сред старите жители растението е било известно със свойствата си да боядисва тъкани, хранителни продукти (масло, извара, крем, тестени произведения). Боядисаните продукти добиват жълт, оранжев или даже червен цвят. Заради тези негови качества хората го събирали в големи количества около Еньовден (май-юни - време, което съвпада с най-масовия цъфтеж). Оттук идва българското название.

Брош (*Rubia tinctorum*)

Корените на това растение съдържат ализарин и пурпурин, които при варене дават приятни бои - червена, розова или синя. В миналото растението се е използвало в домашното бояджийство. Научното име е от латинската дума „рубен“ - червен.

Хининово дърво (*Cinchona officinalis*)

Познато е от незапомнени времена на населението на Южна Америка. Корите от това дърво са станали известни на европейците, след като с тях е била излекувана в 1638 г. съпругата на испанския вицецрал в Перу графиня Цинхон, по името на която по-късно Карл Линеи нарекъл целия род на

хининовите растения. Още на следващата година хининовите корени били внесени в Мадрид. Йезуитският орден го разпространявал като лекарство, печелейки по този начин влияние над народните маси и същевременно трупал средства. Особено много спомогнал за утвърждаване славата на новото лекарство Толборс, придворен лекар на Карл II и по-късно на Людовик XIV. Той крил тайната на сполучливите си лекувания до смъртта си, когато станало известно, че хининовите кори са били най-същественото в рецептите му. Изучаването на корите започнало от 1820 г. Най-голямата фабрика за хинин се намира на о. Ява в гр. Вандон. Тази фабрика е основана в 1896 г.

Кафеено дърво (*Coffea arabica*)³⁰

Името „кафе“ идва от названието на планинската област Кафа („раят на кафето“), която се намира в Етиопия. Там в стари времена е съществувала държавата Каффи с едноименно население. Едно от най-известните предания гласи, че кафето било „открито“ именно в тази страна. Един от жителите на Каффи забелязал, че след паша в един от районите на селището, козите му започвали да скачат, ставали по-пъргави, „лудували“ много повече, отколкото когато пасели в други райони. Учуден, той започнал внимателно да следи стадото си и установил през следващите дни същата разлика в поведението на козите си. Проследявайки храната им през деня, той открил, че козите лакомо изгривали кората на някакви дръвчета. Стопанинът събрал плодове от тези дръвчета и когато ги опитал, изпитал необичайно ободряване и прилив на сили. Така хората узнали качеството на кафеените плодове. Смлените плодове на кафето се използват за ободряващи напитки. Името на растението запазили и за другите дръвчета, растящи на други места. Първото кафе било открито в 1554 г. в Цариград. Днес кафето се отглежда в Йемен, Либерия, Етиопия и др. страни.

129. Семейство Бъзови.

Латинското му име е *Caprifoliaceae*.

Обикновена калина (*Viburnum opulus*)

Разпространена по горите. Градинската форма има едри, топчести, отначало зелени, а след това бели безполови цветове. Французите наричат тази форма и цветовете ѝ „булдюнеж“, а турците – „картоп“. Под влияние

³⁰ Вж. стр.19 и 20 от книгата „Из живота на думите“ от Стефан Илчев - 1975.

на турците в България растението се нарича „картоп“. И двете названия (френското и турското) означават „снежна топка“.

Маргарит, шекерче, снежна ягода (*Symphoricarpos albus*)

Декоративен храст. Между народа е известен с името „хурмуз“ - турско име, натрапено и на българите през време на робството. Името снежна ягода ни показва, че плодовете са като ягоди, но със снежнобял цвят.

Северна линейя (*Linnaea borealis*)

Дребно вечно зелено растение със срещуположни листа, които се сменят на 2-3 години. Стелесто се храстче в иглолистните гори. Цветовете му имат приятна миризма. Плодовете му са лепкави.

Растението носи името на знамения шведски учен природоизпитател Карл Линей.

130. Семейство Дилянкови.

Латинското му име е *Valerianaceae*.

Дилянка (*Valeriana officinalis*)

Медицинско растение. Използва се като успокояващо средство. Растението съдържа вещества, които регулират дейността на нервната система, влияят на сърдечните мускули, разширяват сърдечните съдове, намаляват раздразнителността.

Латинското название „валере“ е синоним на „бъди здрав“. Някои учени приемат, че названието е дадено в чест на римския император Валериан.

131. Семейство Лугачкови.

Латинското му име е *Dipsacaceae*.

Полска кнауция, краставче (*Knautia*)

Растението е наречено така по името на известния ботаник Кнаут.

Самогриска, заешки уши (*Scabiosa*)

По нашите земи този род е застъпен с около 13 вида и някои вариетета. Названието „скабиоза“ има латински произход и означава „растение, с което се лекува краста“. С отвара от листата и цветовете на растението в Средновековието лекували кожни заболявания по хората и животните.

Във Франция растението се нарича „вдовишки цвят“ зарад лилавите цветове, изразяващи безстрастие. Цвета считали за израз на тъга и печал и го използвали за надгробни венци.

Лугачка (*Dipsacus*)

Научното име произхожда от гръцката дума „дипсеин“, която означава жадувам. Лугачката е наречена така, защото срещуположните ѝ листа са сраснали около стъблото и в образувалите се вдлъбнатини растението събира дъждовна вода.

Различават се нарязанolistна лугачка, горска лугачка и обикновена лугачка.

133. Семейство Тиквови.

Латинското му име е *Cucurbitaceae*.

Дива тиква (*Bryonia alba*)

Наблюденията показват, че стъблото и особено корените на това растение нарастват с удивителна бързина. Това явление отдавна е познато в науката и отразено в името му. Гръцката дума „бриейн“ означава „бързо растение“.

Днес растението няма никакво приложение в живота, но в старо време широко се е ползвало за боядисване на текстилни тъкани в червен цвят.

Краставица (*Cucumis sativus*)

На руски език я наричат „огурец“. Думата „огурец“, отдавна изчезнала, е взета от гръците и значи „неузрял“, „зелен“. Това ни подсказва, че краставиците са толкова по-ценни, колкото са по-млади и неузрели. Ядат се още докато са зелени, а щом започнат да пожълтяват, вече са негодни за храна. Тъкмо обратно на другия вид „кукумис мелео“ - пъпеши, които са ценни тогава, когато са по-жълти.

Обикновена тиква (*Cucurbita pepo*)

В научното име на тиквата се крие също предходния корен „кукумис“ - което значи краставица, съчетан с думата „орбис“ - обло. С двете думи се изчерпва съдържанието „плод с устройството на краставица, само че объл“.

Луда краставица (*Ecballium elaterium*)

В превод ще рече „изхвърляща топка“. Названието ни напомня една характерна особеност на зрелите плодове на растението: откъснем ли ги, със сила изхвърлят семената си.

134. Семейство Звънчеви (Камбанкови).

Латинското му име е *Campanulaceae*.

Звънче, камбанка (*Campanula*)

Любимо планинско цвете. Още при пръв поглед човек, без да знае името на растението, би го нарекъл с тези имена (звънче, камбанка), защото формата на цветовете насочва и към формата на училищния звънец. Латинското име „кампана“ е умалителната форма на звънец.

Небесносините цветове, заловени с нежни дръжки, увиснали надолу, едва дочакват раздвижването на въздуха, разлюляват се и тихичко позвъняват, като че ли човек слуша чуден горски химн.

В природата растат над 250 вида камбанки, от които 41 вида са описани от шведския ботаник Карл Линей още в 1753 г.

Прасковидна/прасковолистна камбанка (*Campanula persicifolia*)

Една от нежните форми, на която видът на листата е определил името на растението.

Орница (*Specularia speculum*)

Среща се в цялата страна. Цветовете ѝ са мораво-сини с ясно очертани петна на венчелистчетата, разположени в кръг около началото на срастването им в тръбица. Върху мораво-синия фон белите петна светят като очички. Оттук идва научното име на растението. „Спекулар“ е латинска дума, която, преведена на наш език, означава оглеждам, съзерцавам.

Българското название сполучливо определя местообитанието на растението.

Семейство Лобелиеви.³¹

Латинското му име е *Lobeliaceae*.

Лобелия (*Lobelia inflata*)

Пренесена от Мексико. В България се използва като декоративно растение. Отровна е. Названието ѝ е дадено по името на ботаника Матиас Лобелиус (1538-1616), който отлично познавал нидерландската флора. „Инфлата“ значи издута. Плодът е кутийка, пълна със семена, и затова силно издута.

135. Семейство Сложноцветни.

Латинското му име е *Compositae* (*Asteraceae* – според съвременната систематика).

³¹ Според С. А. Шостаковский.

Най-младото и най-голямото цветно семейство. Характерен белег за него е, че цветовете му са събрани в съцветна кошничка. Наброява 145 000 вида.

Агератум (*Ageratum*)

Названието е латинска дума и означава „дълголетие“, „неостаряващ“. Дадено е на растението като градинско цвете, което дълго време краси цветните лехи.

Енчец/златник (*Solidago*)

Научното название идва от латинската дума „солидаре“, което значи укрепвам (укрепване на здравето). Растението се използва в народната медицина за лекарство против жлъчни заболявания.

Паричка (*Bellis perennis*)

Някъде неправилно се нарича маргаритка. Наричат я още „вечната красавица“. Думата „белис“ означава красива. Названието е дадено от народа. Една легенда гласи, че паричката е незаконно родена дъщеря на Пролетта, която майката скрила, като я превърнала в прекрасно цвете.

Обикновено димитровче (*Aster amellus*)

Формата на цвета на това растение много наподобява формата на звезда. Това дало повод за името на растението. Гръцката дума „астрон“/„астер“ значи звезда.

Родът наброява повече от 250 вида с различна багра на съцветието.

Названието *астри* на тези разнобагрени цветя, осяели цветните лехи на паркове и градини, напомня звездите, които светят с различните си багри.

Според гръцката митология Астрей е едно от децата на титана Хиперион и богинята Тея. От Астрей произлезли всички звезди, които различно светят нощем на тъмното небе.

Ботаниците ги наричат с названието *калистефус*. Тази дума води началото си от две гръцки думи („кали“ - красота и „стефано“ – венец), намек за красотата на тези цветя.

Витошки еделвайс (*Antennaria dioica*)

Българското име е дадено на растението по местообитанието му и приликата с еделвайса.

Научното название включва корена „антени“. Тази дума подчертава една особеност на цвета. В пухкавите съцветия ярко се натрупват големите и дълги тичинки, стърчащи извън съцветието като антени, които са дали

основание растението да получи това име.

Еделвайс (*Leontopodium alpinum*)

Названието „леонтоподиум“, преведено на български, ще рече „лъвска стъпка“, (от гръцки език „леонто“ - лъв и „подуе“ - крак). Сполучливо наречен така, защото, погледнато отгоре, съцветията наподобяват стъпката на лъв. Така го наричат в Англия и Франция. Названието „еделвайс“ има немски произход и означава благородно бял.

За еделвайса има много легенди у всички народи и особено в Австрия, Швейцария, Италия и др. Счита се най-храбър и мъжествен оня младеж, който може да донесе на любимата си цъфнал еделвайс, откъснат от скалите на високата планина. Еделвайсът расте в Алпите и в България на места с надморска височина от 1700 до 2300 м по склоновете на трудно достъпни скали. На по-достъпните места това растение не се среща, поради което еделвайсът се счита за почетен и славен трофей. Цени се от любителите на природата и най-вече от алпинистите.

Алпинум значи високопланинско и цялото име ще означава „алпийска лъвска стъпка“. Ние го наричаме с поетичното име „балканска звезда“, което е още по-сполучливо и показва сходството на формата на цветовете със звездите.

Бял смил, безсмъртниче (*Gnaphalium*)

Расти по песъчливите места. Цъфти през цялото лято. Интересно е името „безсмъртниче“. Защо се нарича така? Обяснението е следното: цветовете на това растение запазват своя вид дълго време - цели месеци, без да изменят естествената си багра и форма. Това създава впечатление, че растението не увяхва, не умира. Такива растения народът нарекъл сухоцветни, или имортели, а имортел в превод от френски език значи „безсмъртен“.

Научното име „гнафалиум“ произлиза от гръцката дума „гнафалон“ - копринен връх. (Обвивните листчета на кошничките имат бял, кафяв или жълт цвят и наподобяват на коприна).

Жълт смил (*Helichrysum*)

В научното название на този род растения има две гръцки думи „хелиос“ – слънце, и „хризос“ - златно. („хелиохризум“ - златно слънце). Растенията отдалеч се открояват по нежния, златисто-жълт цвят - белег, който е отразен в названието.

Оман (*Inula*)

На руски език го наричат „див слънчоглед“, а и в научното име се крие

същото съдържание (слънчоглед).

Названието се среща у Плиний, Диоскорид и др. Думата води началото си от гръцкия глагол „инео“, което значи „очиствам, опразвам“ - показва свойството на растението да изчиства (лекува) болния от болестта му.

Бял оман (*Inula helenium*)

Стъбло високо 1-2 м, на върха разклонено и всяко клонче завършва с по една кошничка, прилична на малък слънчогледов цвят. Латинското название показва приликата на цветовете със слънцето, а Плиний пише, че растението пониква от сълзите на Елена, дъщеря на Зевс.

Циния, чалмица (*Zinnia*)

Това цвете е пренесено от Централна Америка в 1759 г. от професора по ботаника в Гьотинген, Йохан Готлиб Цин (1727-1759). Името на растението е дадено в негова чест.

Слънчоглед (*Helianthus annuus*)

Това растение редовно се подчинява на командата „равнение по слънцето“. Знае се, че слънчогледът е пренесен от Америка. Веднага след пренасянето му поетите написали нежни стихове, художниците често го включват в композициите си. Знаменитият Ван Дайк нарисувал слънчоглед под своя автопортрет и поставил надпис „цвете на слънцето в жълто“.

Така нарекли новия преселник, никнал в Мадридската ботаническа градина в 1510 г. Семената били пренесени от Мексико. С това име слънчогледът се заселил във всички цветни градини на Европа и с едрите си съцветия привличал вниманието на всички хора. В 1575 г. ботаникът Лобелиус описал растението и му да името *хелиантус* („хелиос“ - гръцка дума за „слънце“ и „антос“ - също гръцка дума за „цвете“). След век и половина Карл Линея добавил към това име още видовото име „аннус“, което значи едногодишен. Цялото название „хелиоантус аннус“ значи „едногодишно цвете на слънцето“.

В Европа слънчогледът е внесен от испански мореплаватели, завръщащи се от Мексико и Перу. Бил е само декоративно растение. По всеобщо признание инициативата за добиване на масло от слънчогледовото семе принадлежи на руския селянин от село Алексеевка, Воронежка област, Д. С. Бокарев, който в 1829 г. сам ръчно конструирал преса и за първи път получава масло. В 1833 г. в същото село се появява първата маслобойна, задвижвана с коне, а в 1865 г. първият маслодобивен завод, вече на пара.

Рудбекия (*Rudbeckia*)

Растенията от този род се срещат в диво състояние във флората на Америка (Мексико). Познати са повече от 30 вида едногодишни и многогодишни видове. Някои от тях са били пренесени в Европа през 1622 г. и се култивират като декоративни растения. Названието е дадено от Карл Линей в чест на учителя му по ботаника - шведския учен Рудбек. Същият в 1662 г. е открил лимфатичните съдове и лимфообращението.

Слънчогледче (*Heliopsis*)

Рядко градинско цвете, пренесено от Северна и Централна Америка и засега може да се намери само в някои ботанически градини. Наричат го хелиопсис, защото като слънчогледа цветовете му следят движението на слънцето.

Кореопсис/жълтички (*Coreopsis*)

Градинско цвете с красиви съцветия. Названието е гръцка дума, която значи „прилича на дървеница („опсис“ - дървеница). Семената на растението от едната страна са плоски, а от другата - изпъкнали. С тази форма те приличат на дървеница, което е отразено в названието на растението.

Георгина, гергина (*Dahlia variabilis*)

Карл Линей е нарекъл растението с това име в чест на своя учител Даля. Растението е било донесено от Мексико и засадено в кралския двор в Мадрид. Пътешествениците били изненадани от едрите му цветове и от големите му клубени. Те помислили, че са открили ново растение - храна за човека, което ще замести картофите. На специално тържество с подходяща церемония пътешествениците поднесли клубените на испанския крал Филип. На вкус обаче те не се харесали нито на краля, нито на пътешествениците. Засадили го в кралската градина. И в скоро време цъфнали необикновено красиви цветове. Кралят бил възхитен от рядко красивите цветове и считал, че само неговият дворец заслужава тази украса. Така далията останала като затворница в кралския двор.

Един път при известен немски ботаник дошъл англичанин. Гостът бил поразен от едрите ярки цветове в градината на ботаника. И когато узнал, че растението се нарича георгина, англичанинът възкликнал и казал: „Колко много немците почитат наши крал Георг Трети“. „Извинете, сър, отговорил ботаникът, цветето е наречено така в чест на петербургския ботаник академик Георги ...“ По-късно се разбрало, че растението е известно не само на немците, испанците, но и на други народи. Появил се спор как да бъде наречено растението. Спорът бил решен така: научното название да остане името *далия*, а в цветарството да го наричат *георгина*.

На много места в България растението е известно с името „стамболче“, защото се е считало, че е пренесено от Цариград (Истамбул).

Далиите са не само красиви цветя, но и добри медоносни растения - пчелите събират от тях прекрасен нектар и много хранителен пращец.

Бял равнец (*Achillea millefolium*)

Растението е познато от дълбока древност. Названието му се среща във всички травници, което показва, че равнецът е имал широка употреба сред народа. И днес той не е на последно място в народното лечение.

Според едно предание Ахил, герой на Троянската война, успешно лекувал раните на своите войници с листа и цветове от равнец. В негова чест войниците нарекли растението *ахилея*. В някои райони на Гърция, Италия и други, растението е познато с името *ахилесова трева*.

Листата на равнеца са пересто насечени на множество нежни дялове, които на свой ред също са насечени така, че целият лист изглежда силно накъдрен. Това външно устройство на листа е дало основание за образуване на видовото име – „миле+фолиум“ - хиляда, „фолиум“ - лист). На руски език го наричат *тысячилистник*, което е буквален превод на латинското научно название.

Ние го наричаме равнец поради това, че цветчетата от едно съцветие се разполагат в една хоризонтална плоскост.

Лайка, лайкучка (*Matricaria*)

Родовото име съдържа корена „матер“, което значи майка. Това име ни напомня за онези времена, когато лекарствата са били голяма рядкост и майките са търсели за „всяка болка – билка“. При отглеждане на малките деца те често са прибягвали до лайката за лекуване на различни простудни и заразни заболявания. Родовото название е въведено в науката от немския ботаник Халер (1708-1777).

Видовото име *Matricaria chamomilla* е съставено от думите „хаме“, което значи ниско и „мелон“ - ябълка. Двата корена отразяват тази особеност на лайката, че издава приятна миризма, напомняща прясно откъсната узряла ябълка (ниска ябълка).

Пиретрум (*Pyrethrum*)

Растение, което намира приложение в народната и в официалната медицина. Името е гръцко, съставено от „пир“ - огън и „анатроос“ - много. Двете думи, взети заедно, отразяват свойството на растението да излъчва големи количества парливи вещества.

Маргаритка (*Chrysanthemum*)

Българското име на този род има гръцки произход („маргарит“ значи бисер) На руски език го наричат „ромашка“ по името на царската фамилия Романовци, които обичали тези растения и ги отглеждали през цялата година като стайни растения. Сега някои видове маргаритки имат широко разпространение като декоративни и в диво състояние. Използват се освен за декорация, още като лечебни, ритуални, а някъде даже като зеленчукови растения. В Япония ги ценят като цвете на красотата и символ на величие.

Научното название има гръцки произход. Идва от думата „хризис“ – златно, и „антос“ - цвете. Преведено на български, означава „златен цвят“ (в смисъл на превъзходен). Според една легенда маргаритката цъфти там, където е паднала звезда.

Карл Линей в 1753 г. отделил маргаритката от лайката. Двадесет години по-късно Ламарк нарекъл растението *Leucanthemum vulgare*, което на наш език ще рече *обикновено бяло цвете*.

На руски език е позната с името *белоцвет* или *нивяник*.

Вратига (*Tanacetum vulgare*)

Названието е средновековно, което на български език би се превело „мускус“ (остра миризма). На руски език е известно с името „пижма“ и включва същото съдържание. Съцветията на вратигата съдържат до 8% етерични масла, флавоноиди, алкалоиди, дъбилни и горчиви вещества (танацетин), които придават остра миризма на растението. Видовото название „вulgare“ ни навежда на мисълта за неговото широко разпространение.

Арника (*Arnica*)

Цветовете на този род растения приличат на малки слънчогледи. Диоскорид нарекъл тези жълти цветове „птармика“, което на гръцки език ще рече „кихателен“, защото цветовете и листата на растението причиняват кихане. По-нататък народът преиначил думата „птармика“ в „арника“.

Гръцката дума „арнос“ значи овца. Цветовете на арника са покрити с власинки, напомнящи овча вълна, и названието отразява този характерен белег на растението.

Пелин (*Artemisia*)

Растенията от този род имат силно горчив вкус, защото съдържат горчиви гликозиди (абсинтин и анабесинтен) смолисти вещества, етерични масла и витамин С, В и К. Горчивите вещества са станали причина пелинът

да бъде опознат от хората на древността. В Европа е бил отглеждан още в IX век край манастирските дворове и градини. Лечебните действия на това растение открила богинята Диана, която в Гърция се нарича Артемида. По нейно име е дадено името *артемизия* – „артемиз“ значи здрав, свеж.

Други автори (Ушбаев, Астахова и пр.) считат, че родовото название е дадено в чест на царица Артемизия (жена на Мавзола), която според съобщението на Плиний прилагала пелин като лечебно средство и се излекувала от тежко заболяване.

В България този род е застъпен с повече от 10 вида. Един от тях е *Катраника артемизия лобелии*, на който видовото име е дадено в чест на ботаника Матиас Лобелиус (1538-1616).

Подбел (*Tussilago farfara*)

Среща се по канавките в южно изложение и напролет цъфти с жълти цветове, събрани в кошнички, приличащи на кошничките на глухарчето, само че по-дребни. Листата на подбела са едри, отгоре гладки и лъскаво зелени, а отдолу бели, понеже са покрити с множество едри и гъсто разположени трихоми. Това дава основание да го нарекат подбел.

Ако допрем до кожата си мъхестата (долната) повърхност, усещаме топло, поради което я съпоставят с майката. Горната повърхнина няма мъх, гладка е и при допир до кожата усещаме хладина. Нея сравняват с машеха. Така сполучливо възникнало руското название „мать и мачеха“.

Научното му име „тусилаго“ подчертава друг важен белег на подбела - неговото ефикасно действие против кашлица. Латинската дума „тусис“ значи кашлица. Извлек от листата на подбела е главната съставна част на сиропа „тусирол“, който лекарите предписват против кашлица.

Видовото определение „фарфара“ е образувано от „фар“ – брашно, и „фаро“ - нося, свързано с мъхестата долна страна на листа, която изглежда като посипана с брашно.

Лопуш (лопух) чобанка (*Petasites*)

Названията лопуш, лопух, имат корена „лоп“ - стара славянска дума, която означава широк лист. Растението чобанка (лопуш) има много широки листа, често пъти над 60 см ширина. Тази особеност е отразена в първите две названия.

Спореж, цинерария (*Senecio*)

На много видове от този род листата имат сребрист цвят, като че са посипани с пепел. Този белег определя името на рода „цинерес“ – пепел; намек за сребрист цвят на листата.

Челядник (*Echinops*)

Растението прилича на таралеж. Научното му име е съставено от двете гръцки думи „ехинос“ и „опс“ които заедно ще преведем като „прилича на таралеж“. Съцветията са кълбести и с бодили - това е дало повод за името *ехинопс*.

Безсмъртниче (*Xeranthemum*)

Често се среща край пътища и жп линии късно през есента, когато природата е вече готова да посрещне зимата. Край безсмъртничето по това време не се виждат насекоми, защото цветовете му отдавна са прецъфтели и изсъхнали, но като че ли растението продължава да живее. Поради тази негова особеност народът го е нарекъл безсмъртниче.

Паламида (*Cirsium*)

Българското название е гръцка дума, която означава „бодлива вещ“.

Латинското название произлиза от гръцката дума „кирсос“, което значи конвулсия, гръч. Това ни навежда на мисълта, че растението се ползва за лекуване на болести, придружени с гърчове. Различават се повече от 10 вида паламида.

Бутрак (*Bidens*)

Името идва от латинските думи „би“ – двойно, и „дене“ - зъб. Преведено на български, означава двузъбчатка. Израстъците на плода, с които се залавя за животните, са раздвоени и на свободния край закривени - особеност, отразена в името.

В България познават два вида бутрак: наведен и триделен.

Малък репей (*Arctium minus*)

Родовото название „арктос“ е гръцка дума и значи мечка, което включва свойството на плодовете на растението със здравите си кукички да се хващат за дрехите на човека или за кожата на животните (мечки, вълци, овце и пр.), които ги разнасят далеч от майчиното растение и с това осигуряват нови почвени и други условия („минус“ - малък, за разлика от други видове репей).

Репей (*Arctium lappa*) или (*Lappa tomentosa*) или (*Arctium tomentosum*)

Названието „лаппа“ (трънка дума) значи „хващам се“, „лепя се“, а „томентоза“ на латински език значи „плъст“. И наистина, кое друго растение може да бъде по-натрапливо от репея. Често пъти децата се стрелят със

съплодията му, а те се залепват за дрехите им и оттам мъчно се откъсват. С това природата е осигурила растението с ефикасно средство за далечно разнасяне на плодовете му.

Синя метличина (*Centaurea cyanus*)

Превода на „цианус“ дава името син цвят. Родовото име „центаурея“ старите гърци свързват с името на митическото същество Кентавър (кон с човешка глава), който излекувал нанесените му рани от Херкулес със сок от това растение. Това дало повод на хората да нарекат растението с името Центаурея. Научното название е дадеш от Карл Линей през XVIII век.

В римско време метличината нарекли „цианус“ в чест на един прекрасен младеж, който, съгласно една легенда, толкова много обичал метличината, че цялото си време прекарвал на полето сред цветята, събирал ги и си правел венци и гирлянди. Един път намерили юношата умрял на полето с венец на главата от метличина. Разтревожена, богиня Флора, в знак на разположението си към този младеж, превърнала трупа му в прекрасно небесносиньо цвете. От този момент растението започнали да наричат „цианус“.

Друга легенда обяснява названието така: Богат човек страдал от тежко заболяване. Лекарите не могли да му помогнат. Загубил надежда за връщане на своето здраве, болният обещал в полза на бедните хора 100 цента, ако някой му помогне да се избави от болестта си. И ето на сън му се явява неземно същество и подава на болния богаташ една китка с чудно хубави сини цветове. Напомнил му за стоте жълтици. Болният се вслушал в гласа на невидимото същество и започнал да използва билката. В скоро време той оздравял, но не забравил да изпълни и паричното обещание.

От този момент растението започнали да наричат на латински език *Центаурея*, което значи сто златни монети.

Козя брада (*Tragopogon*)

Един от представителите на този род (*Tragopogon crassifolium*) има нишковидни удължения на всеки лист. Листата са линейни и с удълженията си наподобяват брада на коза. Тази прилика дава повод целия род да бъде наречен „Козя брада“.

Представителите на този род се срещат по варовити, сухи, каменисти места в почти всички наши планини.

Камшица, турта, бархетно цвете (*Tagetes*)

Научното име на това растение е дадено в чест на внука на Юпитер,

наречен Тагус. Известен между етрусите с това, че може да предсказва съдбата на човека и да му показва скритото в земята съкровище.

На английски език го наричат *Marygold*, което означава „свързано със златото“.

И двете названия са свързани със съкровище, злато, вероятно дадени за това, че камшицата в естествено състояние расте на места, където се намират скъпоценни минерали.

Синя жлъчка, цикория (*Cichorium*)

Растението е най-обикновен заселник на полето. Именно местообитанието определя името му. Гръцката дума „цик“ значи „идва“ или „отива“, а „хорион“ - поле. В цялост научното име „цихория“ ще рече „среща се на полето“.

Глухарче, радика (*Taraxacum officinale*)

Между селското население, работещо на полето, често се случва ужилването от пчела, оса или други насекоми. Пострадалият не търси аптека, а намазва засегнатото място със сок от глухарче. Болката се успокоява. Това свойство на растителния сок е отразено в името му, което крие съдържанието „успокояващо лекарство“.

Думата „тараксис“ е гръцка и означава „болка на очите“, а „аксоме“ - лекува; цялото наименование „тараксакум“ ще преведем „лекува болни очи“. Фукс и Хеснер, учени от XVI век, споменават глухарчето като ефикасно средство за лекуване на очни болести.

Свинска млечка, кострен (*Sonchus*)

Към този род спада видът *tausaqiz*, който расте по високите планински хребети на Караплац в Средна Азия.

В бившата СССР от таусагиза добиват каучук. В някои сортове е намерен до 40%, но средно от култивираните растения се добива 20% каучук.

Названието „таусагиз“ е казахско, преведено на нашия език значи „планинска дъвка“.

Компасна бърдоква (*Lactuca serriola*)

Широко разпространено растение в цяла България. Наричат го още „млечка“, „злъчка“, „диво глухарче“ и пр. Родовото име „лактока“ произлиза от това, че растението при откъсване пуца „мляко“, което на гръцки език наричат „лакт“. Видовото име „серис“ значи салатата.

В 1839 г. генерал Алвород забелязал интересна особеност в листата на

това растение. По дължината си те сочат винаги на север - юг, а късите им страни на изток - запад.

Космея (*Cosmos*)

Обикновено градинско цвете. Когато започне да цъфти, цялото растение се отрупва с ярко обаяни звездовидни съцветия. Обърнати на различни страни, те отдалеч се забелязват и привличат вниманието на човека, тъй както звездите от Космоса. Това сравнение е послужило за основа при образуването на названието. Растението наричат *Космос*.

Рунянка (*Hieracium*)

Този род сложноцветни растения показва голяма изменчивост (Обяснима с девственото си, апогамично размножение). Застъпен е с 624 подвида, от които в бившия СССР се срещат 120, а у нас в България над 30.

Характеризират се със звездовидните си власинки, които покриват цялото растение - листата, стъблата, цветната кошничка. Листата са малки, осеяни с мъх и свити на фунийки. Приличат на миши уши. Мъхестата покривка е дала видовото име на много разновидности: рунянка (от руно), вълнеста, мъхната, копринено-влакнеста и пр.

ЛИТЕРАТУРА

- С. Иванченко - Занимателна ботаника
А. В. Цингер - Занимателна ботаника
Г. А. Денисова - Чудният свят на растенията
Старчев, Трифонов - Зелените прищълци
И. Странеки - Диви и културни растения в България
И. Стоянов, Б. Китанов - Диви и полезни растения в България
А. Ганчев - Декоративна дендрология
Х. Грънчаров - Растения по скалите
Ст. Вълев - По лека практика по ботаника
Стефан Станев - Звезди гаснат в планината
Павел Кръстев - Горски свят
А. Корчагина - Младите естественици през лятото
К. Стоянов, Б. Китанов - Високопланинските растения в България
Вагнер - Разкази за растенията
Ст. Илчев - Из живота на думите
К. Виходцева - Паши есенни растения
И. Яков - Преселници от тропика
Д. Г. Воденичаров - Забавна ботаника
Ф. Яшунска - Повест за каучука
В. В. Петров - Из жизни зеленого мира
А. Н. Стрижев - Открытая книга леса
А. Г. Астахова - Загадки ядовитых растений
З. С. Терехин - Жизнь цветка
И. Павлова - Загадки цветов
С. Станков - Человек и растение
И. Верзилин - По следам Робинзона
Н. Верзилин - Сады и парки мира
И. Верзилин - Путешествие с домашними растениями
А. В. Смириов - Упрямые башмачки
Н. Надеждина - Каждое билинке брат
Н. Надеждина - Полное лукошко
Ю. Димитриев - Календар зеленых чисел
Р. Уорд - Живые часы
И. И. Гром - Дары природы
Ч. Джеффри - Биологическая номенклатура